

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

รายงานกรณีศึกษา

สมุนไพรและการนำไปใช้: กรณีศึกษารอบเขื่อนน้ำพุง
จังหวัดสกลนคร

จันทร์ทิรา เจียรณัย (บรรณาธิการ)

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
กับการทรงงานด้านพฤกษศาสตร์

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชประสงค์ที่จะใช้พื้นที่ว่างทุกตารางวาให้เป็นประโยชน์ต่อการรวบรวมพรรณพืช ทรงปลูกและรวบรวมพืชผักสวนครัวเพื่อตกแต่งตลาดฟ้าดึกชัยพัฒนา ซึ่งเป็นอาคารทรงงานภายในสวนจิตรลดาแทนไม้ดอกไม้ประดับ โดยทรงใช้ภาชนะบรรจุผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้วมาแทนกระถางปลูก และโปรดให้เขียนป้ายติดไว้ตามภาชนะปลูก ระบุชื่อสามัญ ชื่อวิทยาศาสตร์ ลักษณะ ประโยชน์ และสรรพคุณไว้ด้วย ดังบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ ที่ว่า

ทำสวนครัวทั่วถ้วน

ทิศทาง เกิดไทย

ขาดที่มีกระถาง

ปลูกได้

โถงตุ่ม รักราง

โถงอ่าง ไหเออย

กระบะกระชุกรูใช้

ปลูกสร้าง สวนครัว

ที่มา: http://www.rspg.or.th/specials/hrs/hrs_bd2551-3.htm

รายงานผลการศึกษา

สมุนไพรรักษาและนำไปใช้: กรณีศึกษาพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง
จังหวัดสกลนคร

ศรัญญา จุฬารี่

กชกร เพ็ญชัย

วาริธร ประวัตินวงศ์

นฤมล สิงห์ตง

จันทร์ทิรา เจียรณัย

(บรรณาธิการ)

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

พ.ศ. ๒๕๕๗

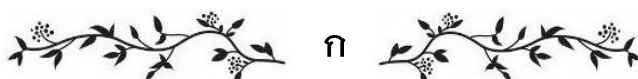
บทนำ

ตาม que การไฟฟ้าฝายผลิตแห่งประเทศไทย ได้เข้าร่วมสนองพระราชดำริ ในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ในพื้นที่เขื่อนต่าง ๆ ทั่วประเทศ การดำเนินกิจกรรมศึกษาและรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญา การแพทย์แผนไทย การผดุงครรภ์แผนไทย และการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้าน โดยรอบพื้นที่เขื่อนน้ำพุง จังหวัดสกลนคร เป็นหนึ่งใน ๑๒ เขื่อน โดยมีคณะปฏิบัติงานวิทยากร อพ.สธ. จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี และโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ เริ่มดำเนินการ ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๕

การจัดทำรายงานผลการศึกษา เรื่อง **สมุนไพรและการนำไปใช้: กรณีศึกษาพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง จังหวัดสกลนคร** ดำเนินการจัดทำต้นฉบับโดย คณะปฏิบัติงานวิทยากร อพ.สธ. สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ดำเนินการจัดพิมพ์เพื่อเป็นเอกสารสำหรับใช้ในการศึกษาอ้างอิง ค้นคว้า ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และเป็นประโยชน์สูงสุดในการอนุรักษ์พืชสมุนไพรวิทยากรพันธุกรรมพืชต่อไป

แก้วขวัญ วัชโรทัย

เลขาธิการพระราชวังในฐานะผู้อำนวยการโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
อันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ

คำแถลง

จากความสำคัญของโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) เป็นโครงการที่เป็นรูปธรรมชัดเจนในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอันมีคุณค่าของประเทศไทยไว้อย่างยั่งยืน ด้วยพระราชหฤทัยที่เต็มเปี่ยมด้วยพระเมตตาและพระกรุณา ยังทรงห่วงใยภูมิปัญญาไทยด้านต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย การผดุงครรภ์แผนไทย พืชสมุนไพรที่ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการใช้สมุนไพรมาจากบรรพบุรุษอย่างยาวนานที่กำลังได้รับผลกระทบจากกระแสการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญทางวิทยาศาสตร์อย่างรวดเร็ว ขอบเขต ซึ่งอาจทำให้ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดการสูญหายไป

เพื่อเป็นการสำนึกในพระกรุณาธิคุณและมุ่งที่จะสนองพระราชดำริฯ ด้านการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยจึงได้ร่วมมือกับคณะปฏิบัติงานวิทยาการ อพ.สธ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี และชุดปฏิบัติงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ อำนวยความสะดวกให้แก่คณะผู้วิจัย ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย การผดุงครรภ์แผนไทย และการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านรอบเขตพื้นที่เขื่อนน้ำพุง จังหวัดสกลนคร

การจัดทำรายงานผลการศึกษา เรื่อง **สมุนไพรและการนำไปใช้: กรณีศึกษาพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง จังหวัดสกลนคร** ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ดังกล่าว ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เพื่อช่วยเพิ่มพลังการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรไว้ให้คงอยู่คู่กับประเทศไทยอย่างยั่งยืนตลอดไป

นายสุทัศน์ ปัทมสิริวัฒน์

ผู้ว่าการการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

คำนำ

คณะปฏิบัติงานวิทยากร อพ.สธ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี มีเจตนารมณ์และความมุ่งมั่น ที่จะเข้าร่วมสนองพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงเข้าร่วมเป็นทีมสำรวจพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ พื้นที่เขื่อนน้ำพุง จังหวัดสกลนคร ในช่วงปลายปี พุทธศักราช ๒๕๕๕

ปัจจุบันยาสมุนไพรกำลังเป็นที่สนใจของคนไทยทั่วไป รวมทั้งนานาประเทศ ทั่วโลก การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับสมุนไพรและการนำไปใช้จากหมอพื้นบ้านซึ่งมีประสบการณ์ในการนำไปใช้ในการรักษา ทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ชัดเจน เกี่ยวกับการนำยาสมุนไพรมาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะช่วยยกระดับความสำคัญของการใช้สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านเด่นชัดขึ้นในสังคม

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานผลการศึกษา เรื่อง **สมุนไพรและการนำไปใช้: กรณีศึกษาพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง จังหวัดสกลนคร** เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์และสร้างองค์ความรู้เพิ่มเติม และต่อยอดความรู้ใหม่ให้แก่ผู้ที่ศึกษา และใช้สมุนไพรเป็นยาบำบัดโรคที่มีสรรพคุณเหมาะสมแก่ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยสืบต่อไป

ศาสตราจารย์ ดร. ประสาท สืบคำ
อธิการบดีมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

บรรณาธิการแถลง

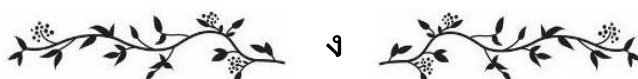
รายงานกรณีศึกษาฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เรื่อง “การศึกษา รวบรวม ข้อมูลความหลากหลายของสมุนไพร ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพร รวมทั้ง ตำรับยาโบราณ ของหมอพื้นบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณในพื้นที่เขื่อนน้ำพุง จังหวัดสกลนคร และชุมชนใกล้เคียง ภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุน การวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๖ สำเร็จได้ด้วย ความอนุเคราะห์ของหน่วยงานและบุคคลหลาย ๆ ท่าน คณะผู้ปฏิบัติงานวิทยาการ ขอขอบพระคุณการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตลอดจนชมรมคณะปฏิบัติงาน วิทยาการโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ที่อำนวยความสะดวกแก่คณะผู้ปฏิบัติงาน วิทยาการในการเข้าสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูล กลุ่มคนสำคัญที่มีส่วนทำให้รายงานฯ ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง จนสามารถตีพิมพ์เผยแพร่ได้ คือ ปราชญ์ชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบเขื่อนน้ำ พุง จังหวัดสกลนคร ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลวิจัย สาธิตการใช้สมุนไพร อธิบายสรรพคุณ และภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

คุณค่าของรายงานผลการศึกษานี้จึงอยู่ที่การจัดการความรู้ โดยการรวบรวม ความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) ที่มีอยู่ในปราชญ์แต่ละท่าน กระจัดกระจาย ปรากฏ การบันทึกอย่างเป็นระบบ ระเบียบ มาจัดระบบและถ่ายโอนองค์ความรู้ให้เกิดความชัดเจน ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge)

อนึ่งฯ เนื้อหาที่ปรากฏภายในรายงานผลการศึกษานี้ เฉพาะในเขตพื้นที่รอบ เขื่อนน้ำพุง จังหวัดสกลนครเท่านั้น ตำรับยาสมุนไพรตลอดจนสรรพคุณของสมุนไพรชนิด ต่าง ๆ คณะผู้ปฏิบัติงานวิทยาการบันทึกตามการบอกเล่าของหมอสมุนไพร จึงอาจมีความ แตกต่างไปจากท้องถิ่นอื่น ๆ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จันทรีทิรา เจียรณัย

บรรณาธิการ

สารบัญเนื้อหา

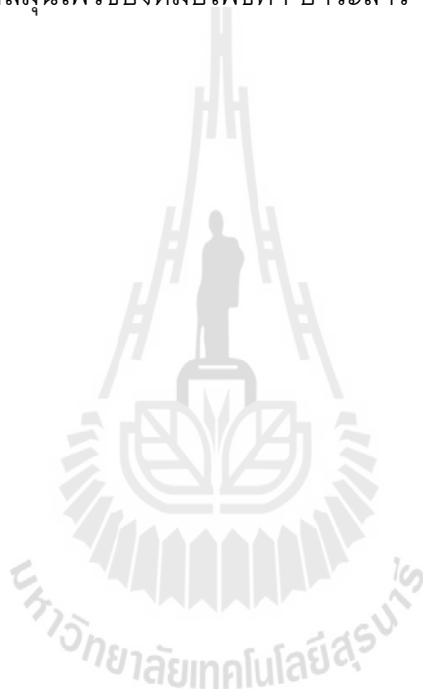
เนื้อหา	หน้า
บทนำ	ก
คำแถลง	ข
คำนำ	ค
บรรณานุกรมแถลง	ง
สารบัญเนื้อหา	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ ๑ เชื้อน้ําพุง: ลักษณะทั่วไป พื้นที่รอบเชื้อน้ําพุง	๒
บทที่ ๒ สมุนไพรรักษาโรคระบบทางเดินอาหาร	๕
๑. สมุนไพรรักษาโรคระบบทางเดินอาหาร	๑๒
๒. สมุนไพรรักษาโรคระบบทางเดินปัสสาวะ	๔๙
๓. สมุนไพรรักษาโรคระบบหัวใจ และระบบไหลเวียนโลหิต	๕๗
๔. สมุนไพรรักษาโรคระบบทางเดินหายใจ	๖๔
๕. สมุนไพรรักษาโรคมะเร็ง	๗๑
๖. สมุนไพรรักษาโรคระบบกระดูกและข้อ	๗๕
๗. สมุนไพรรักษาแมลงสัตว์กัดต่อย	๘๓
๘. สมุนไพรรักษาอาการเหนื่อยอ่อนเพลีย	๘๘
๙. สมุนไพรรักษาอาการท้องอืดท้องเฟ้อ	๙๘
๑๐. สมุนไพรแก้ไข้หรือผื่นคันต่าง ๆ	๑๐๙
บทที่ ๓ ตำรับยาสมุนไพรจําแนกตามหมอฮากไม้: ภูมิปัญญาปราชญ์ชาวบ้าน	๑๒๐
บทที่ ๔ บทวิเคราะห์: การดํารงอยู่ของสมุนไพรไทย	๑๒๙
บรรณานุกรม	๑๓๓
ประวัติคณะปฏิบัติการวิทยากร อพ.สธ.	๑๔๕

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ ๑ แสดงข้อมูลเบื้องต้นของอำเภอภูพาน จ.สกลนคร	๔
ตารางที่ ๒ แสดงตำรับยาสมุนไพรของหมอจินดา จิตรปรีดา	๑๒๑
ตารางที่ ๓ แสดงตำรับยาสมุนไพรที่มีสรรพคุณเข้ยาของหมอโพธิ์คำ อวาระสาร	๑๒๒
ตารางที่ ๔ แสดงตำรับยาสมุนไพรของหมอโพธิ์คำ อวาระสาร	๑๒๓

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
ภาพที่ ๑ แสดงพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง	๔
ภาพที่ ๒ กล้วยเต่า	๑๒
ภาพที่ ๓ กรวยป่า	๑๓
ภาพที่ ๔ กระเจียวแดง	๑๔
ภาพที่ ๕ กระโดนโคก	๑๕
ภาพที่ ๖ กระถิน	๑๖
ภาพที่ ๗ กระทุ่มโคก	๑๗
ภาพที่ ๘ กระพี	๑๘
ภาพที่ ๙ กฤษณา	๑๘
ภาพที่ ๑๐ กำแพงเจ็ดชั้น	๑๙
ภาพที่ ๑๑ เกล็ดม้งกร	๒๐
ภาพที่ ๑๒ แกลบหนู	๒๑
ภาพที่ ๑๓ ซ้อย	๒๒
ภาพที่ ๑๔ ซีมอด	๒๓
ภาพที่ ๑๕ คัดเค้าเครือ	๒๔
ภาพที่ ๑๖ คำรอก	๒๕
ภาพที่ ๑๗ บอระเพ็ด	๒๕
ภาพที่ ๑๘ ชะเอม	๒๖
ภาพที่ ๑๙ ดิงดำ	๒๗
ภาพที่ ๒๐ ดีปลากั้ง	๒๘
ภาพที่ ๒๑ แดง	๒๙
ภาพที่ ๒๒ ตะขบป่า	๓๐
ภาพที่ ๒๓ ตะไคร้ต้น	๓๑
ภาพที่ ๒๔ ตะแบกเปลือกบาง	๓๑

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ ๒๕ ตูมกาขาว	๓๒
ภาพที่ ๒๖ ติวขน	๓๓
ภาพที่ ๒๗/ เต่าร้าง	๓๔
ภาพที่ ๒๘ นมสวรรค์	๓๕
ภาพที่ ๒๙ น้ำเต้า	๓๖
ภาพที่ ๓๐ พญาสัตบรรณ	๓๗/
ภาพที่ ๓๑ มะกอก	๓๘
ภาพที่ ๓๒ มะขามป้อม	๓๙
ภาพที่ ๓๓ มะคังแดง	๔๐
ภาพที่ ๓๔ มะเฒ่า	๔๑
ภาพที่ ๓๕ ยางนา	๔๒
ภาพที่ ๓๖ รักใหญ่	๔๓
ภาพที่ ๓๗/ ราชพฤกษ์	๔๓
ภาพที่ ๓๘ สมอไทย	๔๔
ภาพที่ ๓๙ สะเทิบ	๔๕
ภาพที่ ๔๐ โสมไทย	๔๖
ภาพที่ ๔๑ หวี	๔๗/
ภาพที่ ๔๒ เหมือดไลด	๔๘
ภาพที่ ๔๓ กำแพงแก้วชั้น	๔๙
ภาพที่ ๔๔ เกสต์ลีนใหญ่	๕๑
ภาพที่ ๔๕ เข็มแดง	๕๒
ภาพที่ ๔๖ ฝักร้อยกอ	๕๓
ภาพที่ ๔๗/ พลองเหมือด	๕๓
ภาพที่ ๔๘ เพ็ก	๕๔
ภาพที่ ๔๙ เอื้องดิน	๕๖
ภาพที่ ๕๐ กระชายดำ	๕๗/

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ ๕๒ แคะหางค่าง	๕๙
ภาพที่ ๕๓ ชะมวง	๖๐
ภาพที่ ๕๔ ฟาง	๖๑
ภาพที่ ๕๕ ม้ากระทืบโรง	๖๒
ภาพที่ ๕๖ ยมหิน	๖๓
ภาพที่ ๕๗ คัดเคঁาเครือ	๖๔
ภาพที่ ๕๘ เถาประสงค้ช้าง	๖๓
ภาพที่ ๕๙ ส้มกบ	๖๙
ภาพที่ ๖๐ ลำเภา	๓๐
ภาพที่ ๖๑ กะตังใบ	๓๑
ภาพที่ ๖๒ มะเค็ด	๓๒
ภาพที่ ๖๓ มะเดื่อปล้อง	๓๓
ภาพที่ ๖๔ ตาถีบขึ้นก	๓๔
ภาพที่ ๖๕ กระบก	๓๕
ภาพที่ ๖๖ กำลั้งช้างสาร	๓๖
ภาพที่ ๖๗ ตะคร้อ	๓๘
ภาพที่ ๖๘ เปล้าน้อย	๓๙
ภาพที่ ๖๙ เปล้าใหญ่	๔๐
ภาพที่ ๓๐ พอก	๔๑
ภาพที่ ๓๑ ส้มลม	๔๒
ภาพที่ ๓๒ นมสวรรค์	๔๔
ภาพที่ ๓๓ พลวง	๔๕
ภาพที่ ๓๔ ยางบง	๔๖
ภาพที่ ๓๕ โลดทะนงแดง	๔๖
ภาพที่ ๓๓ ก่อหิน	๔๙

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ ๓/๔ เต็ง	๙๒
ภาพที่ ๓/๕ พลับพลา	๙๓
ภาพที่ ๓/๖ มะปวน	๙๔
ภาพที่ ๓/๗ มะหวด	๙๕
ภาพที่ ๓/๘ หนามคลอง	๙๖
ภาพที่ ๓/๙ เหยียง	๙๖
ภาพที่ ๔๐ อบเชย	๙๗
ภาพที่ ๔๑ กลัวยน้อย	๙๘
ภาพที่ ๔๒ กระตังใบ	๙๙
ภาพที่ ๔๓ เก้านางนี	๑๐๐
ภาพที่ ๔๔ ตะโกพนม	๑๐๑
ภาพที่ ๔๕ นมสาว	๑๐๒
ภาพที่ ๔๖ มะเดื่อปล้อง	๑๐๕
ภาพที่ ๔๗ ยอป่า	๑๐๖
ภาพที่ ๔๘ ว่านชักมดลูก	๑๐๖
ภาพที่ ๔๙ หญ้าคา	๑๐๗
ภาพที่ ๕๐ หญ้าใบไผ่	๑๐๘
ภาพที่ ๕๑ ประดู่	๑๑๒
ภาพที่ ๕๒ ปอซี่แฮด	๑๑๓
ภาพที่ ๕๓ มะกอกเกล็อน	๑๑๓
ภาพที่ ๕๔ มะค่าแต้	๑๑๔
ภาพที่ ๕๕ มะไฟ	๑๑๕
ภาพที่ ๕๖ มะหวด	๑๑๖
ภาพที่ ๕๗ รกฟ้า	๑๑๖
ภาพที่ ๕๘ สะแกแสง	๑๑๘
ภาพที่ ๕๙ หิงหาย	๑๑๙

สมุนไพรรักษาและนำไปใช้: กรณีศึกษาพื้นที่
รอบเขื่อนน้ำพุง จังหวัดสกลนคร

บทที่ ๑
เขื่อนน้ำพุง: ลักษณะทั่วไปพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง

เขื่อนน้ำพุง: ลักษณะทั่วไปพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง

เขื่อนน้ำพุงลักษณะทั่วไปพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง

เขื่อนน้ำพุงตั้งอยู่บริเวณน้ำตกคำเพิ่มใกล้ทางหลวงสายสกลนคร-กาฬสินธุ์ ในเขตอำเภอ กุดบาก ใช้เป็นโรงไฟฟ้าพลังน้ำ เขื่อนน้ำพุงเป็นเขื่อนอเนกประสงค์ สร้างกัน ลำน้ำที่ไหลจาก เทือกเขาภูพาน จำนวน ๒ ลำน้ำด้วยกัน คือ ลำน้ำพุง และลำน้ำแซ่ ตั้งอยู่บริเวณน้ำตกคำเพิ่ม บ้าน คำเพิ่ม ตำบลโคกภู อำเภอ กุดบาก จังหวัดสกลนครปัจจุบันขึ้นอยู่กับ อำเภอภูพาน เขื่อนน้ำพุงอยู่ เลยพระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ประมาณ ๓๐ กิโลเมตรและจากตัวเมืองสกลนครไปตามถนนสาย สกลนคร-กาฬสินธุ์ ประมาณ ๓๗ กิโลเมตร (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๔)

ลักษณะเขื่อน

ตัวเขื่อนเป็นแบบหินทิ้งแกนดินเหนียว สันเขื่อนยาว ๑,๓๒๐ เมตร กว้าง ๑๐ เมตรสูงจาก ท้องน้ำ ๔๑ เมตร ระดับสันเขื่อนสูง ๒๘๖.๕ เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางอ่างเก็บน้ำมีขนาด เนื้อที่ ๒๑ ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำไหลเข้าอ่าง เฉลี่ยปีละ ๑๑๑ ล้านลูกบาศก์เมตร มีความจุ ๑๖๕ ล้านลูกบาศก์เมตร โรงไฟฟ้าเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก มีเนื้อที่ ๖๗๐ ตารางเมตร ติดตั้ง เครื่องผลิตไฟฟ้าชนิดแกนตั้ง ระบายความร้อนด้วยอากาศ ขนาดกำลังผลิต ๓,๐๐๐ กิโลวัตต์ จำนวน ๒ เครื่อง รวมกำลังผลิตทั้งสิ้น ๖,๐๐๐ กิโลวัตต์ และส่งไปเชื่อมโยงกับระบบส่งของเขื่อน อุบลรัตน์ที่สถานีไฟฟ้าแรงสูงมหาสารคาม การก่อสร้างเขื่อนน้ำพุงได้แล้วเสร็จ และมีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๘

เขื่อนน้ำพุงสร้างขึ้นเพื่ออำนวยประโยชน์หลายประการ คือ

๑. การผลิตพลังงานไฟฟ้าด้วยพลังน้ำ โดยเฉลี่ยปีละ ๑๗ ล้านกิโลวัตต์/ชั่วโมง ช่วยเพิ่ม ประสิทธิภาพในการส่งกระแสไฟฟ้าของภูมิภาคนี้ให้มั่นคงยิ่งขึ้น
๒. การป้องกันอุทกภัย อ่างเก็บน้ำจะช่วยเก็บกักน้ำที่ไหลป่าลงมาเป็นจำนวนมากในฤดูน้ำ หลาก
๓. การชลประทานในปีน้ำแล้ง น้ำจากอ่างเก็บน้ำจะถูกระบายออกไปยังพื้นที่เพาะปลูก บริเวณจังหวัดสกลนครและนครพนม

ปัจจุบันเขื่อนน้ำพุงขึ้นอยู่กับ อำเภอภูพานซึ่งอำเภอภูพานนั้นตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัด มี อาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้ (วิกิพีเดีย, ๒๕๕๕)

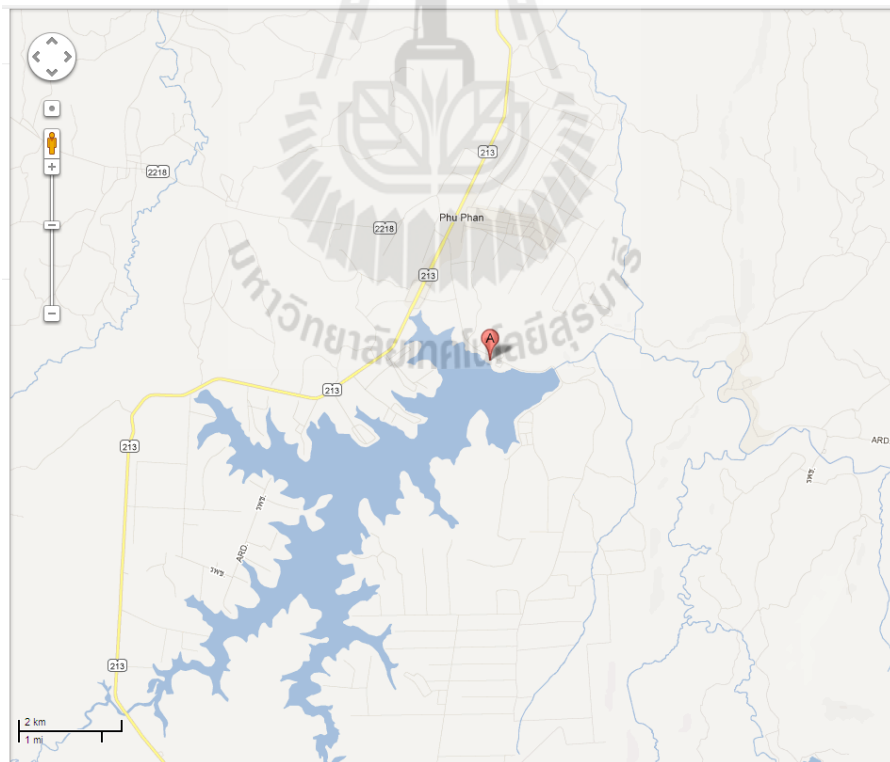

๑. ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอกุตุบากและอำเภอเมืองสกลนคร
๒. ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเมืองสกลนครและอำเภอต่างอย
๓. ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอนาคูอำเภอห้วยผึ้งและอำเภอสมเด็จ (จังหวัดกาฬสินธุ์)
๔. ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอสมเด็จอำเภอดำม่วง (จังหวัดกาฬสินธุ์) และอำเภอกุตุบาก

ตารางที่ ๑ แสดงข้อมูลทั่วไปของอำเภอภูพาน จ.สกลนคร

ข้อมูลสถิติของอำเภอภูพาน	
พื้นที่	๕๕๙ ตร.กม.
ประชากร	๓๖,๒๖๒ คน (พ.ศ. ๒๕๕๒)
ความหนาแน่น	๖๔.๘๖ คน/ตร.กม.

ที่มา: วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, ๒๕๕๕ (<http://th.wikipedia.org/wiki/จังหวัดสกลนคร>)

ภาพที่ ๑ แสดงพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง (ที่มา:<http://maps.google.co.th>)

A: ที่ทำการการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เขื่อนน้ำพุง

บทที่ ๒
สมุนไพรรักษาโรคและนำไปใช้

สำหรับเนื้อหาเกี่ยวกับสรรพคุณของสมุนไพรและการนำไปใช้ในบทนี้ ผู้เขียนได้รวบรวมองค์ความรู้ซึ่งเป็นความรู้ฝังลึก (Tacit knowledge) ของหมอพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง จังหวัดสกลนครแล้วนำมาจัดระบบถ่ายทอดออกมาเป็นตัวหนังสือ (Explicit knowledge) เพื่อให้มีการสืบทอดความรู้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่เป็นเพียงการบอกเล่าสืบทอดต่อ ๆ กันไป อาจไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอเพราะความครบถ้วนสมบูรณ์นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการจดจำของผู้รับการสืบทอดนั่นเอง ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งที่จะเห็นการนำภูมิปัญญาองค์ความรู้สมุนไพรที่มีมาแต่โบราณมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด สนับสนุนให้มีการคงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่มี การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้ค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับชื่อวิทยาศาสตร์ วงศ์ รวมทั้งลักษณะของสมุนไพรแต่ละชนิด ดังนั้น ที่มาของเนื้อหาจึงมาจาก ๒ ส่วน คือ หมอพื้นบ้านผู้ใช้งานจริงและการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยที่ผู้เขียนยังไม่ได้ทำการทดสอบประสิทธิภาพของผลการใช้ สรรพคุณของสมุนไพรจึงไม่อาจใช้เป็นแหล่งอ้างอิงหลักได้ หากจะมีการนำไปใช้ประโยชน์ควรได้รับการตรวจสอบและยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญเพิ่มเติมก่อน

ข้อควรรู้และพึงระวังเกี่ยวกับการนำสมุนไพรไปใช้

ก่อนศึกษาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อการบำบัดรักษา ผู้ใช้ควรศึกษาเกี่ยวกับ ข้อควรรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร เพราะแม้ว่าสมุนไพรจะมีประโยชน์อย่างมากในการรักษาโรคแต่ถ้าไม่ระมัดระวังแล้วอาจจะทำให้เกิดพิษภัยต่อชีวิตได้ เช่น เป็นพิษต่อตับ ไต เลือดออกไม่หยุด หัวใจเต้นผิดจังหวะ นอกจากนี้สมุนไพรที่รู้จักและใช้กันอยู่ทั่วไปบางตัว อาจจะมีปฏิกิริยากับยาจากแพทย์แผนปัจจุบันหลายตัว สมุนไพรบางตัวมีผลต่อการเผาผลาญยาในร่างกายทำให้ยานั้นมีฤทธิ์น้อยลง บางตัวมีฤทธิ์เสริมต่อยาบางตัว บางอย่างมีฤทธิ์ต้านยา เป็นต้น (นริศ เจนวินวิริยะ, http://www.healthtoday.net/thailand/viewpoint/viewpoint_103.html) จึงควรระมัดระวังการนำไปใช้

กลุ่มอาการที่เหมาะสมในการรักษาด้วยสมุนไพร

การใช้สมุนไพรมักเป็นการรักษาอาการเบื้องต้นที่ไม่รุนแรง ด้วยสมุนไพรที่มีผลข้างเคียงน้อย ใช้สะดวก ประหยัดและปลอดภัย หากใช้สมุนไพรไประยะหนึ่งแล้วไม่ดีขึ้น ควรไปพบแพทย์ ซึ่งอาการที่สามารถใช้สมุนไพรรักษาด้วยตนเอง ได้แก่ อาการท้องผูก ท้องอืดเพ้อจุกเสียด ท้องเดิน พยาธิในลำไส้ บิด (ปวดเบ่ง มีมูกหรืออาจมีเลือดปน) คลื่นไส้อาเจียน (ไม่ใช่อาการอาเจียนพุ่งหรือมีเลือดปน) ไอบีเสมเหะ ไข้ ปัสสาวะขัด กลากเกลื่อน ปวดฟัน นอนไม่หลับ เบื่ออาหาร แผลฝีพอง เคล็ดขัดยอก ฟื่นคันแมลงสัตว์กัดต่อย ไฟไหม้น้ำร้อนลวก เหา ชันนะตุ โรคกระเพาะอาหาร เจ็บคอ แผลถลอกฟกช้ำ ไล่ยุงและแมลง และฟื่นคัน (วุฒิ วุฒิธรรมเวช, ๒๕๔๓)

อาการที่ไม่ควรรักษาด้วยสมุนไพร

ส่วนอาการที่ไม่ควรรักษาด้วยตนเอง (กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, ๒๕๕๑) มีดังนี้

๑. ใช้สูง ตาแดง ปวดเมื่อยมาก ซึม เพ้อ ซึ่งอาการนี้อาจเป็นไข้หวัดใหญ่หรือไข้ป่าชนิดขึ้นสมองได้

๒. ใช้สูงและดิซ่าน อ่อนเพลียมาก เจ็บชายโครง ซึ่งอาการนี้อาจเป็นตับอักเสบ หรือถุงน้ำดีอักเสบได้

๓. ปวดแหวะสะดือ หน้าท้องแข็งเกร็ง อาจพบท้องผูกหรือมีไข้เล็กน้อย ซึ่งอาการนี้อาจเป็นโรคไส้ติ่งอักเสบเฉียบพลันหรือลำไส้อักเสบควรได้รับการรักษาเฉพาะจากแพทย์

๔. อาการเจ็บแปลบในท้องคล้ายจะมีการฉีกขาด ปวดท้องรุนแรงมาก อาจพบตัวร้อนและคลื่นไส้อาเจียน ซึ่งอาการนี้อาจมีการทะลุของกระเพาะอาหารหรือลำไส้อย่างเฉียบพลัน

๕. อาเจียนเป็นเลือดหรือไอเป็นเลือด ซึ่งอาการนี้อาจเป็นโรคร้ายแรงของกระเพาะอาหารหรือปอด ซึ่งอาจทำให้ผู้ป่วยช็อคได้หากไม่ได้รับการรักษาจากผู้เชี่ยวชาญ

๖. ท้องเดินอย่างรุนแรง อุจจาระเป็นน้ำขาวขาว ถ่ายพุ่ง ถ่ายติดต่อกันอย่างรวดเร็ว อ่อนเพลียมาก ตาลึก ผิวหนังแห้ง ซึ่งอาการนี้อาจเป็นอหิวาตกโรคต้องรักษาด้วยการให้สารน้ำชดเชยโดยด่วน

๗. ถ่ายอุจจาระเป็นเลือด บางทีเกือบไม่มีเนื้ออุจจาระเลย ถ่ายบ่อยมากอาจจะถึง ๑๐ ครั้งใน ๑ ชั่วโมง ซึ่งอาการนี้อาจเป็นโรคบิดอย่างแรง

๘. สำหรับเด็กอายุภายใน ๑๒ ปี ใช้สูง โคมามาก หายใจมีเสียงผิดปกติ คล้ายๆ กับมีอะไรติดอยู่ในคอ บางทีมีอาการหน้าเขียวด้วย ซึ่งอาการนี้อาจเป็นโรคคอตีบ ต้องรีบพบแพทย์โดยด่วน เพราะผู้ป่วยอาจจะเสียชีวิตจากการขาดอากาศหายใจ

๙. อาการตกเลือดสดๆ ไม่ว่าจะทางไหนก็ตาม โดยเฉพาะช่องคลอดต้องพาไปพบแพทย์โดยเร็วที่สุด

๑๐. โรคร้ายแรงหรือโรคเรื้อรังบางชนิด เช่น ภูมิแพ้ วัณโรค สันซบ้ำกัด บาดทะยัก กระดูกหัก มะเร็ง วัณโรค กามโรค ความดันโลหิตสูง เบาหวาน โรคเรื้อน เป็นต้น เนื่องจากการรักษาด้วยสมุนไพรอาจจะไม่ทราบผลแน่ชัด ดังนั้นโรคเหล่านี้ควรรักษาแผนปัจจุบันจะเหมาะสมและปลอดภัยกว่า

จากข้อมูลข้างต้นผู้ใช้สมุนไพรจึงควรทำความเข้าใจและพิจารณาในการเลือกใช้สมุนไพรให้เหมาะสม หากมีอาการรุนแรง หรือใช้สมุนไพรไประยะหนึ่งแล้วไม่เห็นผลจึงควรไปรับการรักษาจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ

สิ่งที่พึงระวังเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร (นันทพร นิลวิเศษ และคนอื่นๆ, ๒๕๕๓)

http://kanchanapisek.or.th/kp6/Ebook/BOOK14/book14_10/Default.html)

๑. ไม่ควรใช้ยาสมุนไพรนานเกินความจำเป็น ถ้าใช้ยาสมุนไพรแล้ว ๓ - ๕ วันอาการยังไม่ดีขึ้นควรปรึกษาแพทย์ ทั้งนี้อาจเนื่องจากใช้ยาไม่ถูกต้องกับโรค

๒. เมื่อใช้ยาสมุนไพรควรสังเกตอาการผิดปกติที่อาจเกิดขึ้น ถ้ามีอาการผิดปกติควรรีบปรึกษาแพทย์แผนปัจจุบัน

๓. ควรใช้ยาตามหลักการรักษาของแพทย์แผนโบราณอย่างเคร่งครัดเพราะการดัดแปลงเพื่อความสะดวกของผู้ใช้ อาจทำให้เกิดอันตรายได้

๔. อย่าใช้ยาเข้มข้นเกินไป เช่น ยาที่บอกว่าให้ต้มกิน อย่างนำไปเคี้ยวจนแห้งเพราะจะทำให้ยาเข้มข้นเกินไปจนทำให้เกิดพิษได้

๕. ขนาดที่ระบุไว้ในตำรับยามักเป็นขนาดของผู้ใหญ่ ในเด็กจะต้องลดขนาดลง

๖. ควรระวังความสะอาดของสมุนไพร บางครั้งสมุนไพรที่มีอายุเก่าแก่ ถ้าสังเกตเห็นราหรือแมลงชอนไช ไม่ควรใช้ เนื่องจากสารสำคัญอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ทำให้ใช้ไม่ได้ผล และยังอาจได้รับพิษจากแมลงหรือเชื้อราอื่นอีกด้วย

การเตรียมยาสมุนไพร

การเตรียมยาสมุนไพรให้มีรูปแบบที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการรักษาโรค ที่นิยมใช้ประกอบด้วย ยาต้ม ยาฝน ยาดอง ยาผง ยาขง ยาลูกกลอน โดยมีวิธีการเตรียม ดังนี้

๑. **ยาต้ม** การต้มยาสมุนไพรนั้นเริ่มจากการหั่นหรือสับสมุนไพรให้ชิ้นเล็กๆ พอดี ใส่ลงในหม้อดิน หรือภาชนะที่ไม่ใช่โลหะและใส่น้ำลงไปพอท่วมยาเล็กน้อย หากเป็นสมุนไพรแห้งให้แช่น้ำทิ้งไว้สักครู่ ส่วนสมุนไพรสดหลังจากล้างให้สะอาดแล้วไม่ต้องแช่น้ำ ใช้ไฟขนาดกลางต้มให้เดือดหลังจากเดือดแล้วให้ใช้ไฟอ่อน และควรคนยาสม่ำเสมอ หลักการต้มคือ ต้ม ๓ เหว ๑ คือ ใส่น้ำ ๓ ส่วนของปริมาณที่ใช้แล้วต้มให้เหลือ ๑ ส่วน ระยะเวลาในการต้มขึ้นอยู่กับส่วนของสมุนไพร หากเป็นใบ ดอกหรือกิ่งขนาดเล็กใช้เวลาต้ม ๓ - ๔ นาที หากเป็นส่วนที่แข็ง เช่น รากหรือแก่น ใช้เวลาต้ม ๑๐ นาที ยาต้มต้องไม่ทิ้งไว้ค้างคืนต้องดื่มให้หมดในวันเดียว (กันทิมา สิทธิธัญกิจและพรทิพย์ เต็มวิเศษ, ๒๕๕๓; วิชัย โชควิวัฒน์, ๒๕๕๓)

๒. **ยาฝน** เป็นการนำตัวยามาฝนกับน้ำกระสาย¹แล้วให้ตีเม็มน้ำ หรือนำนำนั้นมาทา การฝนนั้นต้องใช้ก้อนหินที่มีผิวหยาบขนาดพอเหมาะ และภาชนะสำหรับใส่น้ำยาฝนที่ทำจากไม้ หรือเป็นแก้วน้ำก็ได้ และเมื่อฝนยาเสร็จจะนำยานั้นใส่ถุงแดด ผึ่งลมให้แห้งก่อนเก็บใส่ถุง (สมาพันธ์การแพทย์แผนไทยล้านนา, ๒๕๕๓)

¹ กระสายยา หมายถึง ตัวยาลายยา เช่น น้ำ และน้ำปูนใส เป็นต้น ข้อมูลจาก สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๑๔. <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?page=main&book=14>

๓. **ยาตอง** การตองยาใช้เหล้าขาว โดยนำยามาบดเป็นผงหยาบแล้วห่อด้วย ผ้าขาวบาง หลวม ๆ เผื่อยาพอตัวเวลาอมน้ำ ถ้าหากเป็นรากหรือแก่นให้ฝานเป็นชิ้นบางๆ เท่าๆ กัน เพื่อให้เหล้าซึมเข้าสู่ยาได้ทั่วถึง ภาชนะที่ใช้สำหรับเตรียมยาตองเหล้าใช้โถกระเบื้องหรือขวดโหลแก้วที่มีฝาปิดสนิท เมื่อใส่ยาลงให้เทน้ำเหล้าให้ท่วม ทิ้งไว้ ๑ สัปดาห์ แล้วคนยาให้ทั่ววันละครั้ง การใช้ยาตองให้ใช้แต่น้อย ห้ามใช้กับผู้ป่วยความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ หญิงมีครรภ์และผู้ที่แพ้เหล้า (กันทิมา สิทธิธัญกิจและพรทิพย์ เต็มวิเศษ, ๒๕๔๗; วิชัย โชควิวัฒน์, ๒๕๔๙)

๔. **ยาผง** เป็นรูปแบบของการนำส่วนของสมุนไพรมาบดละเอียดเป็นผลชนิดเดียวหรือหลายชนิด มักจะใช้กับน้ำกระสายยา ซึ่งน้ำกระสายยาอาจเป็นน้ำสุก น้ำดอกมะลิ น้ำชาข้าว น้ำมะนาว น้ำมะกอก เป็นต้น (กันทิมา สิทธิธัญกิจและพรทิพย์ เต็มวิเศษ, ๒๕๔๗; วิชัย โชควิวัฒน์, ๒๕๔๙)

๕. **ยาชง** เป็นรูปแบบที่มีการเตรียมคล้ายการชงชา โดยใช้น้ำเดือดใส่ลงในสมุนไพร โดยทั่วไปมักใช้สมุนไพรตากแห้งทำเป็นยาชง โดยชงด้วยสมุนไพร ๑ หนึ่งต่อน้ำเดือด ๑๐ ส่วน หรือตามที่ระบุไว้ในตำรับยา บางตำรับอาจเติมน้ำตาลหรือน้ำผึ้งปรุงรสทิ้งไว้ ๕ – ๑๐ นาที (กันทิมา สิทธิธัญกิจและพรทิพย์ เต็มวิเศษ, ๒๕๔๗; วิชัย โชควิวัฒน์, ๒๕๔๙)

๖. **ยาลูกกลอน** ทำได้โดยนำส่วนของสมุนไพรมาหั่นเป็นแว่นบางๆ ฝึ่งให้แห้ง บดเป็นผงละเอียดแล้วนำผงมาผสมกับน้ำผึ้ง ซึ่งน้ำผึ้งที่ใช้ปั่นลูกกลอนมักต้มให้ร้อนเพื่อขจัดสิ่งสกปรกก่อน อัตราส่วนการผสมคือ สมุนไพรต่อน้ำผึ้ง ๑ – ๒ : ๑ เคล้าผงยาให้กลมกลืนแล้วปั้นขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย จากนั้นนำไปตากแดดจัด ๑ – ๒ วัน แล้วบรรจุในภาชนะปิดมิดชิดและสะอาด (กันทิมา สิทธิธัญกิจและพรทิพย์ เต็มวิเศษ, ๒๕๔๗; วิชัย โชควิวัฒน์, ๒๕๔๙)

คำศัพท์ที่พบในการปรุงยาสมุนไพร

การศึกษาเกี่ยวกับสมุนไพรจะต้องเข้าใจศัพท์ที่เกี่ยวข้อง (สารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน เล่มที่ ๑๔. <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?page=main& book =14>) ดังนี้

- ทั้งห้า หมายถึง ส่วนของ ราก ต้น ผล ใบ ดอก
- กระสายยา หมายถึง ตัวละลายยา เช่น น้ำและน้ำปูนใส
- ใบเพสลาด หมายถึง ใบไม้ที่จวนแก่

มาตราที่ใช้ในการชั่งตวงยาสมุนไพร

มาตราชั่งตวงยา (สารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน เล่มที่ ๑๔. http://kanchana_pisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?page=main& book =14) มีดังนี้

๑. สูตรมาตราชั่งโบราณ

๑ หาบ	=	๕๐ ชั่ง
๑ ชั่ง	=	๒๐ ตำลึง
๑ ตำลึง	=	๔ บาท
๑ บาท	=	๔ สลึง
๑ สลึง	=	๒ เฟื้อง
๑ เฟื้อง	=	๔ ไพ
๑ ไพ	=	๒ อัฐ

๒. สูตรมาตราชั่งโบราณเทียบกับมาตราชั่งเมตริก

๑ หาบ	=	๖๐,๐๐๐,๐๐๐ กรัม
๑ ชั่ง	=	๑,๒๐๐,๐๐๐ กรัม
๑ ตำลึง	=	๖๐,๐๐๐ กรัม
๑ สลึง	=	๑๕,๐๐๐ กรัม
๑ เฟื้อง	=	๓,๗๕๐ กรัม
๑ ไพ	=	๙๖๘.๗๕๐ มิลลิกรัม

๓. มาตราโบราณ

๒ เมล็ดงา	=	๑ เมล็ดข้าวเปลือก
๔ เมล็ดข้าวเปลือก	=	๑ กัล่อม
๒ กัล่อม	=	๑ กัล่ำ
๒ กัล่ำ	=	๑ ไพ
๔ ไพ	=	๑ เฟื้อง
๒ เฟื้อง	=	๑ สลึง
๔ สลึง	=	๑ บาท
๔ บาท	=	๑ ตำลึง
๒๐ ตำลึง	=	๑ ชั่ง
๒๐ ชั่ง	=	๑ ตูล
๒๐ ตูล	=	๑ ภารา

หรืออีกสูตรเกี่ยวกับหยิบมือ กำมือ มีดังนี้

๑๕๐ เมล็ดข้าวเปลือก	=	๑ หยิบมือ
๔ หยิบมือ	=	๑ กำมือ
๔ กำมือ	=	๑ ฝ่ามือ

๒ ฝ่ามือ	=	๑ กอบมือ
๔ กอบมือ	=	๑ ทะนาน
๒๐ ทะนาน	=	๑ สัด
๔๐ สัด	=	๑ ปั้น
๒ ปั้น	=	๑ เกวียน

ในการนำสมุนไพรมานำไปใช้นั้นผู้ใช้ต้องพิจารณาองค์ประกอบหลายประการ ดังที่องค์การอนามัยโลก ได้ให้ข้อเสนอแนะแก่ผู้บริโภครวม (กองการแพทย์ทางเลือก กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก, ๒๕๕๐) ดังนี้

๑. การรักษานั้นเหมาะสมกับโรค หรืออาการหรือไม่
๒. ยานั้นมีศักยภาพในการป้องกันบรรเทา และ/หรือรักษาอาการ หรือนำไปสู่ภาวะสุขภาพหรือความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นหรือไม่
๓. ยาสมุนไพรนั้น ใช้โดยผู้ที่ฝึกอบรมอย่างเพียงพอ มีพื้นหลัง ความรู้และทักษะที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นผู้ได้รับการรับรองความสามารถ
๔. มีการประกันคุณภาพผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร และระบุสิ่งที่เป็นข้อห้ามและข้อควรระวังของสมุนไพร

๕. มีราคาไม่แพง

สำหรับตำราเล่มนี้ แบ่งการนำสมุนไพรมานำไปใช้ในพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุงไปใช้เพื่อบำบัดรักษา กลุ่มโรคและอาการต่างๆ โดยจำแนกตามวัตถุประสงค์การใช้งานเป็น ๑๐ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มรักษาโรคระบบทางเดินอาหาร
๒. กลุ่มรักษาโรคไต โรคระบบทางเดินปัสสาวะ
๓. กลุ่มรักษาโรคหัวใจ และระบบไหลเวียนโลหิต
๔. กลุ่มรักษาโรคระบบทางเดินหายใจ
๕. กลุ่มรักษาโรคมะเร็ง
๖. กลุ่มรักษาโรคกระดูกและข้อ
๗. กลุ่มรักษาแมลงสัตว์กัดต่อย
๘. กลุ่มบำรุงกำลังรักษาอาการเหนื่อยอ่อนเพลีย
๙. กลุ่มสำหรับหญิงแม่ลูกอ่อนหลังอยู่ไฟ
๑๐. แก้วใช้หรือพืดสำแดงต่าง ๆ

โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับสมุนไพรมานำไปใช้ในแต่ละกลุ่ม ดังต่อไปนี้

ยาสมุนไพรกลุ่มรักษาโรกระบบทางเดินอาหาร

กลุ่มอาการของโรกระบบทางเดินอาหารที่ชาวบ้านรักษาด้วยสมุนไพร ได้แก่ ปวดท้อง ท้องเสีย ท้องเดิน ริดสีดวงทวาร ทั้งนี้รวมไปถึงโรคตับ โรคทางเดินน้ำดีอีกด้วย ซึ่งสมุนไพรที่ใช้รักษาที่พบในเขตพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพอง มีดังนี้

ชื่อสามัญ กัล้วยเต่า

ชื่อท้องถิ่น กันคก ดับเต่าน้อย สกคก ปกคก

ชื่อวงศ์ Annonaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Polyalthia debilis* Finet et Gagnep.

สรรพคุณ แก้ปวดท้อง

การนำไปใช้ ราก – ต้มน้ำดื่ม ผลสุกสีเหลืองกินได้

คุณลักษณะ

เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก มีความสูงประมาณ ๒๕-๖๐ เซนติเมตร กิ่งก้านมีขนสีน้ำตาลคลุม ใบเป็นใบเดี่ยว รูปไข่แกมขอบขนานหรือรูปไข่ขอบขนานแบบกลับหัว ยาว ๕-๑๐ เซนติเมตร กว้าง ๒-๔ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕-๘ เซนติเมตร ดอกเป็นดอกเดี่ยว มีขนาดเล็กสีเหลืองอมเขียว ออกตามซอกใบ ผลเป็นผลกลุ่ม ผลย่อยรูปทรงกลม

หรือทรงกระบอก สีเหลือง มีขนละเอียดสีเหลืองอ่อน เมล็ดมีสีดำ เปลือก รากสีดำบาง (ที่มา : ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน), <http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=11723>)

ภาพที่ ๒ กัล้วยเต่า

ชื่อสามัญ กรวยป่า

ชื่อท้องถิ่น ผ่าสาม (อุดรธานี นครพนม) คอแลน (ภาคอีสาน) ชุนเหียง บุนเหียง (สกลนคร)
หมากผ่าสาม ตวย ผีเสื้อหลวง สีเสื้อหลวง

ชื่อวงศ์ Flacourtiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Casearia grewiifolia* Vent. var. *grewiifolia*

สรรพคุณ แก้ริดสีดวง

การนำไปใช้ นำเปลือกต้นมาฝนกินแก้ริดสีดวง

คุณลักษณะ

เป็นพืชดอก ลำต้นมีขนาดเล็ก สูง ๕ – ๑๕ เมตร
ผลัดใบ เรือนยอดเป็นพุ่มกรวยหรือกลมทึบ ลำต้นตรง ใบมี
ลักษณะใบเดี่ยวเรียงสลับ ใบรูปขนานแกมรูปไข่ กว้าง ๓ –
๖ เซนติเมตร ปลายใบแหลม ฐานใบเว้าเข้า ขอบใบจักถี่ ผิว
ใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนนุ่ม แผ่นใบหนา เส้นแขนงใบ
ข้างละ ๘ – ๑๒ เส้น ดอกมีสีขาวหรือเหลืองอมเขียว

ภาพที่ ๓ กรวยป่า

ดอกเป็นช่อแบบกระจุกตามกิ่งหรือซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ภายในต้นเดียวกัน กลีบเลี้ยง ๕ กลีบ
รูปวงรีมีขนปกคลุมด้านนอก ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ ๘ อัน ก้านชูอับเรณูยาวไม่เท่ากัน มีขนสั้น
นุ่มเล็กน้อยหรือเกลี้ยง เกสรเพศผู้เป็นหมันรูปขอบขนาน มีขนหนาแน่น รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ รูป
กลม เกลี้ยงหรือมีขนยาวห่าง ก้านยอดเกสรเพศเมียสั้น ออกดอกเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์ ผล
สดมีเนื้อหลายเมล็ด ทรงไข่ เป็นพุ่มยาว ๓ พู ผิวเรียบ ผนังหนา ผลสุก สีเหลือง แก่จัดจะแตก
ตามรอยประสานเป็น ๓ แฉก เมล็ดเป็นเหลี่ยมมีเนื้อหุ้มสีสด เป็นผลเดือนมีนาคม – พฤษภาคม
เปลือกเรียบสีเทาหรือสีน้ำตาลอ่อน (ที่มา: ระบบจัดการฐานความรู้ด้านความหลากหลายทาง

ชีวภาพ, กรมป่าไม้, <http://biodiversity.forest.go.th/index.php?option=comdofplant&id=110&view=showone&Itemid=59>)

ชื่อสามัญ กระเจียวแดง

ชื่อท้องถิ่น กระเจียวแดง ดอกดิน กระเจียวโคก กระชายดง อวชาว (เชียงใหม่) **ชื่อวงศ์**
Zingiberaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma sessilis* Gage

สรรพคุณ ดอกอ่อน มีรสเผ็ดร้อน กลิ่นหอม ใช้ขับลมในกระเพาะอาหาร แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ และลดกรดในกระเพาะอาหารระบาย

การนำไปใช้ ดอกอ่อนนำมาต้มกิน/ดื่ม

คุณลักษณะ

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน สูง ๔๐-๖๐ เซนติเมตร อาจขึ้นเป็นต้นเดี่ยวหรือหลายต้นรวมกันเป็นกอ สูงประมาณ ๒๐-๓๐ เซนติเมตร ใบเป็นกาบห่อรวมตัวกันแน่นเป็นลำต้นเทียม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน ปลายใบแหลม ฐานใบแหลม เส้นใบขนาน ขอบใบเรียบ ยาว ๓๐- ๔๐ เซนติเมตร กว้าง ๑๕-๒๐ เซนติเมตร ผิวเกลี้ยง หรือมีขนสั้นนุ่ม ดอกออกเป็นช่อแน่นแบบช่อเชิงลด รูปทรงกระบอก ยาว ๑๐-๒๐ เซนติเมตร

ภาพที่ ๔ กระเจียวแดง

ก้านช่อดอกชูออกจากปลายลำต้นเทียม ช่อดอกย่อย แต่ละช่อมีดอก ๒-๗ ดอก ใบประดับที่โคนช่อดอกรองรับดอกสีเขียว ดอกสีเหลือง หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ ๑ เซนติเมตร หลอดกลีบดอกยาว ๑-๒ เซนติเมตร มีขนแฉกบนรูปรี แฉกข้างแคบกว่าเล็กน้อย กลีบปากรูปไข่กลับ สีเหลือง ปลายแยกเป็น ๒ พู เกสรเพศผู้ที่เป็นหมันรูปไข่กลับหรือรูปรี สีเหลือง มีขนสั้น เกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์ มีจุดสีแดงจำนวนมาก โคนอับเรณู เรียวแหลมเป็นติอย ๒ อัน โค้งเข้าหากัน เกสรเพศเมีย มีรังไข่ใต้วงกลีบ มีขนสั้นหนาแน่น ผลรูปไข่ ผิวมีขนหนาแน่น เมล็ดมีรูปร่างคล้ายหยดน้ำยาวประมาณ ๐.๕ เซนติเมตร (ที่มา: ฐานข้อมูลยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=5>)

ชื่อสามัญ กระโดนโคก

ชื่อท้องถิ่น กระโดน

ชื่อวงศ์ Lecythidaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Careya sphaerica* Roxb.

สรรพคุณ แก้โรคกระเพาะอาหาร สมานแผล

สรรพคุณอื่น ๆ รักษา น้ำกัดเท้า แก้พิษงู บำรุงกำลังหญิงหลังคลอด

การนำไปใช้ ผลนำมาต้มน้ำดื่มรักษาโรคกระเพาะอาหาร

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่น ๆ นำเปลือกมาฝนทาปากแผลต่าง ๆ

คุณลักษณะ

เป็นไม้ต้นขนาดกลาง ความสูง ๑๐ - ๓๐ เมตร ลำต้นมักเตี้ยและมีกิ่งก้านสาขามากเรือนยอดเป็นพุ่มกลมแน่นทึบเปลือกต้นเป็นสีเทาหนาและแตกลอนเป็นแผ่น ๆ ใบเป็นใบเดี่ยว รูปไข่กลับออกเรียงเวียนกันตามปลายกิ่ง ขนาดใบกว้าง ๑๒ - ๑๕ เซนติเมตร ยาว ๒๕ - ๓๐ เซนติเมตร ขอบใบหยักออกแบบสลับก้านใบ ยาว ๒ - ๓ เซนติเมตร ดอกออกเป็นเดี่ยวหรือ

ภาพที่ ๕ กระโดนโคก

เป็นช่อ ๆ ละ ๒ - ๓ ดอก กลีบดอกและกลีบรองดอกอย่างละ ๔ กลีบ กลีบดอกสีขาวหรือสีขาวนวล ร่วงง่าย กลีบดอกเชื่อมกันเป็นรูปประฆังเกสรเพศผู้ยาวและเป็นเส้นฝอยจำนวนมากสีแดง ผลกลม กว้างประมาณ ๕ เซนติเมตร ยาว ๖.๕ เซนติเมตร ภายในมีเมล็ดเป็นจำนวนมาก (ที่มา: พีชผัก สมุนไพร, http://thailand-an-field.blogspot.com/2009/11/blog-ost_9802.html)

ชื่อสามัญ กระถิน

ชื่อท้องถิ่น กระถิน กระถินบ้าน กะเล็ดโคก กะเล็ดบก ตอเบา สะตอเทศ สะตอเบา ผัก
ก้านถิน ผักหนองบก

ชื่อวงศ์ Leguminosae–Mimosoideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Leucaena leucocephala* (Lam.) de Wit

สรรพคุณ รักษาท้องร่วง

สรรพคุณอื่น ๆ รากใช้เป็นยาขับระดูขาวและแก้เบาหวาน เมล็ดใช้เป็นยาถ่ายพยาธิได้อย่างดี
เปลือก- มีรสฝาดเป็นยาฝาดสมาน

การนำไปใช้ ใบนำมารับประทานแก้ท้องร่วง

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่น ๆ สมานแผล ห้ามเลือด และใช้เป็นยาสมาน หรือสามารถนำ
รากมาปรุงเป็นยาอายุวัฒนะ ขับลม และขับระดูขาว

คุณลักษณะ

กระถินเป็นไม้พุ่มขนาดใหญ่ถึงไม้ต้นขนาดเล็ก สูงได้ถึง ๑๐ เมตร ไม้ค่อยแตกกิ่งก้าน ใบ
ประกอบแบบขนนกสองชั้น เรียงสลับ ก้านแขนง
สั้น มีขน ใบย่อย เรียงตรงข้าม รูปแถบหรือรูป
ขอบขนานแกมรูปแถบ ปลายแหลม โคนเบี้ยว
ขอบมีขน ท้องใบสีนวล ออกดอกเป็นช่อ ช่อดอก
ออกแบบช่อกระจุกแน่น ออกตามง่ามใบ ช่อเป็น
ฝอยนุ่มมีกลิ่นหอมเล็กน้อย ผลเป็นฝัก ฝัก
ออกเป็นช่อแบนยาวเห็นเมล็ดเป็นจุด ๆ ในฝัก
ตลอดฝัก (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร
คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล,

ภาพที่ ๖ กระถิน

<http://www.medplant.mahidol.ac.th /pharm/botanic.asp?bc=0016>)

ชื่อสามัญ กระทุ่มโคก

ชื่อท้องถิ่น ตองทุ่ง กระทุ่มโคก ท่อมอีถ่าง ปอเต่าไห้ ถ่ม

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mitragyna hirsuta* Havil.

สรรพคุณอื่น ๆ ใช้ชูกำ (ต้มหรือย่างอังหลังคลอด) สมานแผล เข้ายาบำรุงน้ำนม

การนำไปใช้

- ราก นำมาต้มน้ำดื่ม หรือเข้ายาอื่นๆ
- เปลือกนำมาฝนสมานแผล
- ใบนำมาต้มน้ำดื่ม

สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้ปวดมวนในท้อง

คุณลักษณะ

ไม้ต้น ผลัดใบ สูงถึง ๒๐ เมตร ลำต้นตรง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน กว้าง ๗ – ๑๖ เซนติเมตร ยาว ๑๔ – ๓๐ เซนติเมตร ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ดอกช่อขนาดเล็ก กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดสีเหลือง ผลรวม ผลย่อยขนาดเล็ก เรียงอัดกันแน่นเป็นรูปทรงกลม

(ที่มา: ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, <http://www.qsbg.org/Database/plantdb/mdp/medicinal-specimen.asp?id=274>)

ภาพที่ ๓๗ กระทุ่มโคก

ชื่อสามัญ กระพี

ชื่อท้องถิ่น กำพี่เขาควาย แดงดง มะขามป่า กำพี่ จักจั่น เกิดดำ เค็ดขาว อีเฒ่าเกล็ด เขาควาย ประดู่ตาเหลน

ชื่อวงศ์ Leguminosae Papilionoideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dalbergia cultrata* Benth.

สรรพคุณ เป็นยาระบาย แก้โรคกระเพาะ

สรรพคุณอื่น ๆ รักษา มะเร็ง
การนำไปใช้ นำเถาวัลย์มาต้มน้ำดื่ม
คุณลักษณะ

เป็นไม้ต้น สูง ๑๐ - ๓๐ เมตร ใบ
 ประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงแบบสลับ
 ก้านใบยาว ๒ - ๓.๕ เซนติเมตร มีขนกำมะหยี่
 หนาแน่น ใบย่อย ๑๗ - ๒๗ ใบ เรียงสลับ รูป
 หอกแกมรี ยาว ๓ - ๗ เซนติเมตร (ที่มา:
 ระบบจัดการฐานความรู้ด้านความหลากหลาย
 ทางชีวภาพ , http://biodiversity.forest.go.th/index.php?option=com_dofplant&id=609&view=showone&Itemid=59)

ภาพที่ ๘ กระพี

ชื่อสามัญ กฤษณา

ชื่อท้องถิ่น กฤษณา กลั่น
ชื่อวงศ์ Thymelaeaceae
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Aquilaria crassna* Pierre ex Lecomte
สรรพคุณ สำหรับแก้โรคท้องอืดท้องเฟ้อ โรค
 ลำไส้ โรคกระเพาะอาหาร โรคตับ

สรรพคุณอื่น ๆ เมล็ด - คลายเครียด (น้ำมัน
 หอม) เนื้อไม้ - บำรุงหัวใจ
การนำไปใช้ นำเนื้อไม้มาบดผสมน้ำ หรือนำ
 เมล็ดมากลั่นเป็นน้ำมันหอมระเหย

คุณลักษณะ
 เป็นไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ไม้ผลัดใบ
 สูง ๑๘-๓๐ เมตร เรือนยอดเป็นพุ่มทรงเจดีย์ต่ำ ๆ
 หรือรูปกรวย ลำต้นตรง มักมีพูพอนที่โคนต้นเมื่อมีอายุมาก เปลือกนอกเรียบสีเทา แตกเป็นร่องยาว
 ตื้น ๆ ตามกิ่งอ่อนมีขนสีขาวปกคลุม มีรูระบายอากาศสีน้ำตาลอ่อน เปลือกนอกปริเป็นร่องเล็ก ๆ
 เมื่อมีอายุมาก ใบเป็นใบเดี่ยว รูปมน รูปไข่กลับหรือรูปขอบขนาน ออกเรียงสลับกัน เนื้อใบเป็นมัน

ภาพที่ ๙ กฤษณา

ปลายใบเรียวยาวแหลม กว้าง ๒.๕-๓.๕ เซนติเมตร ยาว ๗-๙ เซนติเมตร ใบแก่เกลี้ยงเป็นมัน แต่ใบอ่อนสั้นและคล้ายไหม ขอบใบเรียบ ดอกสีขาว ไม่มีกลีบดอก กลีบเลี้ยงโคนติดกันเป็นหลอดสั้น ปลายแยกเป็น ๕ แฉก ติดทน กลีบดอก ๕ กลีบ เกสรเพศผู้ ๑๐ อัน ออกเป็นช่อเล็ก ๆ มีกลิ่นหอม เป็นดอกสมบูรณ์เพศ เกิดที่ง่ามใบหรือยอด ก้านดอกสั้น มีขนนุ่มอยู่ทั่วไป ตามง่ามใบและดอก ฝัก/ผลมีลักษณะเป็นรูปกลมรี มีเส้นแคบตามยาวของผล ผิวขรุขระเป็นลายสีเขียว มีขนละเอียดสั้นคล้ายกำมะหยี่ พอกแก่แตก้าออก เมล็ดมีลักษณะกลมรี สีน้ำตาลเข้ม มี ๑-๒ เมล็ด รูปไข่ ยาว ๕-๖ เซนติเมตร มีหางเมล็ดสีแดงหรือส้มปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่มสีแดงอมน้ำตาล (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=1160>; อุทยานธรรมชาติวิทยาสิริรุกชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล, http://www.pharmacy.mahidol.ac.th/siri/index.php?page=search_detail&medicinal_id=149)

ชื่อสามัญ กำแพงเจ็ดชั้น

ชื่อท้องถิ่น ตาไก่ (ชัยภูมิ สุรินทร์) กำแพงเจ็ดชั้น (อุดรธานี) หลุมนก ตะลุ่มนก (ภาคใต้) นานอง มะต๋อมโก (ภาคเหนือ)

ชื่อวงศ์ Celastraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Salacia chinensis* L.

สรรพคุณ แก้ท้องผูก ยาระบาย แก้ลมตีขึ้น แก้กิดสีดวง ฟอกและขับโลหิตระดู รักษาโรคตับอักเสบ (ผสมกับเปลือกต้นมะตูม)

สรรพคุณอื่น ๆ แก้โรคไต (ลำต้น) แก้ปวดเมื่อย คลายเส้นเอ็น ขับปัสสาวะ

ภาพที่ ๑๐ กำแพงเจ็ดชั้น

การนำไปใช้ การใช้เป็นยาระบาย ใช้เนื้อไม้ต้มน้ำดื่ม
เข้ายากับ ยาปะดง ตากวง ตุ๊กไส คอแลน พาสาน กรณีรักษาริดสีดวงทวาร นำเนื้อไม้เข้ายากับ ว่านวงช้าง แก่นกระถิน ปูนขาว แล้วต้ม

คุณลักษณะ

ไม้เถาเนื้อแข็ง หรือไม้พุ่มรอเลื้อย สูง ๒-๖ เมตร เปลือกลำต้นเรียบสีเทานวล เนื้อไม้มีวงปีสีน้ำตาลแดงเข้ม จำนวนหลายชั้นเห็นชัดเจน เรียงซ้อนกันเป็นชั้น ๗-๙ ชั้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม สลับตั้งฉาก แผ่นใบค่อนข้างหนา แผ่นใบรูปรี รูปรีกว้าง รูปไข่ รูปรีแกมใบหอก หรือรูปไข่กลับ กว้าง

๒-๔ เซนติเมตร ยาว ๔-๘ เซนติเมตร ปลายแหลมหรือมน โคนใบสอบ ขอบหยักหยาบๆ หลังใบเรียบเป็นมันสีเขียวเข้ม ท้องใบเรียบ เนื้อใบกรอบ ก้านใบยาว ๐.๖-๑.๕ เซนติเมตร ผิวใบด้านบนและด้านล่างหนาเป็นมัน เส้นแขนงใบ ๔-๑๐ คู่ ดอกเล็ก สีเขียวอมเหลืองหรือเหลือง ออกเป็นกลุ่มหรือช่อสั้นๆ แบบกระจุกหรือช่อแยกแขนงสั้น ๆ ตามซอกใบ หรือกิ่งก้าน มีกลีบดอก ๕ กลีบ สีเหลืองปนเขียว ปลายกลีบดอกมนบิดเล็กน้อย มี ๓-๖ ดอกในแต่ละช่อ กลีบดอกรูปรีหรือรูปไข่ กว้าง ยาว ๓-๔ มิลลิเมตร ก้านดอกยาว ๖-๑๐ มิลลิเมตร กลีบเลี้ยงเล็กมากมี ๕ กลีบ กลีบเลี้ยงรูปสามเหลี่ยม ปลายมนกลม ยาวประมาณ ๑ มิลลิเมตร ผลสด รูปร่างค่อนข้างกลม ผิวผลเกลี้ยง ผลอ่อนสีเขียว ผลสุกสีแดงหรือสีแดงอมส้ม ภายในมีเมล็ดกลมขนาดใกล้เคียงกับผล ๑ เมล็ด (ที่มา: ฐานข้อมูลยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=4>)

ชื่อสามัญ เกล็ดมังกร

ชื่อท้องถิ่น จะซ่าง อีแปะ กะปอดไม้ เบี้ย (ภาคกลาง) กระดุมเลื้อย เกล็ดลิ้น

ชื่อวงศ์ Apocynaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dischidia nummularia* R.Br.

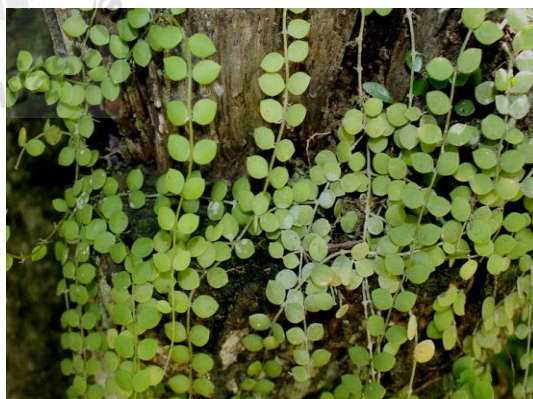
สรรพคุณ แก้วริดสีดวง

สรรพคุณอื่น ๆ แก้ปัสสาวะแสบขัด บำรุงเลือด แก้ปวดเมื่อย

การนำไปใช้ นำเนื้อไม้มาต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ล้มลุก เลื้อยเกาะอิงอาศัยบนต้นไม้อื่น ยาว ๑๐-๕๐ เซนติเมตร ทุกส่วนมีน้ำยาง สีขาว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม ใบรูปกลม หรือรูปวงรีแกมรูปไข่ ขนาดเล็ก ปลายแหลมเป็นติ่งเล็ก ขอบใบเรียบมีเนื้อหนากว้าง ๔-๘ มิลลิเมตร ยาว ๔-๑๑ มิลลิเมตร ก้านใบ ยาวเพียง ๒ มิลลิเมตร ดอกช่อกระจุก ออกที่ซอกใบ เป็นช่อสั้น ๆ ดอกย่อยขนาดเล็กมี ๑-๕ ดอก

ภาพที่ ๑๑ เกล็ดมังกร

โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นรูปคนโท ยาวประมาณ ๓ มิลลิเมตร ปลายกลีบเว้าเล็กน้อย สีขาวแกมเหลือง มีรยางค์รูปมงกุฏ ๕ อัน ผลเป็นฝัก ผลกลุ่มมี ๒ ฝักย่อย ผลแห้งแตกแนวเดียว รูปดาบแกมขอบขนาน ยาว ๒.๕ - ๔ เซนติเมตร เมล็ดจำนวนมากมีกระจุกขนสีขาวคล้ายเส้นไหม (ที่มา: ฐานข้อมูลยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=4>)

ฐานข้อมูลยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี .

http://www.phargarden.com/main.php?actionview_page&pid=17

ชื่อสามัญ แกลบหนู

ชื่อท้องถิ่น ดอกเขียด กระตูกเขียด กะตูกเขียด (นครพนม) ดอกขี้ (ราชบุรี บุรีรัมย์) ขี้ใหญ่ (นครราชสีมา กลาง อีสาน) แกลบหนูหนู แปรงหนูหนู (ปราจีนบุรี)

ชื่อวงศ์ Leguminosae Papilionoideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dendrolobium lanceolatum* (Dunn) Schindl.

สรรพคุณ แก้โรคบิด รักษาอาการถ่ายเป็นมูกเลือด

สรรพคุณอื่น ๆ ดับพิษร้อนถอนพิษไข้ไตพิการ

การนำไปใช้ รากนำมาต้มน้ำดื่ม แก้โรคทางเดินปัสสาวะพิการ หรือไตพิการ

คุณลักษณะ

ไม้พุ่ม ลำต้นตั้งตรง สูง ๑-๒ เมตร กิ่งอ่อนมีขนสีน้ำตาลอ่อนหนาแน่น เปลือกต้นสีน้ำตาลผิวเรียบ ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงสลับ มี ๓ ใบย่อย ใบย่อยที่ปลาย รูปรีหรือรูปหอก ยาว ๑.๕-๔ เซนติเมตร กว้าง ๐.๘-๑.๓/๑ เซนติเมตร ฐานใบมน ปลายใบมน มีติ่งแหลมขอบใบเรียบ ใบย่อยคู่ข้าง รูปขอบขนานแกมรูปรี ยาว ๑.๒-๓ เซนติเมตร กว้าง ๐.๖-๑.๕ เซนติเมตร หลังใบเกลี้ยง ท้องใบที่ผิวใบด้านล่างมีขนสีน้ำตาลนุ่ม มีหูใบที่โคนก้านใบ และโคนใบย่อย ก้านใบยาว ๐.๕-๒ เซนติเมตร เส้นแขนงใบข้าง ๔-๗ คู่ ยาวไม่ถึงขอบใบ ช่อดอก แบบช่อซี่ร่ม ดอกรูปถั่ว สีเหลืองอ่อน ออกที่ซอกใบ

ภาพที่ ๑๒ แกลบหนู

ยาว ๕-๑๐ มิลลิเมตร ดอกย่อยประมาณ ๑๐ ดอก ก้านดอกย่อยยาว ๒ มิลลิเมตร มีขนหนาแน่น กีบเลี้ยง ขนาด ๔ มิลลิเมตร เชื่อมติดกันตรงโคน ปลายแยกเป็น ๔ กีบ สีเขียวแกมเหลือง กีบดอก สีขาวแกมเหลืองอ่อน กีบกลางรูปไข่ กีบคู่ข้างรูปรี กีบคู่ล่าง รูปขอบขนานแกมรูปรี ขนาด ๗-๙ x ๒.๕ มิลลิเมตร เกสรเพศผู้มี ๑๐ อัน ขนาด ๗-๘ มิลลิเมตร เชื่อมกันเป็นสองกลุ่ม เกสรเพศเมีย มีรังไข่รูปไข่ มีขน ก้านชูยาว ๗ มิลลิเมตร ผลเป็นฝักรูปวงรีกว้าง หรือรูปเกือบกลมแบน ผนังหนาขนาด ๔-๑๐ x ๓-๗ มิลลิเมตร ก้านสั้น มี ๑ เมล็ด รูปไตแข็ง ขนาดประมาณ ๓ x ๒

มีลลิเมตร ผิวเป็นมัน พบตามป่าเต็งรัง ที่ระดับตั้งแต่ ๑๐๐-๘๐๐ เมตร ออกดอกช่วงเดือน พฤษภาคมถึงสิงหาคม ติดผลราวเดือนกันยายนถึงพฤศจิกายน (ที่มา: ฐานข้อมูลยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=204>)

ชื่อสามัญ ข่อย

ชื่อท้องถิ่น ข่อยทุ้ง กักไม้ฝอย (ภาคเหนือ) สะโยเส่ (กระเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน) ตองชะแห่น (กระเหรี่ยงกาญจนบุรี) ส้มพอ (เลย) สะนาย (เขมร)

ชื่อวงศ์ Moraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Streblus asper* Lour.

สรรพคุณ รักษาโรคผิวหนัง ทวาร แก้ท้องร่วง

สรรพคุณอื่น ๆ แก้โรคผิวหนัง รักษาแผลรักษา รำมะนาดเป็นยาอายุวัฒนะ

การนำไปใช้

- กิ่งนำมาใช้แปรงฟัน
- เปลือกต้น นำเปลือกต้นสดขนาด ๑ ฝ่ามือสับ ต้มกับน้ำพอควร ใส่เกลือให้มีรสเค็ม ต้ม ๑๐ ถึง ๑๕ นาที ใช้น้ำดื่มอุ่น ๆ ข่อย
- เมล็ด นำมาผสมกับหัวแห้วหมู เปลือกทิ้งถ่อน เปลือกตะโกนา ผลพริกไทยแห้งและเถา บอระเพ็ด ตองเหล้าหรือต้มน้ำดื่ม

ภาพที่ ๑๓ ข่อย

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สูงไม่เกิน ๑๐ เมตร เปลือกขรุขระ ใบเป็นใบเดี่ยว รูปไข่กลับ หรือรูปรี กว้าง ๒-๔ เซนติเมตร ยาว ๔-๘ เซนติเมตร โคนสอบ ขอบใบหยัก ดอกสีเหลืองแกมเขียว ออกเป็นช่อสั้นที่ซอกใบ ดอกย่อยขนาดเล็กมาก แยกเพศ ดอกเพศผู้อยู่รวมเป็นช่อกลม ก้านดอกสั้น ดอกเพศเมีย มีจำนวน ๒ ดอกต่อช่อ ก้านดอกยาว ผลสด ทรงกลม เมื่อสุกสีเหลือง ฉ่ำน้ำ มีกลิ่นรองดอกสีเขียวนุ่มผล (ที่มา: ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, http://www.qsbg.org/database/botanicbook20full%20option/search_detail.asp?botanic_id=1134)

ชื่อสามัญ ชีมอด

ชื่อท้องถิ่น ชีมอด (สุโขทัย) กระพี้หยวก (นครราชสีมา) กะปิ (สุรินทร์) อีเม็ง (อุบลราชธานี) ถ่อน (ลำพูน) กระเบาหลัก

ชื่อวงศ์ Leguminosae Papilionoideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dalbergia lanceolaria* L.f. var. *lakhonensis* (Gagnep.) Niyomdham

สรรพคุณ เป็นยาถ่ายพยาธิ

สรรพคุณอื่น ๆ รักษาโรคเรื้อน

การนำไปใช้ เมล็ดและเนื้อไม้ – ผสมกับใบฝรั่งหรือผสมกับกำแพงเจ็ดชั้น หรือกำแพงเก้าชั้น

คุณลักษณะ

ไม้ต้น ผลัดใบ สูงได้ถึง ๓๐ เมตร โคนต้นมักเป็นพูพอน เปลือกสีเทา ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกสองชั้น ใบย่อย ๔ - ๙ คู่ รูปไข่หรือรูปไข่แกมขอบขนาน กว้าง ๒ - ๓ เซนติเมตร ยาว ๒ - ๑๕

เซนติเมตร ปลายใบแหลม โคนใบเบี้ยว ก้านใบสั้นมาก ดอกออกเป็นช่อแน่น ยาว ๒๐ - ๒๕ เซนติเมตร กลีบเลี้ยง ๕ กลีบ ยาว ๓ - ๔ มิลลิเมตร มีขน กลีบดอก ๕ กลีบ รูปแถบ ยาว ๖-๑๐ มิลลิเมตร สีแดง เกสรเพศผู้ สีส้มเหลือง โคนเกสรสีเขียว ยาวเป็นสองเท่าของกลีบดอก เกสรตัวเมีย เป็นฝักแข็ง แบน แห้งแล้วแตก กว้าง ๑ - ๒ เซนติเมตร

ภาพที่ ๑๔ ชีมอด

ยาว ๔ - ๑๕ เซนติเมตร มีปีกตามขอบฝักด้านบน กว้าง ๓-๕ มิลลิเมตร เมล็ดแบนสีน้ำตาลอ่อน (ที่มา : ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, http://www.qsbg.org/database/botanicbook%20full%20option/search_detail.asp?BotanicID=2384)

ชื่อสามัญ คัดเค้าเครือ

ชื่อท้องถิ่น คัดเค้า เค็ดเค้า (ภาคเหนือ), หนามลิตเค้า (เชียงใหม่) คัดเค้าเครือ (โคราช) คัดเค้าหนาม (ชัยภูมิ) พญาเท้าเอว (กาญจนบุรี) คัดเค้าหมู คัดเค้าหมูตั้งขุย ตังผี มะกั้งผี หูชะลวง

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Oxyceros horridus* Lour.

สรรพคุณ ผลใช้เข้ายาต่างๆ แก้กิดสีดวง ส่วนเปลือกใช้แก้ดีซ่าน

สรรพคุณอื่น ๆ

- ผลใช้เข้ายาต่างๆ แก้กษุมชาว ขับประจำเดือน แก้ไข้ แก้เลือดออกตามไรฟัน
- เปลือกใช้รืดมดลูก
- หนามใช้แก้ฝีประจำรอย

การนำไปใช้ ใช้ได้เกือบทุกส่วน

คุณลักษณะ

ไม้พุ่มรอเลื้อย ไม้ผลัดใบ บริเวณข้อมีหนามโค้งแหลมเกิดเป็นคู่ ๆ อยู่ตรงข้ามกัน เรือนยอดไม่เป็นระเบียบ กิ่งก้านหนาแน่น กิ่งก้านมีหนามเป็นคู่ ดอกขนาดเล็กสีขาว เป็นกระจุก ดอกมีกลิ่นหอม ถ้าดอกร่วงจะมีลูกเป็นพวง ผลโตเท่าเมล็ดพุทชากลม ๆ สีดำขนาดของเมล็ดจะโตเท่าหัวไม้ขีดไฟ (ที่มา: ฐานข้อมูล

ภาพที่ ๑๕ คัตเค้าเครือ

พรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, <http://www.qsbq.org/Database/plantdb/mdp/medicinal-specimen.asp?id=621>)

ชื่อสามัญ คำรอก

ชื่อท้องถิ่น ประดงเลือด ตานกกรด ห่าฟาน ช้างน้ำว (ราชบุรี นครราชสีมา) อุ่นซี่ไก่ (ลำปาง) ตานกกด (ชัยภูมิ)

ชื่อวงศ์ Connaraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ellipanthus tomentosus* Kurz var. *tomentosus*

สรรพคุณ กิ่งก้านและต้น แก้ปวดท้องเกร็ง แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ช่วยเจริญอาหาร

สรรพคุณอื่น ๆ แก่นใช้แก้ปวดฟัน แก้ไตพิการ หืด

การนำไปใช้

- กิ่ง หรือ ก้าน หรือ ต้น นำมาต้มน้ำดื่ม
- สำหรับรักษาหืด ใช้กิ่ง หรือ ก้าน หรือ ต้น ผสมต้นพลับพลากำแพงเจ็ดชั้น ต้นสบู่ขาว ต้นพลองเหมือด และแก่นจำปา ต้มน้ำดื่มแก้หืด
- สำหรับรักษาไตพิการ ใช้เปลือก และแก่น นำมาต้มน้ำดื่ม
- สำหรับการแก้อาการปวดฟันใช้แก่นนำมาต้ม อมแล้วคาย

คุณลักษณะ

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นสูงถึง ๓๐ เมตร ใบเดี่ยว รูปรี หรือ รูปใบหอก กว้าง ๓-๖ ยาว ๖-๑๕ เซนติเมตร ปลายใบมน หรือ เรียวแหลม ก้านใบ ยาว ๐.๕-๑ เซนติเมตร ฐานใบมน หรือ รูปลิ้น ท้องใบมีขนโดยเฉพาะที่เส้นใบ ดอกออกเป็นช่อเป็นกลุ่มแน่น และแบบกระจะ ดอกมักสมบูรณ์เพศ ดอกย่อยจำนวนมาก มีขนปกคลุมเล็กน้อย กลีบเลี้ยง กลีบดอก เกสรเพศผู้จำนวน ๕ กลีบดอกสีขาว หรือสีครีม ด้านนอกมีขนประปราย ด้านในมีขนมาก เกสรเพศผู้เกลี้ยงยกเว้นตรงฐาน ผล แบบแห้งแตก มีขนสีน้ำตาล (ที่มา: ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, <http://www.qsbg.org/database/botanicbook%20full%20option/searchdetail.asp?BotanicID=2265>)

ภาพที่ ๑๖ ค่ำรอก

ชื่อสามัญ บอระเพ็ด

ชื่อท้องถิ่น ตัวเจตมูลยาน เถาหัวด้วน หางหนู จุ่งจิง เครือเขาส้อ (หนองคาย) เจตมูลหนาม

ชื่อวงศ์ Menispermaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tinospora crispa* (L.) Hook.f. & Thomson

สรรพคุณ รักษาโรคจิตเสีตวงทวาร ช่วยให้เจริญอาหาร แก้ดีพิการ

สรรพคุณอื่น ๆ เป็นยาอายุวัฒนะ แก้ปวดเมื่อย แก้ไข้ปวดศีรษะ รักษาฟัน แก้ฝีมดลูก ฝีมดกิต แก้ร้อนใน รักษาโรคเบาหวาน ลดความร้อน แก้เสมหะ เลือดลม แก้ไข้จับสั่น

การนำไปใช้

เถา (สด) ตำคั้นน้ำดื่มก่อนอาหารเช้า-เย็น แก้ไข้ (แห้ง) บดเป็นผงผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอนกินก่อนนอน หรือใช้เถา (สด) ตองเหล้า (ความแรง ๑ ใน ๑๐) รับประทาน ๒ - ๔ ช้อนชา ก่อนอาหารเช้า - เย็น ช่วยเจริญอาหาร

ภาพที่ ๑๗ บอระเพ็ด

คุณลักษณะ

ไม้เลื้อย เนื้อแข็ง ยาวถึง ๑๕ เมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง ๑-๒ เซนติเมตร ผิวนอกสีน้ำตาล เนื้อในสีเทาแกมเหลือง เถากลม ขรุขระไม่เรียบ เป็นปุ่มเปลือกของเถาบางลอกออกได้ เป็นปุ่มกระจายทั่วไป เมื่อแก่เห็นปุ่มปมเหล่านี้หนาแน่น และชัดเจนมาก เปลือกเถาคัดคายเยื่อกระดาษ มียางสีขาว ใส มีรากอากาศคล้ายเส้นด้ายยาว กลม ยาว สีน้ำตาลเข้ม เถามีรสขมจัด เย็น (ที่มา: ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.thaicrudedrug.com/main.php?action =viewpage &pid=76>)

ชื่อสามัญ ชะเอม

ชื่อท้องถิ่น ชะเอมป่า (กลาง) ตาลอ้อย (ตราด) เพาะชูโพ (กะเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน) ย่านงาย (ตรัง) ส้มป่อยหวาน (ภาคเหนือ) อ้อยช้าง (สงขลา นราธิวาส)

ชื่อวงศ์ Leguminosae Mimosoideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Albizia myriophylla* Benth.

สรรพคุณ เสริมสร้างความแข็งแรงให้กับระบบย่อยอาหารและระบบการเผาผลาญภายในร่างกาย ช่วยการดูดซึมสารอาหารและการสร้างเม็ดเลือด ท้องอืด ท้องเฟ้อ อาหารไม่ย่อย แผลในกระเพาะอาหาร

สรรพคุณอื่น ๆ เสริมสร้างกล้ามเนื้อให้แข็งแรง ช่วยลดการอักเสบ แก้เจ็บคอ แก้ไอ ขับเสมหะ เยื่อเมือกของทางเดินหายใจส่วนต้นอักเสบ

การนำไปใช้

การรักษาอาการระบบย่อยอาหาร ใช้เปลือกของรากซึ่งจะมีสีแดงและมีรสหวานนำมารับประทานเป็นยาบำรุงกำลัง ลดอาการคลื่นเหียน อาเจียน หรือใช้ผลรับประทานเป็นยารักษาดีพิการ กรณีเป็นยาบำรุงปอดใช้รากอม จะมีรสชุ่มคอ บำรุงปอด ส่วนผลมีรสหวานรับประทานแล้วทำให้ชุ่มคอ เสมหะแห้ง

ภาพที่ ๑๘ ชะเอม

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดกลาง ตามลำต้นกิ่งก้านจะมีหนาม ใบเล็กละเอียดเป็นฝอย คล้ายกับใบส้มป่อยหรือใบกระถิน ดอกเล็ก ๆ ออกที่ปลายช่อลักษณะเป็นพู่ มีสีขาว มีกลิ่นหอม ผลเป็นฝักแบน มีสีเขียว เมื่อแก่

จะเป็นสีน้ำตาลและแตกออก (ที่มา: ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
อุบลราชธานี, <http://www.thaicrudedrug.com/main.php?action=viewpage&pid=52>

ชื่อสามัญ ดิงดำ

ชื่อท้องถิ่น ดิงดำ

ชื่อวงศ์ Combretaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Terminalia citrine* Roxb. Ex Fleming

สรรพคุณ เข้ายาแก้โรคกระเพาะอาหาร

สรรพคุณอื่น ๆ สมานบาดแผล แก้พิษงู

การนำไปใช้ นำแก่นมาเข้ายาโรคกระเพาะอาหาร

การนำไปใช้ ในสรรพคุณอื่นๆ การสมานแผลใช้ส่วนแก่นนำมาฝนทาปากแผล

คุณลักษณะ

ไม้ต้น สูง ๒๐-๓๐ เมตร ใบเป็นใบเดี่ยวออกตรงข้าม รูปรีแกมขอบขนาน กว้าง ๒-๖ เซนติเมตร ยาว ๓-๑๔ เซนติเมตร ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบยาว ๐.๕-๒.๕ เซนติเมตร มีต่อม ๑-๒ คู่ ใกล้โคนใบ ดอก ออกเป็นช่อแกน ยาว ๒-๖ เซนติเมตร ดอกย่อยไม่มีก้าน กลีบรองดอกโคน

ภาพที่ ๑๙ ดิงดำ

เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วยตื้น ปลายแยกเป็นกลีบ ๕ กลีบ รูปสามเหลี่ยม ด้านในมีขนแน่น ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ ๑๐ อัน ผล เป็นผลสด รูปกลมรี มีสันตื้น ๆ ๕ สัน ผิวเกลี้ยง กว้าง ๐.๘-๒ เซนติเมตร ยาว ๒-๓ เซนติเมตร เมื่อสุกสีม่วงแกมเขียว เมื่อแห้งสีดำ เห็นสันชัดเจน เมล็ดรูปรี กว้าง ๐.๖ เซนติเมตร ยาว ๑.๗ เซนติเมตร ผิวขรุขระ (ที่มา: ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, http://www.qsbg.org/database/botanicbook%20full%20option/searchdetail.asp?botanic_id=1045

ชื่อสามัญ ดิปลาแก้ง

ชื่อท้องถิ่น แสนปากั้ง ดิปลาแก้ง

ชื่อวงศ์ Acanthaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phlogacanthus pulcherrimus* T. Anderson

สรรพคุณ แก้ดีซ่าน เข้ายาต่างๆ

สรรพคุณอื่น ๆ -

การนำไปใช้ ใช้ส่วนลำต้น / ราก / ใบ นำมาต้มน้ำดื่มเข้ายา

คุณลักษณะ

ไม้พุ่มสูง ๕๐-๑๕๐ เซนติเมตร ลำต้นตั้งตรง ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม แผ่นใบรูปรีแกมรูปขอบขนาน ยาว ๘-๑๖ เซนติเมตร กว้าง ๓-๕ เซนติเมตร ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปลิ้นขอบใบเรียบ ก้านใบ ยาว ๑-๓ เซนติเมตร ช่อดอก แบบช่อเชิงลด ออกที่ปลายยอด ดอกสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง รูปประฆัง ยาว ๕ มิลลิเมตร มีสีเขียว กลีบดอก เชื่อมกันเป็นรูปคนโท ส่วนหลอดกลีบพองออกด้านเดียว ส่วนปลายแยกเป็น ๕ แฉก สีม่วงอมแดง ผลแห้งแตกออกเป็นสองซีก ยาว ๒.๕-๓.๕ เซนติเมตร ยอดอ่อน รับประทานเป็นผักแกล้มกับน้ำพริก (ที่มา: ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=142>)

ภาพที่ ๒๐ แสนปากั้ง

ชื่อสามัญ แดง

ชื่อท้องถิ่น แดง กร้อม (อุตรธานี) สะกรอม ควาย (เชียงใหม่) ไคว (แพร่) จะลาน ตะกร้อม สะกรอม (จันทบุรี) ปราณ (สุรินทร์) แดง (ทั่วไป) ไพร (ศรีสะเกษ) ผ่าน (เชียงใหม่) เพี้ย (ตาก)

ชื่อวงศ์ Leguminosae Mimosaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Xylocarpus xylocarpa* Taub. *Var. kerrii* (Craib & Hutch.) I.C. Nielsen

สรรพคุณ แก้ท้องบิด ยาระบาย ปวดฟัน

สรรพคุณอื่น ๆ ดอก - แก้ไข้

การนำไปใช้ นำส่วนแก่น ประมาณ ๑ กำมือต้มน้ำดื่มก่อนนอนเป็นยาระบาย และนำดอกมาต้มน้ำดื่ม หรือนำเนื้อไม้ใช้เข้ายาทั่ว ๆ ไป

คุณลักษณะ

ไม้ต้น ผลัดใบ ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง ๑๕-๓๐ เมตร ลำต้นเรียวตรง กิ่งก้านลู่ลง เปลือกต้นเรียบสีเทาอมแดง เปลือกชั้นในสีชมพู เมื่อแก่เปลือกแตกร่อนมากที่โคนต้น กิ่งอ่อนยออ่อนมีขนสีน้ำตาลอ่อนประปรายหรือเกือบเกลี้ยง ใบประกอบแบบขนนกสองชั้นปลายคู่ เรียงเวียน ก้านช่อใบรูปทรงกระบอก มีขนประปรายถึงหนาแน่น มีต่อมที่รอยต่อของก้านช่อ

ภาพที่ ๒๑ แแดง

ใบย่อย หูใบรูปเส้นด้าย ยาวประมาณ ๓ มิลลิเมตร ช่อใบย่อย ๑ คู่ ยาว ๑๐-๓๐ เซนติเมตร แกนกลาง เป็นร่องตามยาว มีขนสั้นหนานุ่ม หรือเกือบเกลี้ยง มีต่อมระหว่างก้านใบย่อย ปลายแหลม หรือเป็นติ่งหนาม โคนมนหรือกลม ขอบเรียบ ผิวด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนประปรายถึงมีขนกำมะหยี่ พบน้อยที่เกือบเกลี้ยง เส้นแขนงใบ ช้ำละ ๕-๑๐ เส้น ก้านใบย่อย ยาว ๒-๓ มม. ผลิใบอ่อนระหว่างเดือนมีนาคมถึงเมษายน ภายหลังออกดอก ช่อดอกแบบช่อกระจุกแน่นทรงกลม ไม่แตกแขนง ดอกสีเหลืองอ่อนเรียงอัดแน่นอยู่บนฐานดอก ขนาด ๑.๕-๒ เซนติเมตร โคนเชื่อมติดกันที่ฐานดอก ออกที่ช่อใบและปลายกิ่ง ก้านช่อดอก ยาว ๒.๕-๑๐ เซนติเมตร ประกอบด้วยดอกที่ไม่มีก้านจำนวนมาก โคนเชื่อมกันเป็นรูปกรวย ปลายแยกเป็น ๕ แฉก รูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ผิวด้านบนมีขนสั้น หนานุ่ม ผล เป็นฝักแห้งแตกออกเป็นสองซีก แบน รูปไต หนาแข็ง สอบลงที่ฐาน ใต้วงอที่ส่วนปลาย รูปร่างคล้ายบวมเมอแรง ผิวเรียบ แข็ง สีน้ำตาลแดง (ที่มา: ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=224>)

ชื่อสามัญ ตะขบป่า

ชื่อท้องถิ่น เบนโคก (อุบลราชธานี) ดานเสี้ยน มะแคว้นนก มะแคว้นป่า มะขบ

ชื่อวงศ์ Salicaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Flacourtia indica* (Burm.f.) Merr.

สรรพคุณ แก้ท้องร่วง บิดมูกเลือด ขับพยาธิไส้เดือน

สรรพคุณอื่น ๆ แก้เบาหวาน แก้ผิสดำแดงขับเหงื่อแก้ตานขโมย แก้โรคผิวหนัง ประดง ผื่น แก้ปอดอักเสบ แก้ไอ แก้บิด แก้ดีซ่าน ม้ามโต คลื่นไส้อาเจียน

การนำไปใช้ นำน้ำยางจากต้น และใบสดมารับประทาน

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่นๆ มีดังนี้

- แก่นไม้-เข้ายาผสมกับต้นไซ้เน่า (คำมอกหลวง) กับ สีด้าป่า
- เปลือกต้น อมกลั้วคอแก้เจ็บคอ ตำรวมกับน้ำมัน ใช้ทาถูนิ้ว แก้คัน
- น้ำต้มใบแห้งกินเป็นยาฟาดเสมาน ขับเสมหะ แก้หืด หอบ หลอดลมอักเสบ
- ใบที่ย่างไฟจนแห้งใช้ชงกินหลังคลอดบุตร
- เมล็ด- ตำพอกแก้ปวดข้อ

คุณลักษณะ

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ผลัดใบ สูง ๒-๑๕ เมตร ลำต้นและกิ่งใหญ่ ๆ มีหนามแหลม กิ่งแก่ ๆ มักจะไม่มีหนาม กิ่งอ่อนมีหนามแหลมตามซอกใบ เปลือกสีเหลืองอมเทาแตกเป็นร่องลึก ใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับ มักเรียงชิดกันเป็นกระจุกที่ปลายกิ่ง รูปรี ขนาด เนื้อใบ และขนที่ปกคลุมแตกต่างกัน มักจักใกล้ปลายใบ แผ่นใบบางคล้ายกระดาษถึงหนาค่อนข้างหนา กิ่งถึงมีขนสั้นหนานุ่มทั้งสองด้าน ใบอ่อนและเส้นกลางใบสีแดงอมส้ม ก้านใบสีเขียวหรือแดงมีขน ดอกแบบช่อกระจาย ออกเป็นช่อสั้น ๆ

ภาพที่ ๒๒ ตะขบป่า

สีขาว (ที่มา:ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action= viewpage& pid=45>)

ชื่อสามัญ ตะไคร้ต้น

ชื่อท้องถิ่น จะไคร้ต้น ตะไคร้ ตะไคร้ต้น เต้อะหลูสะ (กระเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน) กระหรือชะ (กระเหรี่ยงเชียงใหม่)

ชื่อวงศ์ Lauraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Litsea cubeba* (Lour.) Pers.

สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ ดับกลิ่นคาว ทำให้ผายลม เรอ แก้กลิ้นเหียน แก้พะอืดพะอม เข้ายารักษาโรคกระเพาะ

การนำไปใช้ นำส่วนรากหรือเปลือกมาต้มน้ำดื่ม ส่วนผลใช้รับประทานสด ๆ แก้ปัสสาวะพิการ แก้ขัดเบา แก้เบาเหลืองแดงชุนขึ้นใช้รักษาใช้

คุณลักษณะ

ไม้ต้น สูงประมาณ ๗ - ๑๒ เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางของลำต้นที่โตเต็มที่ประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ใบเป็นใบเดี่ยว รูปหอก ปลายแหลม โคนใบแหลม ขอบใบเรียบ ก้านใบยาวประมาณ ๐.๕ - ๒ เซนติเมตร เมื่อขยี้ใบดูจะมีกลิ่นหอมคล้ายกับตะไคร้ ออกดอกเป็นช่อสั้น ๆ เป็นกระจุกที่ซอกใบ มี ๔ - ๖ ดอก ดอกมีสีขาวนวลหรือสีครีม มีกลิ่นหอม ผลมีลักษณะกลม ยาว ๐.๘ - ๐.๙ เซนติเมตร ผลสีเขียวเมื่อแก่มีสีม่วงเข้ม เนื้อผลมีกลิ่นหอมเช่นกัน (ที่มา: ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, <http://www.qsbg.org/Database/plantdb/mdp/medicinal-specimen.asp?id=411>)

ภาพที่ ๒๓ ตะไคร้ต้น

ชื่อสามัญ ตะแบกเปลือกบาง

ชื่อท้องถิ่น เป็อยขาว เปล็อยแดง เปล็อยล้าน

ชื่อวงศ์ Lauraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Litsa cubeba* (Lour) Pers.

สรรพคุณ แก้ถ่ายมูกเลือด บิด

สรรพคุณอื่น ๆ

การนำไปใช้ นำเปลือกมาฝน หรือต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดใหญ่ ผลัดใบ สูงถึง ๓๕ เมตร เปลือกสีอ่อนเป็นแผ่นคล้ายเปลือกตะแบกเลือด แต่เปลือกจะบางกว่า ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปวงรีแกมขอบขนานหรือรูปวงรีกว้าง ๕- ๘ เซนติเมตร ยาว ๘ - ๑๕ เซนติเมตร เนื้อใบคล้ายกระดาษ ใบ

ภาพที่ ๒๔ ตะแบกเปลือกบาง

อ่อนมีขนทั้งสองด้าน ดอกช่อกระจจะเชิงลด ออกที่ซอกใบ ห้อยลง กลีบเลี้ยงสีเหลืองแกมน้ำตาล ไม่มีกลีบดอก ผลแห้ง สีน้ำตาลแข็ง มีปีกหนา ๒ ปีก ไม่แตก มีเมล็ดเดียว (ที่มา: ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, <http://www.qsbg.org/Database/plantdb/mdp/medicinal-specimen.asp?id=808>)

ชื่อสามัญ ตูมกาขาว

ชื่อท้องถิ่น ติวแดง ติวเลือด ต้าวหิน ต้าวตาว (สตูล) ติวลัม (โคราช) ติวแดง ติวยาง ติวเลือด (เหนือ) ติวหิน (ลำปาง) ติวเหลือง (เหนือกลาง) ติวขน (กลางโคราช) เต่า (เลย)

ชื่อวงศ์ Loganiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Strychnos nux-blanda* A.W. Hill

สรรพคุณ เป็นยาระบาย

สรรพคุณอื่น ๆ แก้พิษงู แก้ระดูขาว

การนำไปใช้ นำรากมาผสมกับรากชะมวง ต้มก่ำแพงเจ็ดชั้น และรากปอด่น ต้มน้ำดื่มผสมกับเหล้าดองดีงและผลปอพรานเป็นยาระบาย

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่นๆ

- นำเปลือก (เปลือกต้นและเปลือกราก) มาเคี้ยวพ่นแก้พิษงู บนปากแผลที่ งูพิษกัด
- นำเนื้อไม้มาเข้ายาอื่น แก้ระดูขาว โดยใส่น้ำมะนาวทั้งทาทั้งกิน

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ผลัดใบ สูง ๘-๑๕ เมตร เปลือกนอกสีน้ำตาลปนดำ แตกเป็นสะเก็ดตามยาว เปลือกในสีน้ำตาลเหลืองและมียางเหนียว ๆ สีเหลืองปนแดง เรือนยอดเป็นพุ่มกลมโปร่ง กิ่งเล็กตาม ลำต้น มักกลายสภาพเป็นหนามแข็ง ๆ ใบ เป็นใบเดี่ยว ติดตรงข้ามกันเป็นคู่ ๆ รูปรีแกมรูปไข่กลับ หรือรูปขอบขนาน กว้าง ๒.-๔.๕ เซนติเมตร ยาว ๓-๑๓ เซนติเมตร โคนใบสอบเรียวขอบใบเรียบ เนื้อใบบาง หลังใบมีขนสาก ๆ ส่วนท้อง

ภาพที่ ๒๕ ตูมกาขาว

แก่ก่อนผลัดใบมีสีแดง ดอก สีชมพูอ่อน ถึงแดง กลิ่นหอมอ่อน ๆ ออกเป็นกระจุกตามกิ่ง ทั้งกลีบรอง กลีบดอกและกลีบดอก มีอย่างละ ๕ กลีบ กลีบเลี้ยงมีขนประปราย ส่วนกลีบดอกเกลี้ยงและ

ยาวประมาณ ๒ เท่าของกลีบเลี้ยง เกสรผู้เพศจำนวนมาก และแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม รังไข่รูปรี ๆ เกลี้ยง
ผล เป็นชนิดผลแห้ง รูปรี ยาวประมาณ ๒ เซนติเมตร แข็งมีคราบหนวล ๆ ตามผิว ผลแก่จัดจะแตก
อ้าออกเป็น ๓ แฉก สีน้ำตาล เมล็ด รูปขอบขนานเล็ก ๆ มีปีกโค้ง ๆ (ที่มา: ฐานข้อมูลพรรณไม้
องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,
http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?Botanic_ID=810)

ชื่อสามัญ ต้วขน

ชื่อท้องถิ่น ต้วแดง ต้วหินแต้วดาว (สตูล) ต้วส้ม (โคราช ต้วแดง ต้วยาง ต้วเลือด (เหนือ) ต้ว
หิน (ลำปาง) ต้วเหลือง (เหนือกลาง) ต้วขน (กลางโคราช) เต่า (เลย)

ชื่อวงศ์ Guttiferae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cratoxylum formosum* (Jack) Dyer subsp. *Pruniflorum* (Kurz) Gogel.

สรรพคุณ แก้ท้องร่วง บิด

สรรพคุณอื่น ๆ แก้ไข้

การนำไปใช้ นำส่วนรากและใบต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ปวดท้อง

การนำไปใช้สำหรับสรรพคุณอื่นๆ

- นำส่วนเปลือกลำต้นมาฝนหรือต้มน้ำดื่มแก้ธาตุเป็นพิษ
- นำส่วนรากมาผสมกับหัวแห้วหมูและรากปลาไหลเผือก ต้มน้ำดื่มวันละ ๓ ครั้ง ชั้บ
ปัสสาวะแก้ปัสสาวะ
- นำส่วนรากหรือเนื้อไม้ ต้มน้ำดื่ม
- นำน้ำยางมาทารอยแตกของสันเท้า
- ส่วนเปลือกและใบ นำมาตำผสมน้ำมันมะพร้าว ทาแก้โรคผิวหนังได้

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดกลาง สูง ๓-๑๒ เมตร อาจสูง
ได้ถึง ๓๕ เมตร ผลัดใบ โคนต้นมีหนามเรื้อนยอด
เป็นพุ่มกลม ลำต้นมีน้ำยางเหลือง เปลือกสี
น้ำตาลแดง แตกออกเป็นสะเก็ด เปลือกในสี
น้ำตาลแกมเหลือง และมีน้ำยางสีเหลืองปนแดง
ซึมออกมา ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม ปลายใบมนหรือ
แหลม โคนใบสอบเรียว ผิวใบมีขนละเอียดทั้งสองด้าน

ภาพที่ ๒๖ ต้วขน

ใบอ่อนสีชมพูอ่อนถึงแดง เรียบเป็นมันวาว ในฤดูหนาวจะเห็นเรือนพุ่มทั้งหมดเป็นสีชมพูอ่อน ใบแก่ สีเขียวสด เรียบ เกลี้ยง ผิวใบด้านบนเป็นมัน ด้านล่างมีต่อมกระจายทั่วไป ใบแก่สีแดงหรือสีแสด ซึ่ง จะโค้งจรดกันใกล้ขอบใบ ดอกช่อ ออกเป็นกระจุกตามกิ่งเหนือรอยแผลใบ กลีบดอกสีขาวอมชมพู อ่อนถึงแดง กลีบดอกบาง มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ ออกตามซอกใบ ร่วงง่าย มีก้านเรียวย เล็ก และกาบ เล็ก ๆ ที่ฐานกลีบด้านในเส้นสีเหลือง ผลมีนวลขาวติดตามผิว เมื่อแก่มีสีน้ำตาลหรือน้ำตาลดำ มี เมล็ดสีน้ำตาล ที่ฐานมีกลีบเลี้ยงยังคงอยู่ (ที่มา: ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage &pid=52>)

ชื่อสามัญ เต่าร้าง

ชื่อท้องถิ่น ตาวเขื่อง หลวงจอย

ชื่อวงศ์ Palmae-Arecaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Caryota mitis* Lour.

สรรพคุณ แก้ตับทรุด

สรรพคุณอื่น ๆ -

การนำไปใช้ ใช้เ่าง (ราก) นำมาต้มหรือฝน รับประทาน

คุณลักษณะ

พาล์มที่มีหน่อและขึ้นเป็นกอสูง ๖ - ๑๒ เมตร ใบเป็นใบย่อยเล็กแตกออกมาจากใบย่อย ใหญ่ เป็นประเภทขนนก ๒ ชั้น ใบย่อยเล็ก มีลักษณะคล้ายคลีบปลาหรือหางปลา สีเขียวสดเป็นมัน ใต้ใบมีสีเขียวด้าน ดอก เป็นลักษณะช่อดอก เป็นพวงยาวประมาณ ๖๐ - ๙๐ เซนติเมตร แขนงช่อ ดอกจะมี ดอกออก ๒ ข้าง รูป spike รวมเป็นกระจุก กระจุก ๆ ละ ๓ ดอก ผล มีลักษณะเป็นผล กลมเล็ก ๆ เรียงเป็นแถว ผลอ่อนมีสีเขียว เมื่อผลแก่ จะมีสีม่วงดำ ผิวของผลมีขนละเอียด ถ้าได้สัมผัสจะ ทำให้คันมาก เช่นเดียวกับตำแยหรือหมามุ่ย (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0933>)

ภาพที่ ๒๗ เต่าร้าง

ชื่อสามัญ นมสวรรค์

ชื่อท้องถิ่น พุ่มพีเหลือง พนมสวรรค์ เข็มฉัตร สาวสวรรค์ น้านมสวรรค์ เข็มชาติ หัวลิง ฉัตรฟ้า

ชื่อวงศ์ Lamiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Clerodendrum paniculatum* L. var. *paniculatum*

สรรพคุณ ส่วนรากใช้เป็นยาถ่าย

สรรพคุณอื่น ๆ

ใบสดใช้แก้ปวดข้อและปวดประสาท แก้ทรวงอกอักเสบ แก้ไข้ต้นบวม แก้ลูกหนูใต้รักแร้บวม ส่วนราก ดอกและลำต้นใช้แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย แก้ฝีภายใน

การนำไปใช้ นำส่วนรากมาต้มน้ำดื่มเป็นยาระบาย

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่นๆ

- นำส่วนราก ดอกหรือต้น ไปต้มน้ำดื่มเข้ายาต่างๆ ได้
- นำใบสดมาตำพอกทรวงอกอักเสบ และแก้ไข้ต้นบวมและพอกแก้ลูกหนูใต้รักแร้บวม

คุณลักษณะ

ไม้พุ่ม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่ กว้าง ๓-๓.๕ เซนติเมตร ยาว ๔-๕.๐ เซนติเมตร ขอบใบหยักเว้าลึก ๓-๓.๗ แฉก ดอก ช่อขนาดใหญ่ออกที่ปลายกิ่ง กลีบเลี้ยงรูปประฆังสีส้มแดง กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว สีส้มแดง ผล สด รูปทรงกลม สีน้ำเงินแกมเขียวหรือดำ (ที่มา:

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?Botanic_ID=2480)

ภาพที่ ๒๘ นมสวรรค์

ชื่อสามัญ น้ำเต้า

ชื่อท้องถิ่น น้ำเต้าตง

ชื่อวงศ์ Cucurbitaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cucurbita moschata* Duchesne

สรรพคุณ แก้โรคดีซ่าน ตาเหลือง

สรรพคุณอื่น ๆ -

การนำไปใช้ นำเนื้อไม้มาเข้ายากับไขเน่า หรือค้ำมอกหลวง ค้ำมอกน้อยหรือสีดาป่า ต้มน้ำดื่มแก้ ดีซ่าน ตาเหลือง

ภาพที่ ๒๙ น้ำเต้า

คุณลักษณะ

ไม้เลื้อยล้มลุก อายุปีเดียว ยาว ๓-๑๐ เมตร ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กว้างหรือรูปไต กว้าง ๑๐-๓๕ เซนติเมตร ยาว ๗-๓๕ เซนติเมตร ขอบใบหยักเว้าเป็น ๕-๗ แฉก ผิวใบด้านล่างมีขนสีขาว ดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ แยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นรูประฆังสีเหลืองหรือสีเหลืองแกมส้ม ผลสดรูปกลมแบน เนื้อในมีสีเหลืองหรือส้ม เมล็ดรูปไข่สีขาวหม่นหรือเหลืองอ่อน (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0437>)

ชื่อสามัญ พญาสัตบรรณ

ชื่อท้องถิ่น ไม้ตีนเป็ด สัตบรรณ จะบัน บะชา หัสบรรณ ปูลา ปูแล ตีนเป็ด ตีนเป็ดขาว ตีนเป็ดไทย ต้นตีนเป็ด

ชื่อวงศ์ Apocynaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Alstonia scholaris* (L.) R.Br.

สรรพคุณ แก้เจ็บ(ปวด)ท้องกะทันหัน รักษาโรคบิด ลำไส้ติดเชื้อ

สรรพคุณอื่น ๆ รักษามาลาเรีย โรคระบบทางเดินหายใจเรื้อรัง

การนำไปใช้ นำส่วนเปลือก-แช่น้ำดื่มทันที

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่น ๆ นำส่วนใบมาต้มน้ำดื่มรักษาโรคระบบทางเดินหายใจเรื้อรัง

คุณลักษณะ

ไม้ต้น ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง ๑๕ - ๓๕ เมตร โคนต้นมักเป็นพูพอน เปลือกสีเทาอ่อนหรือเทาอมเหลือง ค่อนข้างหนา ใบเดี่ยวเรียงกันเป็นวง ๔ - ๗ ใบ แผ่นใบรูปมนแกมรูปไข่กลับ ปลายแหลมเป็นติ่งเล็กน้อยโคนสอบ เข้าหากันเป็นรูปลิ้ม ขอบใบเรียบ ดอกเล็ก สีเขียวอมเหลือง หรืออมขาว ออกเป็นกลุ่มในซอก ซึ่งแยกกิ่งก้านออกจากจุดเดียวกันตามปลายกิ่ง ผลเป็นฝักเรียว ยาว ๑๐ - ๒๐ เซนติเมตร เมล็ดแบบทรงบรรทัดแคบ ๆ

ภาพที่ ๓๐ พญาสัตบรรณ

ยาว ๗ มิลลิเมตร มีขนยาวอ่อนนุ่มปกคลุมอยู่เป็นกระจุกที่ปลายทั้งสองข้าง (ที่มา: ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, http://www.qsbg.org/database/botanic_book%๒๐full%๒๐option/search_detail.asp?Botanic_ID=1666)

ชื่อสามัญ มะกอก

ชื่อท้องถิ่น มะกอก

ชื่อวงศ์ Anacardiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Spondias pinnata* (L.f.) Kurz

สรรพคุณ

- เปลือก ใช้เป็นยาเย็นแก้โรคท้องเสีย โรคเกี่ยวกับลำไส้ ระบายอาเจียน
- ผลสุก ใช้แก้โรคเลือดออกตามไรฟัน (ลักปิดลักเปิด) โรคกระเพาะอาหารพิการ

สรรพคุณอื่น ๆ

- เปลือก ใช้ทาแก้โรคปวดตามข้อ
- เมล็ด ใช้แก้ผดผื่นแดง แก้วร้อนใน แก้วหอบ สะอึก

การนำไปใช้

- เปลือกนำมาฝนผสมน้ำ ใช้ทาแก้โรคปวดหรือตีบแก้ท้องเสีย
- เมล็ด นำมาเผาไฟ แช่วาน้ำต้ม
- ผลสุก นำมารับประทาน

คุณลักษณะ

ไม้ต้น ผลัดใบ สูง ๑๕-๒๕ เมตร ลำต้นกลม ตั้งตรง เปลือกสีเทา หนา เรียบ เปลือก ใบและผลมีกลิ่นหอม มีรูอากาศตามลำต้น เรือนยอดเป็นพุ่มกลมโปร่ง ใบประกอบแบบขนนก ชั้นเดียว ปลายคี่ เรียงแบบสลับ ใบย่อย ๔-๖ คู่ ออกเป็นคู่ ๆ ตรงข้ามกันหรือเยื้องกันเล็กน้อย แผ่นใบรูปขอบขนาน กว้าง ๓-๔ เซนติเมตร ยาว ๗-๑๒ เซนติเมตร ปลายแหลมหรือเป็นติ่งแหลม ฐานใบมนเบี้ยว ขอบใบเรียบ ใบค่อนข้างนุ่ม ใบอ่อนสีน้ำตาลแดง เนื้อใบหนาเป็นมัน

ภาพที่ ๓๑ มะกอก

ยาว ๑๒-๑๖ เซนติเมตร ดอกแยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน ออกเป็นช่อตามซอกใบ ดอกย่อยจำนวนมากขนาดเล็ก สีขาวครีม กลีบดอกรูปรี ปลายกลีบดอกแหลม ขนาดประมาณ ๔ มิลลิเมตร กลีบเลี้ยง และกลีบดอกอย่างละ ๕ กลีบ กลีบดอกสีขาว เกสรเพศผู้มี ๑๐ อัน กลีบเลี้ยงเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น ๕ แฉก ผลสด มีเนื้อ ฉ่ำน้ำ รูปไข่ กว้าง ๒.๕-๓ เซนติเมตร ยาว ๓-๕ เซนติเมตร ผลแก่สีเหลืองอมเขียวถึงสีเหลืองอ่อน ยอดอ่อนรับประทานเป็นผัก ผลรับประทานได้ ผลสุกนำมาใส่ส้มตำ น้ำพริก ยำ มีรสเปรี้ยว ฝาดเล็กน้อย (ที่มา: ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=87>)

ชื่อสามัญ มะขามป้อม

ชื่อท้องถิ่น มะขามป้อม หมากขามป้อม (ขอนแก่น) กั้นโตด (เขมร กาญจนบุรี) กำทวด (ราชบุรี) มั่งลู๋ สันยาซ่า (กะเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน)

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phyllanthus emblica* L.

สรรพคุณ ใช้รักษาโรคกระเพาะ

สรรพคุณอื่น ๆ ปมกิ่งก้าน ใช้แก้ปวดฟัน ส่วนใบสดและรากใช้แก้ผื่นคัน

การนำไปใช้

- ลูก ๓ - ๔ ลูกแช่น้ำ ๑ แก้วไว้ ๑ คืน ต้มและกินเนื้อตอนเช้า
- ราก นำมาต้มน้ำดื่ม ๓ - ๔ ครั้ง/ วัน (รักษากระเพาะ)

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่นๆ

- ปมกิ่งก้านนำมาต้มน้ำดื่ม/อมแล้วบ้วนแก้ปวดฟัน
- ใบสดนำมาต้มน้ำหนึ่งเท่าตัวใช้อาบแก้ผื่นคัน
- รากนำมาสับแล้วนำไปต้ม ๑๕ นาที เอาเนื้อทาแก้คันเข้า - เย็น

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดกลาง สูง ๘-๒๐ เมตร ผลัดใบ เรือนยอดโปร่ง ลำต้นคดงอ เปลือกนอกสีน้ำตาลอมเทา ผิวค่อนข้างเรียบ หลุดลอกเป็นแผ่น กว้าง เปลือกชั้นในสีน้ำตาลแดง ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว มักเรียงตัวหนาแน่นตามกิ่งก้าน ส่วนตามลำต้น และกิ่งก้านใหญ่ ๆ มักไม่มี ใบอ่อนมีขนละเอียดมักจะมีแต้มสีแดง ใบแก่ไม่มีขน ใบมีขนาดเล็ก รูปแถบแกมรูปขอบขนาน กว้าง ๒-๓ มิลลิเมตร ยาว ๐.๘-๑.๒ เซนติเมตร ปลายม

ภาพที่ ๓๒ มะขามป้อม

กระดาก เส้นแขนงใบ ช้างละ ๔-๖ เส้น เส้นใบย่อยแบบร่างแห ดอกขนาดเล็กแยกเพศติดตามกิ่งก้าน บริเวณโคนกิ่งจะเป็นกระจุกของดอกเพศผู้ ส่วนบนมีดอกเพศเมียออกเดี่ยว ๆ อาจพบแต้มสีชมพู ออกเป็นกระจุกตามซอกใบ แต่ละกระจุกมีดอกเพศผู้หลายดอก ดอกเพศเมีย ๑ หรือ ๒ ดอก ดอกเพศผู้มีกลีบเลี้ยง ๖ กลีบ เรียงซ้อนกัน ๒ วง รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ หรือรูปช้อน กว้างประมาณ ๑ มิลลิเมตร ยาวประมาณ ๑.๕ มิลลิเมตร ก้านดอกตัวผู้ยาว ๒.๕ มิลลิเมตร ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ ๓ อัน เชื่อมกันเป็นแกนสั้น ๆ ผลไม่มีก้าน ผลแก่สีเขียวอมเหลือง ผิวใส ชุ่มน้ำ มีรสเปรี้ยวและฝาด (ที่มา: ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=258>)

ชื่อสามัญ มะคังแดง

ชื่อท้องถิ่น ม้วยแดง มุยแดง ชันยอดตะลุมพุกแดง จงก่าขาว จิ้งก่าขาว มะคัง ตุ่มกาแดง มะคังป่า มุยแดง ลุมพุกแดง

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gardenia erythroclada* (Kurz) Tirveng.

สรรพคุณ รักษาโรคผิวหนัง

สรรพคุณอื่น ๆ แก่กระษัย ไตพิการ
การนำไปใช้ เนื้อไม้นำมาเข้ายาต้ม หรือต้มน้ำดื่ม
คุณลักษณะ

ไม้ต้น กิ่งไม้พุ่ม ขนาดกลาง สูง ๖-๑๒ เมตร ใบดกหนาทึบ ลำต้นและกิ่งก้านสีน้ำตาลแดง มีขนนุ่มๆเหมือนกำมะหยี่สีน้ำตาลแดงปกคลุมทั่วไป โคนต้นและกิ่งมีหนามโดยรอบ หนามขนาดใหญ่ พุ่งตรงออกเป็นระยะ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปวงรีหรือรูปไข่ กว้าง ๘-๑๕ เซนติเมตร ยาว ๑๕-๒๒ เซนติเมตร ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน มีหูใบอยู่ระหว่างก้านใบรูปสามเหลี่ยมหลุดร่วงง่าย โคนใบมน หลังใบเรียบ ท้องใบมีขนสีขาวปกคลุม ขอบใบเรียบ ก้านใบมีขนสีขาว ดอกช่อขนาดเล็กออกเป็นช่อสั้น ที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ดอกย่อยสีเขียวอ่อน กลีบดอกมี ๕ กลีบ โคนกลีบดอกติดกัน กลีบดอกรูปกลม เกสรเพศผู้เรียงสลับกันติดกับกลีบดอก ผลสด รูปกระสวย มีสันนูนจำนวน ๕-๖ สัน ผิวเรียบ ปลายผลมีกลีบเลี้ยงติดทน เกิดตามป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด (ที่มา: ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=91>)

ภาพที่ ๓๓ มะคังแดง

ชื่อสามัญ มะเมา

ชื่อท้องถิ่น หมากเมา ชะเมาเผา เมาไซปลา (ชลบุรี) เมาทุ่ง (สงขลา) มังเมา (จันทบุรี) มะเมา (อิสาน) เมาตาควาย เมาสร้อย มะเมาซ่าเบา (ชุมพร) หมากเมาชี้หมา

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Antidesma ghaesembilla* Gaertn.

สรรพคุณ รากใช้เข้ายารักษากระเพาะ มะเร็ง

สรรพคุณอื่น ๆ

- เนื้อไม้ใช้รักษาไตบวม
- ใบใช้แก้ฟกช้ำ รักษาแผลฝีหนอง
- ผลใช้บำรุงสายตา ขับเสมหะ ฟอกโลหิต

- รากใช้เข้ายาแก้ไข้ บำรุงน้ำนม

การนำไปใช้ นำรากมาต้มน้ำดื่ม

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่นๆ

- ผล นำมารับประทาน
- ใบสด นำมาอังไฟแล้วนำมาประคบแก้ฟกช้ำ หรือตำพอกแผลฝีหนอง
- เนื้อไม้ นำมาต้มเข้ายากับสมุนไพร

คุณลักษณะ

ไม้ต้นสูง ๕-๑๔ เมตร ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานหรือรูปวงรี กว้าง ๓-๘ เซนติเมตร ยาว ๓-๒๐ เซนติเมตร ปลายใบเรียวแหลมหรือเรียวมน โคนใบมนหรือแหลม ก้านใบยาว ๓-๖ มิลลิเมตร ดอกช่อกระจุกออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ดอกแยกเพศอยู่คนละต้น กลีบเลี้ยงมี ๓-๕ กลีบ ไม่มีกลีบดอก ผลสดรูปทรงกลม รูปกระสวยหรือไข่กลับ เมื่อสุกสีแดงเข้ม มีจุดสีขาวประปราย มีเมล็ดเดี่ยว (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล,

ภาพที่ ๓๔ มะเเมา

[http:// www.medplant.Mahidol.ac.th/ pharm/botanic.asp?bc=1008](http://www.medplant.Mahidol.ac.th/pharm/botanic.asp?bc=1008)

ชื่อสามัญ ยางนา

ชื่อท้องถิ่น ยางชะยาง (โคราช) ยางงู (เลย) ลอยด์ (นครพนม) ยางขาว กาดीलเคาะ ราลอยชัน ยางแม่น้ำ จ้อง ทองนา

ชื่อวงศ์ Dipterocarpaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dipterocarpus alatus* Roxb.ex G. Don

สรรพคุณ เปลือก ใช้รักษาตับอักเสบ

สรรพคุณอื่น ๆ

- เปลือก ใช้พอกเลือด และรักษาอาการปวดข้อ
- เมล็ด / ใบ ใช้รักษาอาการปวดฟัน
- น้ำมันยาง ใช้รักษาแผลเน่าเปื่อย

การนำไปใช้ นำเปลือกมาต้มน้ำดื่ม

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่น ๆ

- เมล็ด / ใบนำมาต้มใส่เกลือใช้ทาถูนิ้ว (ขณะร้อน) รักษาอาการปวดข้อ
- น้ำมันยางนำมาทาแผลเน่าเปื่อย

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดใหญ่ ไม้ผลัดใบหรือผลัดใบระยะสั้น สูงได้ถึง ๕๐ เมตร ลำต้นเปลาตรง เปลือกต้นสีออกเทาอ่อน เกลี้ยง หลุดลอกออกเป็นชั้นกลม ๆ โคนต้นมักเป็นพูพอน เรือนยอดเป็นพุ่มกลม ทึบ ตามกิ่งอ่อนและยอดอ่อนมีขน ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แกมรูปขอบขนาน กว้าง ๖-๑๔ เซนติเมตร ยาว ๑๒.๕-๒๕ เซนติเมตร เนื้อใบหนาและเหนียว ย่นเป็นลอน โคนใบมนกว้าง ปลายใบสอบทู่ ขอบใบเป็นคลื่นเล็กน้อย ใบอ่อนมีขนสีเทา ใบแก่เกลี้ยงหรือเกือบเกลี้ยง

ภาพที่ ๓๕ ยางนา

ก้านใบยาว ๓-๔ เซนติเมตร มีขนประปราย ใบมีหูใบขนาดใหญ่ ออกดอกรวมกันเป็นช่อสั้น ๆ แบบช่อกระจະ ตามง่ามใบตอนปลายกิ่ง ดอกขนาด ๔ เซนติเมตร สีชมพูอ่อน ช่อละ ๔-๕ ดอก เกสรเพศผู้มากกว่า ๒๕ อัน ก้านชูอับเรณูสั้น ปลายอับเรณูมีรยางค์รูปเส้นด้าย รังไข่มีขน ก้านยอดเกสรตัวเมียอ้วนและมีร่อง ผลเป็นผลแห้งรูปกระสวย เมื่อสุกสีน้ำตาล มี ๑ เมล็ดต่อผล เมล็ดมีขนสั้นนุ่ม ปลายมีติ่งแหลม (ที่มา: ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=274>)

ชื่อสามัญ รักใหญ่

ชื่อท้องถิ่น รักเทศ (เชียงใหม่) รัก ชู้ลู่ (กระเหรี่ยงกาญจนบุรี) ฮักหลวง (พายัพ)

ชื่อวงศ์ Anacardiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gluta usitata* (Wall.) Ding Hou

สรรพคุณ

- เมล็ด ใช้แก้ปากคอบุ๋ม ช่วยย่อยอาหาร
- เปลือก ใช้เป็นยารักษาบิด ท้องร่วง

การนำไปใช้ เปลือกหรือเมล็ดนำมาต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดกลาง สูงได้ถึง ๒๐ เมตร เรือนยอดเป็นพุ่มค่อนข้างกลม ผลัดใบเมื่อถึงหน้าร้อน ส่วนปลายกิ่งและยอดมีขนยาว ๆ ปกคลุม เปลือกสีน้ำตาลปนเทา แตกเป็นร่องสะเก็ดตามยาว ใบเป็นใบเดี่ยวออกสลับกันอยู่ตอนปลาย ๆ กิ่ง รูปขอบขนานหรือรูปไข่กลับ โคนใบสอบ ปลายใบมน ด้านบนใบมีขนสีน้ำตาลปนเทาประปราย ด้านท้องใบมีขนหนาแน่นแต่จะร่วงหลุดไปเมื่อใบแก่เต็มที่ ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย ใบกว้าง ๕-๑๒

ภาพที่ ๓๖ รักใหญ่

เซนติเมตร ยาว ๑๒-๓๖ เซนติเมตร ก้านใบยาวประมาณ ๒ เซนติเมตร ออกดอกเป็นช่อกระจายสีเหลืองนวล ตอนปลายกิ่งมีขนแน่น กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมี ๕ กลีบ รูปหอก ด้านหลังกลีบมีขน ดอกกว้างประมาณ ๑ เซนติเมตร เกสรเพศผู้มีประมาณ ๓๐ อัน รังไข่กลมมีก้าน ผล กลมแข็ง (ที่มา: ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=276>)

ชื่อสามัญ ราชพฤกษ์

ชื่อท้องถิ่น คุณ (ขอนแก่น) ชัยพฤกษ์ ราชพฤกษ์ (ภาคกลาง) ลมแล้ง (ภาคเหนือ) บัวเปอไซ เป็อย แมะ หล่าอู่กู่เพยะ (กระเหรี่ยงกาญจนบุรี)

ชื่อวงศ์ Leguminosae (Fabaceae) – Caesalpiinoideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cassia fistula* L.

สรรพคุณ เป็นยาระบาย

สรรพคุณอื่น ๆ ใช้แก้ไข้

การนำไปใช้

- เนื้อหุ้มเมล็ดสีดำ ใช้ขนาดก้อนเท่าหัวแม่มือ ต้มกับน้ำ ใส่เกลือเล็กน้อย ต้มก่อนนอน
- ใบแก่(สด/ตากแห้ง) นำมาต้มน้ำดื่มใช้เป็นยาถ่าย
- แก่นเปลือก นำมาแช่น้ำดื่ม

ภาพที่ ๓๗ ราชพฤกษ์

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่น ๆ

- ใบอ่อนนำมาตำพอกหรือคั้นน้ำทารักษาโรคกลากเกลื้อน แก้ไข้รูมาติก
- ฝัก นำมาต้มเข้ายา

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดกลาง มีความสูง ๑๐-๒๐ เมตร ดอกขึ้นเป็นช่อยาว ๒๐-๔๐ เซนติเมตร แต่ละดอกมีเส้นผ่านศูนย์กลาง ๔-๗ เซนติเมตร มีกลีบดอกสีเหลืองขนาดเท่ากัน ๕ กลีบ ผลยาว ๓๐-๖๒ เซนติเมตร และกว้าง ๑.๕-๒.๕ เซนติเมตร มีกลิ่นฉุน และมีเมล็ดที่มีพิษเป็นจำนวนมาก เมล็ดมีเนื้อเหนียวสีดำ (ที่มา: ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, <http://www.qsbg.org/database/botanicbook%20full%20option/searchdetail.asp?BotanicID=1430>)

ชื่อสามัญ สมอไทย

ชื่อท้องถิ่น สมอไทย หมากแน่ะ (กระเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน) สมออัพยา (ภาคกลาง) ส้มมอ (อีสาน) มะนะ (พายัพ) มาแน่ (กระเหรี่ยงเชียงใหม่)

ชื่อวงศ์ Combretaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Terminalia chebula* Retz. var. *chebula*

สรรพคุณ เป็นยาระบาย แก้อริดสีดวง

สรรพคุณอื่น ๆ แก้ไอ กระจายน้ำ บำรุงร่างกาย

การนำไปใช้ ลูกนำมาแช่น้ำ ๑ แก้ว ๑ คืน กินทั้งน้ำและเนื้อหลังตื่นนอน หรือกินสด ๓ - ๔ ลูก / วันแก้อาการท้องผูกขับถ่ายสะดวก

คุณลักษณะ

ไม้ต้นสูง ๑๐-๒๐ เมตร กิ่งอ่อนและยอดมักปกคลุมด้วยขนสีน้ำตาล ใบ เป็นใบเดี่ยวเรียงตรงข้ามหรือเกือบตรงข้าม แผ่นใบค่อนข้างหนา รูปรีแกมรูปไข่กว้าง ขนาดกว้าง ๖-๑๐ เซนติเมตร ยาว ๘-๑๕ เซนติเมตร ก้านใบยาว ๑-๓ เซนติเมตร มักมีต่อมบวม ๑ คู่บนก้านเห็นชัดเจน ดอก เป็นช่อออกตามปลายกิ่งหรือซอกใบ ยาว ๓-๖ เซนติเมตร มี ๓-๕ ช่อ ดอกเป็นดอกสมบูรณ์เพศ ขนาดเล็ก ๐.๓-๐.๔ เซนติเมตร สหเสถียร สวนบนเป็นรูปถ้วย

ภาพที่ ๓๘ สมอไทย

ช่อ ดอกเป็นดอกสมบูรณ์เพศ ขนาดเล็ก ๐.๓-๐.๔ เซนติเมตร สหเสถียร สวนบนเป็นรูปถ้วย

มีขนปกคลุมด้านนอก ผลเป็นผลสด รูปวงรีค่อนข้างกลม กว้าง ๑.๕-๒.๕ เซนติเมตร ยาว ๒.๕-๔ เซนติเมตร ผิวเกลี้ยง ผลแก่ย่นและเปลี่ยนเป็นสีดำ เมล็ดเดี่ยว แข็ง ผิวขรุขระ รูปยาวรี (ที่มา: ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, http://www.qsbg.org/database/botanicbook%20full%20option/searchdetail.asp?Botanic_ID=853)

ชื่อสามัญ สะทีบ

ชื่อท้องถิ่น ชี้ห้าว สะทีบ กอหิน กะทิต ใบพลวง คางคก จันทิบ เซโกรโบ ตองแซ็ง มะดุกดง ตะนมบังกรวย ตาทีบหอม ทบ ทัน

ชื่อวงศ์ Lauraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phoebe paniculata* (Nees)

Nees

สรรพคุณ แก้ท้องเสีย

การนำไปใช้ ใช้ส่วนแก่นนำมาต้มผสมกับใบฝรั่ง และเกลือ ๑ ช้อนดื่มแก้ท้องเสีย

คุณลักษณะ

ภาพที่ ๓๙ สะทีบ

ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง ๑๐-๓๐ เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาลปนเทา แตกเป็นสะเก็ด เปลือกในสีน้ำตาลหรือชมพูอ่อน ใบเดี่ยวเรียงแบบสลับ รูปรีหรือรูปใบหอก กว้าง ๓-๑๐ เซนติเมตร ยาว ๙-๑๕ เซนติเมตร ปลายใบเรียวแหลม ฐานใบสอบถึงแหลมทู่ ขอบใบเรียบ แผ่นใบค่อนข้างหนา ผิวใบเกลี้ยง ด้านบนมีสีเขียวเข้มเป็นมัน ด้านล่างจะมีสีอ่อนกว่า เส้นแขนงใบข้างละ ๘-๑๑ เส้น ก้านใบยาว ๑-๑.๕ เซนติเมตร ผิวเกลี้ยง ก้านงอเล็กน้อยและบวมบริเวณโคนก้าน ดอกช่อออกเป็นกระจุกแน่นที่ปลายกิ่ง ดอกย่อยไม่มีก้านดอก สีขาวปนเหลืองเป็นกระจุกละ ๓-๕ ดอก มีกลิ่นฉุน ร่วงง่าย ช่อดอกเพศผู้และเพศเมียแยกต่างช่อหรือร่วมช่อ หากร่วมช่อ ช่อดอกเพศเมียอยู่โคนช่อ ช่อดอกเพศผู้มักแยกแขนงมาก กลีบเลี้ยง แยกกันอิสระ ๖ กลีบ แต่ละกลีบมีขนด้านนอก เกสรเพศผู้ ๑๒ อัน ผิวเกลี้ยง รั้งไข่อุปรูปวงรี มีขนปกคลุมหนาแน่น มี ๓ ช่อง ยอดเกสรเพศเมียมี ๓ อัน ผลเชื่อมต่อกันเป็นกลุ่มเบียดอัดกันแน่นบนก้านที่อ้วนสั้น ช่อผลยาว ๑๐-๑๕ เซนติเมตร ผลแก่แข็งมาก ผิวเกลี้ยง รูปกลมหรือรี เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒-๓ เซนติเมตร ก้านผลยาว ๐.๕-๑ เซนติเมตร กาบหุ้มผลสีเขียวอ่อนหุ้มติดตัวผล ผิวกาบผลมีแนวเส้นคดโค้งไปมา กาบหุ้มจะแยกจากปลายสู่โคนเมื่อผลแก่จัด แต่ละกาบหุ้มมีผล ๑ ผล (ที่มา: ฐานข้อมูลยาสมุนไพร คณะ

เภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=202>)

ชื่อสามัญ โสมไทย

ชื่อท้องถิ่น โสมคน โสม

ชื่อวงศ์ Portulacaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Talinum paniculatum* Gaertn.

สรรพคุณ รักษาอาการท้องเสีย

สรรพคุณอื่น ๆ บำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง บำรุงธาตุ แก้อ่อนเพลีย หรือทาภายนอกแก้อักเสบ ลดอาการบวม ขับน้ำนม บำรุงปอด แก้อาการอ่อนเพลีย หรือหลังฟื้นไข้ ปัสสาวะขัด เหงื่อออกมาก ศีรษะมีไข้ ไอเป็นเลือด แก้ไอ บำรุงปอด ประจำเดือนผิดปกติ

ภาพที่ ๔๐ โสมไทย

การนำไปใช้ นำรากมาต้มน้ำดื่มแก้อาการท้องเสีย

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่นๆ

- เหง้า มีรสหวานร้อน นำมาต้มน้ำดื่ม บำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง บำรุงธาตุ แก้อ่อนเพลีย หรือทาภายนอกแก้อักเสบ ลดอาการบวม
- ใบนำมาต้มน้ำดื่ม ใช้แก้อาการบวมอักเสบมีหนอง ขับน้ำนม
- รากนำมาต้มน้ำดื่ม บำรุงปอด แก้อาการอ่อนเพลีย หรือหลังฟื้นไข้ ปัสสาวะขัด เหงื่อออกมาก ศีรษะมีไข้ ไอเป็นเลือด แก้ไอ บำรุงปอด ประจำเดือนผิดปกติ

คุณลักษณะ

เป็นพืชล้มลุกขนาดเล็ก มีอายุหลายปี สูงได้ถึง ๑ เมตร มีเหง้าใต้ดินเมื่อรากโตเต็มที่จะมีรูปร่างเหมือนโสมจีน ต้นเป็นเหลี่ยม ลำต้นฉ่ำน้ำ ใบเดี่ยวเรียงเวียนสลับ ใบรูปไข่กลับปลายโตแหลม ยาว ๖-๑๓ เซนติเมตร โคนสอบแหลม ปลายใบมนหรือแหลมสั้น แผลอยู่เหนือดิน ใบมีสีเขียวเรียบเป็นมัน ดอกมีขนาดเล็ก เป็นช่อที่ส่วนยอดหรือปลายกิ่ง สีชมพู มี ๕ กลีบ กลีบเลี้ยงมี ๒ กลีบ ร่วงง่าย เกสรเพศผู้มี ๑๐ อัน ก้านช่อดังสูง ผลสีแดง กลมรี มีขนาดประมาณ ๓ มิลลิเมตร เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีเทา เมล็ดจำนวนมากอยู่ภายในสีดำ (ที่มา: ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=117>)

ชื่อสามัญ หว่า

ชื่อท้องถิ่น หว่าห้าชี้แพะ

ชื่อวงศ์ Myrtaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Syzygium cumini* (L.) Skeels.

สรรพคุณ แก้บิด ท้องร่วง

การนำไปใช้ นำเปลือกมาต้ม (เข้ายาหรือไม่เข้ายาก็ได้) หรือแช่น้ำ ๓๐ นาที ต้มครั้งละ ๑ - ๒ ชั่วโมงก่อนอาหารเช้าเย็น

คุณลักษณะ

ไม้ต้นสูง ๑๐-๓๕ เมตร เปลือกค่อนข้างเรียบ สีน้ำตาล ใบเดี่ยวออกตรงข้าม รูปไข่หรือรูปรี กว้าง ๓-๗ เซนติเมตร ยาว ๘-๑๔ เซนติเมตร มีจุดน้ำมันที่บริเวณขอบใบ ดอกช่อ สีขาวหรือสีเหลืองอ่อน ออกที่ซอกใบหรือปลายยอดฐานรองดอกเป็นรูปกรวย กลีบเลี้ยง ๔ กลีบ กลีบดอก ๔ กลีบ เกสรเพศผู้มีจำนวนมาก ออกดอกและติดผล

ราวเดือน ธันวาคม-มิถุนายน ผลเป็นผลสด รูปรีแกมรูปไข่ ฉ่ำน้ำ มีสีม่วงดำ ผิวเรียบมัน มีขนาด ๑ เซนติเมตร ผลแก่ ราวเดือนพฤษภาคม เมล็ด มี ๑ เมล็ด รูปไข่ (ที่มา: ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,

http://www.qsbg.org/database/botanic_book/%20full%20option/search_detail.asp?Botanic_ID=1136

ภาพที่ ๔๑ หว่า

ชื่อสามัญ เหมือดโลด

ชื่อท้องถิ่น โลด เหมือด เหมือดควาย เหมือดตบ เหมือดหลวง กรม แต่งพง ประดงข้อ

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Aporosa villosa* Lindl. Baill.

สรรพคุณ แก้พิษฝีดาษ แผลในลำไส้

การนำไปใช้ นำเนื้อไม้หรือราก มาฝนหรือต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก สูง ๖-๑๕ เมตร เปลือกต้นสีเทาดำ หนา แตกเป็นร่องลึกตามยาว ยอดอ่อนและช่อดอกมีขนสีน้ำตาลอมเหลืองหม่นขึ้นหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับ แผ่นใบรูปขอบขนานกว้าง หรือรูปรีแกมรูปไข่กว้าง

ภาพที่ ๔๒ เหมือดโลด

๖-๑๐ เซนติเมตร ยาว ๑๐-๑๖ เซนติเมตร ปลายแหลมโคนมนหรือรูปหัวใจตื้น ขอบใบเรียบหรือมีคลื่นเล็กน้อย ผิวใบด้านบนค่อนข้างสาก

แผ่นใบขนาดคล้ายแผ่นหนัง เส้นแขนงใบข้างละ ๘-๑๑ เส้น เส้นใบย่อยแบบร่างแหชัดเจนทั้งสองด้าน ก้านใบยาว ๑.๒-๑.๘ เซนติเมตร หูใบรูปไข่ยาว ๔-๖ มิลลิเมตร ร่วงง่าย ดอกเล็ก สีเหลืองอ่อน แยกเพศ ออกเป็นช่อ แบบช่อหางกระรอก กระจุกตามซอกใบและกิ่งหรือเหนือรอยแผลใบตามกิ่ง ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้นกัน ช่อดอกเพศผู้ออกเป็นแท่งยาว มีหลายช่ออยู่ด้วยกัน ไม่มีก้านช่อดอก ไม่มีกลีบดอก เป็นช่อเชิงลด ๒-๖ ช่อ ยาว ๑-๕ เซนติเมตร มีขนสั้นหนานุ่ม เกสรเพศผู้มี ๒ อัน แต่ละดอกมีใบประดับขนาดเล็กรูปสามเหลี่ยม ยาว ๑-๑.๕ มิลลิเมตร ช่อดอกเพศเมียออกเป็นช่อเดี่ยวสั้นๆ แบบช่อเชิงลด สั้นกว่าช่อดอกเพศผู้ ออกที่ซอกใบหรือที่กิ่ง ติดลำต้น อยู่เป็นกระจุก ๒-๘ ดอก แต่ละดอกไม่มีก้าน และมีสีเหลืองอ่อน ปลายแยก เกสรเพศเมียมีรังไข่เหนือวงกลีบ แห้งแตกตามตะขีบ ๑-๒ ด้าน ผลรูปไข่ มีขนสีน้ำตาลปนเหลืองปกคลุม ปลายเป็นแฉก ผลแก่สีน้ำตาลอมเหลือง มีขนสั้นหนานุ่ม เมื่อแตกเห็นภายในมีเนื้อสีส้มแดง มี ๑ เมล็ด เมล็ดมีเยื่อสีเหลืองหุ้ม

(ที่มา : ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี , <http://www.phargarden.com/main.php?action =viewpage &pid=131>)

ยาสมุนไพรกลุ่มรักษาโรคไต โรคระบบทางเดินปัสสาวะ

กลุ่มอาการของโรคไตและโรคระบบทางเดินปัสสาวะ ที่ชาวบ้านรักษาด้วยสมุนไพร ได้แก่ อาการปัสสาวะขัด ปัสสาวะลำบาก โรคไต และรวมถึงโรคนิวในทางเดินปัสสาวะอีกด้วย ซึ่งสมุนไพรที่ใช้รักษาที่พบในเขตพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง มีดังนี้

ชื่อสามัญ กำแพงเจ็ดชั้น

ชื่อท้องถิ่น ตาไก่ (ชัยภูมิ สุรินทร์) กำแพงเจ็ดชั้น (อุดรธานี) หลุมนก ตะลุ่มนก (ภาคใต้) น่านอง มะต๋อมโก (ภาคเหนือ)

ชื่อวงศ์ Celastraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Salacia chinensis* L.

สรรพคุณ แก้โรคไต (ลำต้น)

สรรพคุณอื่น ๆ แก้ท้องผูก ยาระบาย แก้ลมตีขึ้น แก้ริดสีดวง ฟอกและขับโลหิตระดู รักษาโรคตับอักเสบ (ผสมกับเปลือกต้นมะตูม) แก้ปวดเมื่อย คลายเส้นเอ็น ขับปัสสาวะ

การนำไปใช้ ใช้ส่วนของเนื้อไม้ เข้ายากับแก่นตาไก่ แก่นตากวง แก่นตุ๊กไส และแก่นตานกกด (สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๑๙)

ชื่อสามัญ กำแพงเก้าชั้น

ชื่อท้องถิ่น ช้างน้ำว ตานกรวด ช้างนั้ม ช้างโหม ตาชีบ่าง ผีนไวไร่ ตาลเหลือง (ภาคเหนือ) กระแจะ (ระนอง) ขมิ้นพระตัน (จันทบุรี)

ชื่อวงศ์ Celastraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Salacia verrucosa* Wight

สรรพคุณ บำรุงไต แก้กระษัยไตพิการ แก้ปวดหลังปวดเอว

สรรพคุณอื่น ๆ บำรุงโลหิต แก้โลหิตจาง แก้โลหิตและน้ำเหลืองพิการ บำรุงตับ แก้ระดูขาว

ภาพที่ ๔๓ กำแพงเก้าชั้น

การนำไปใช้ ใช้เนื้อไม้/แก่นเข้ายากับ แก่นตาไก่ แก่นคูกไส แก่นตานกกด

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่นๆ กรณีใช้เป็นยาระบาย ใช้ตากวาง ตาไก่ แก่นนมสาว แก่นคูกไส รากเกียงป็น กาฝากต้นด้ว ต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้เถาหรือไม้พุ่มรอเลื้อย เปลือกลำต้นเรียบสีเทานวล ผิวสีน้ำตาลมักพบมีกระด้างขาว เนื้อไม้สีชมพู มีวงปีสีแดงเข้ม ค่อนข้างถี่ จำนวนหลายชั้นเห็นชัดเจน มีน้ำยางสีแดง เนื้อไม้รสฝาดเมา (ที่มา:ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.thaicrudedrug.com/main.php?action=viewpage&pid=157>)

ชื่อสามัญ เกล็ดมังกร

ชื่อท้องถิ่น จะช่าง อีแปะ กะปอดไม้ เบี้ย (ภาคกลาง) กระดุมเลื้อย เกล็ดลีน

ชื่อวงศ์ Asclepiadaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dischidia nummularia* R.Br.

สรรพคุณ แก้ปัสสาวะแสบขัด

สรรพคุณอื่น ๆ แก้ปวดเมื่อยแก้ริดสีดวงบารุงเลือด

การนำไปใช้ นำเนื้อไม้มาต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – ดุสมุนไพรรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๒๐)

ชื่อสามัญ เกล็ดลีนใหญ่

ชื่อท้องถิ่น เจ็ดริน ลูบตีบตัน (เชียงใหม่) เกล็ดปลา (กาญจนบุรี) กาสามปีกใหญ่ (สุรินทร์)

ชื่อวงศ์ Leguminosae–Caecalpinodeae (Fabaceae)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phyllodium longipes* (Craib) Schindl.

สรรพคุณ แก้กระษัย ไตพิการ แก้ปวด แก้ปัสสาวะดำ

สรรพคุณอื่น ๆ แก้เคล็ดบวม ใบ แก้ไข้แก้ไข้จับสั่น

การนำไปใช้ นำรากมาต้มน้ำดื่ม / ตำพอกบริเวณปวด ส่วนใบนำมาต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้พุ่ม ลำต้นตั้งตรง สูง ๑.๕-๒.๕ เมตร แตกกิ่งก้านโปร่ง ตามกิ่งอ่อนและยอดอ่อนมีขน ปลายกิ่งย้อยลง ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ใบย่อย ๓ใบ ใบย่อยใบกลางรูปไข่แกมใบหอก กว้าง ๕-๘ เซนติเมตร ยาว ๘-๑๒ เซนติเมตร ปลายใบแหลม ใบย่อยด้านข้าง กว้าง ๓-๔ เซนติเมตร ยาว ๖-๘ เซนติเมตร ใบข้างเล็กกว่าเล็กน้อย ขอบใบเรียบ

ภาพที่ ๔๔ เกี๊ยวลิ้นใหญ่

หลังใบและท้องใบมีขน ก้านใบย่อยยาว ๑.๕-๒ เซนติเมตร ดอกช่อ ออกเป็นกระจุกที่ซอกใบ ที่ปลายกิ่ง มีใบประดับ ลักษณะคล้ายเกี๊ยวขนาดใหญ่ประกบหุ้มไว้ ๒ใบ สีเขียวไม่เข้มมาก ประกบซ้อนๆกัน เป็นรูปแท่งห้อยย้อยออกมา กลีบดอกสีขาว รูปดอกถั่ว มีขนาดเล็ก ผลเป็นฝักแบนยาวคอดเป็นข้อๆ กว้างประมาณ ๔ มิลลิเมตร ยาว ๐.๗-๑ เซนติเมตร ผิวฝักมีขนปกคลุม พบตามป่าเบญจพรรณ ป่าดงดิบ ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด (ที่มา:ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage &pid=18>)

ชื่อสามัญ แกลบหนู

ชื่อท้องถิ่น ตุ๊กเขียด กระตุ๊กเขียด กะตุ๊กเขียด (นครพนม) ตุ๊กฮ้าง (ราชบุรี บุรีรัมย์) ฮ้างใหญ่ (นครราชสีมากลางอิสาน) แกลบหนูหนู แปรงหนูหนู (ปราจีนบุรี)

ชื่อวงศ์ Leguminosae-Papilionoideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dendrolobium lanceolatum* (Dunn) Schindl.

สรรพคุณ รักษาไตพิการ

สรรพคุณอื่น ๆ ดับพิษร้อนถอนพิษไข้แก้โรคบิด รักษาอาการถ่ายเป็นมูกเลือด

การนำไปใช้ นำรากมาต้มน้ำดื่ม แก้โรคทางเดินปัสสาวะพิการ หรือไตพิการ

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - สมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๒๑)

ชื่อสามัญ เข็มแดง

ชื่อท้องถิ่น เข็มแดง เข็มบ้าน เข็มฝรั่ง เข็มหนู

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ixora coccinea* L.

สรรพคุณ บรรเทาอาการบวม รักษาไตพิการ รักษา

เลือดกำเดา รักษา

สรรพคุณอื่น ๆ แก้ไข้ เจริญอาหาร ลดความดันโลหิต ทำให้นอนหลับ ขับพยาธิ บำรุงไฟธาตุ
การนำไปใช้ นำส่วนรากมาเข้ายาต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้พุ่ม ขนาดเล็กหรือขนาดกลาง สูง ๐.๓-๕.๐ เมตร ใบเรียงตรงข้ามหรือเรียงรอบข้อ ใบเดี่ยว รูปใบหอก ปลายใบแหลม เนื้อใบหนาและแข็ง สีเขียวสด ก้านใบสั้นมากหรือไม่มีก้านใบ ดอกช่อออกรวมกันเป็นช่อใหญ่ที่ปลายยอดหรือกิ่งข้าง ดอกย่อยสีแดง กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอดยาว ปลายหลอดกลีบแยกเป็น ๔-๖ กลีบ เกสรเพศผู้สีเหลือง ๔ อัน ติดอยู่ที่หลอดดอกด้านบนและอยู่สลับกับกลีบ ก้านยอดเกสรเพศเมียยื่นเลยหลอดดอก มี ๒ แฉก ผลกลมเนื้อนุ่ม ภายในมีเมล็ด ๑ เมล็ด เมื่อสุกสีดำนิ่ม **ที่มา:**สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, <http://www.medplant.mahidol.ac.th /pharm /botanic.asp?bc=0123>

ภาพที่ ๔๕ เข็มแดง

ชื่อสามัญ ตะไคร้ต้น

ชื่อท้องถิ่น ตะไคร้ต้น ตะไคร้ ตะไคร้ต้น เต๋อะหลูสะ (กระเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน) กระหรือชะ (กระเหรี่ยงเชียงใหม่)

ชื่อวงศ์ Lauraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Litsea cubeba* (Lour.) Pers.

สรรพคุณ แก้ปัสสาวะพิการ แก้ขัดเบา แก้เบาเหลืองแดงขุ่นข้น

สรรพคุณอื่น ๆ ขับลมในลำไส้ ดับกลิ่นคาว ทำให้ผายลม เรอ แก้คลื่นเหียน แก้พิษอีต๊ะอม เข้ายารักษาโรคกระเพาะ

การนำไปใช้ นำส่วนรากหรือเปลือกมาต้มน้ำดื่ม ส่วนผลใช้รับประทานสดๆ

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - ข้อมูลสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๓๑)

ชื่อสามัญ ไผ่ร้อยกอ

ชื่อท้องถิ่น ไผ่ร้อยกอ ไผ่น้อย ไผ่จี๊ด (เลย) ไผ่เลี้ยง (อิสานใต้) ไผ่สร้างไพร (อิสานเหนือ)

ชื่อวงศ์ Poaceae–Gramineae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Pogonatherum crinitum* (Thunb.)

Kunth

สรรพคุณ ขับปัสสาวะ

สรรพคุณอื่น ๆ ลดเบาหวาน แก้อ่อนใน (แรงกว่าหญ้าไผ่) แก้กะหาย ขับน้ำคาวปลา
การนำไปใช้ นำใบสดหรือตากแห้งมา ๑ กำมือต้มจนน้ำเป็นสีเหลืองดื่ม

คุณลักษณะ

เหมือนต้นไผ่ เป็นกอแน่น ๆ เหมือนต้นหญ้าสูง ๓๐-๕๐ เซนติเมตร (ที่มา: [http:// www.dailynews.co.th/agriculture/203481](http://www.dailynews.co.th/agriculture/203481))

ภาพที่ ๔๖ ไผ่ร้อยกอ

ชื่อสามัญ พลองเหมือด

ชื่อท้องถิ่น เหมือดดำ เหมือดแอ (อุบลราชธานี) เหมือดแอ (มหาสารคาม) พลองดำเหมือด (สุรินทร์)

ชื่อวงศ์ Melastomataceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Memecylon edule* Roxb.

สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะขัด

สรรพคุณอื่น ๆ ราก ผสมกับสมุนไพรรื่น ต้มน้ำดื่ม

การนำไปใช้ นำรากมาต้มน้ำดื่ม หรือสามารถใช้แก่น
มาช้ำยาช่วยขับปัสสาวะ ดื่มครั้งละ ๑ แก้ว วันละ ๒ ครั้ง หลังอาหารเข้าเย็น

ภาพที่ ๔๗ พลองเหมือด

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่นๆ

- การรักษาหรือแก้ประดง (อาการโรคผิวหนัง เป็นเม็ดขึ้นคล้ายผด คันมาก มักมีใช้ร่วมด้วย) โดยนำแก่นมาต้มน้ำดื่มหรือเข้ายา
- การรักษาหืด ใช้ส่วนต้นรวมกับแก่นพลับพลาก ต้นตาไก่ ต้นสับพูขาว แก่นจำปา แก่นโมกหลวงและต้นคิริณกกด ต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ต้น สูง ๕ - ๑๐ เมตร ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม แผ่นใบรูปไข่ถึงรูปรี กว้าง ๓ - ๖.๕ เซนติเมตร ยาว ๕ - ๑๒ เซนติเมตร ปลายแหลมถึงเรียวแหลม โคนมนถึงแหลม ก้านใบยาว ๖-๑๕ มิลลิเมตร ดอกสีม่วง ออกเป็นช่อกระจุกที่ซอกใบ วงกลีบดอกรูปประฆัง กลีบดอกรูปไข่หรือกลม ผลสด รูปทรงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๘ - ๑๐ มิลลิเมตร ลูกสีดำแกมม่วง(ที่มา:อุทยานธรรมชาตวิทย์วลีรัฐกชชาติมหาวิทพยาบาลมทิดล, http://www.pharmacy.mahidol.ac.th/siri/index.php?page=searchdetail&medicinal_id=316)

ชื่อสามัญ เพ็ก

ชื่อท้องถิ่น หญ้าเพ็ก เพ็ก (ร้อยเอ็ด) ฝั่เพ็ด (เพชรบูรณ์) เพ็ด (เพชรบูรณ์นครราชสีมา)

ชื่อวงศ์ Gramineae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Vitnamosasa pusilla*
(Chevalier A.Camus) Nguyen

สรรพคุณ ขับปัสสาวะ

สรรพคุณอื่น ๆ แก้เบาหวานแก้ไข้

การนำไปใช้ นำส่วนใบมาต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ไผ่แตกกอสูง ๗๐ - ๑๒๐ เซนติเมตร ระบบรากตื้น แต่มีเหง้าแข็งแรง ลำต้นแข็ง ใบหยาบกระด้าง แผ่นใบยาว ๘-๑๔ เซนติเมตร กว้าง ๑ เซนติเมตร มีกึ่งก้านแตกจากข้อ ดอกช่อแบบช่อแยกแขนง (ที่มา:ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน, สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน), <http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=7741>)

ภาพที่ ๔๘ เพ็ก

ชื่อสามัญ มะคังแดง

ชื่อท้องถิ่น ม้วยแดง มุยแดง ชันยอดตะลุมพุกแดง จังก่าขาว จิ้งก่าขาว มะคัง ตุมกาแดง
มะคังป่า มุยแดง ลุมปุกแดง

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gardenia erythroclada* (Kurz) Tirveng.

สรรพคุณ แก้กระษัย¹ ไตพิการ

สรรพคุณอื่น ๆ รักษาโรคผิวหนัง

การนำไปใช้ เนื้อไม้นำมาเข้ายาต้ม หรือต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๐)

ชื่อสามัญ มะเฒ่า

ชื่อท้องถิ่น หมากเฒ่า ขะเฒ่าเผา เฒ่าไขปลง (ชลบุรี) เฒ่าทุ้ง (สงขลา) มั่งเฒ่า (จันทบุรี) มะเฒ่า
(อิสาน) เฒ่าตาควาย เฒ่าสร้อย มะเฒ่าข้าเบา (ชุมพร) หมากเฒ่าชี้หมา

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Antidesma ghaesembilla* Gaertn.

สรรพคุณ รักษาไตบวม

สรรพคุณอื่น ๆ

- รากใช้เข้ายารักษากระเพาะ มะเร็ง
- ใบใช้แก้ฟกช้ำ รักษาแผลฝีหนอง
- ผลใช้บำรุงสายตา ขับเสมหะ ฟอกโลหิต
- รากใช้เข้ายาแก้ไข้ บำรุงน้ำนม

¹กระษัย [กะไล กะไลยะ-] น. การลื่นไป การหมดไป การเสื่อมไป การน้อยไป ชื่อโรคตามตำราแพทย์แผนโบราณว่า ทำให้ร่างกายทรุดโทรม มีอาการผอมแห้งตัวเหลืองเทาเย็น เขียนเป็น กระษัย ก็มี. (ส. กุษย).[กะไล กะไลยะ-] น. การลื่นไป การหมดไป การเสื่อมไป การน้อยไป (ที่มา: พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒)

การนำไปใช้

- เนื้อไม้ นำมาต้มเข้ายากับสบู่เลือด

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่นๆ

- ผล นำมารับประทาน
- ใบสด นำมาอังไฟแล้วนำมาประคบแก้ฟกช้ำ หรือตำพอกแผลฝีหนอง
- ราก ต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - ดุสมุนไพรรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร)

ชื่อสามัญ เอื้องดิน

ชื่อท้องถิ่น ข้าวกำนกยุง ดอกดิน นูนดิน พิศวง เพาะลาพอ ว่านดอกต่างใบ ว่านหญ้า
แฝก เอื้องงก เอื้องหมายนา เอื้องดิน

ชื่อวงศ์ Costaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Costuss peciusus* (Koen.) Sm.

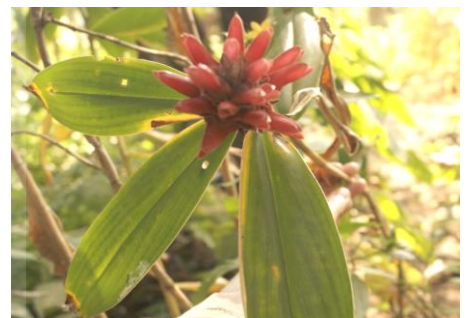
สรรพคุณ ขับปัสสาวะ ขับนิ่ว

การนำไปใช้ นำรากหรือเนื้อไม้มาต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน สูง ๑ - ๓ เมตร มักขึ้นเป็นกอ ลำต้นกลมฉ่ำน้ำ สีแดง รากเป็นหัว โดยยาว ที่โคนแข็งเหมือนไม้ ไม่แตกกิ่งก้านสาขา ใบเดี่ยว ออกเวียนสลับรอบลำต้น แผ่นใบรูปรีแกมรูปขอบขนานหรือรูปใบหอก กว้าง ๕- ๘ เซนติเมตร ยาว ๑๕- ๔๐ เซนติเมตร ปลายใบแหลม โคนใบมน กาบใบ

อวบน้ำสีเขียว หรือสีน้ำตาลแดงโอบรอบลำต้น เส้นใบขนานกับขอบใบ ขอบใบเรียบ มีขนทุกส่วนของต้น ก้านใบสั้น หลังใบเรียบเป็นมัน ท้องใบมีขนนุ่ม เนื้อใบหนา ดอกสีขาว มี ๓ กลีบ ออกที่ปลายยอด เป็นรูปปากแตร ใจกลางดอกมีสีเหลืองอ่อนหรือสีชมพู ออกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง ดอกทยอยบานทีละ ๑ - ๒ ดอก ดอกย่อยสีขาว กลีบดอกบาง ย่น กลีบดอกโคนเชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ปลายแผ่บานออกเป็นรูปปากแตร ขอบกลีบหยักเป็นลอนคลื่น บนช่อดอกมีกาบสีแดงรองรับดอกแต่ละดอก เกสรเพศผู้เปลี่ยนแปลงไปเหมือนกลีบดอกขนาดใหญ่ เป็นกรวย ปลายแผ่บานจิบย่อยๆ สีขาว ปากขอบกรวยสีเหลือง ขอบมน ผลรูปขอบขนานแกมรูปสามเหลี่ยม เมล็ดสีดำเป็นมัน กาบหุ้มผลสีแดง (ที่มา:ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=138>)

ภาพที่ ๔๙ เอื้องดิน

ยาสมุนไพรกลุ่มรักษาโรคหัวใจและระบบไหลเวียนโลหิต

กลุ่มอาการของโรคหัวใจและระบบไหลเวียนโลหิต ที่ชาวบ้านรักษาด้วยสมุนไพร ได้แก่ บำรุงหัวใจ แก้ใจสั่นหวิว รักษาอาการมือเท้าเย็น แก้ลมวิงเวียน แน่นหน้าอก ขยายหลอดเลือด หัวใจและช่วยให้โลหิตหมุนเวียนดีขึ้นอีกด้วย ซึ่งสมุนไพรที่ใช้รักษาที่พบในเขตพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง มีดังนี้

ชื่อสามัญ กระชายดำ

ชื่อท้องถิ่น กระชายผู้ ว่านจิ้งจก ว่านพญานกยูง ว่านกันบั้ง
ว่านกำบัง ว่านกำบังภัย กะแอน ระแอน (ภาคเหนือ) ชิงทราย
(มหาสารคาม)

ชื่อวงศ์ Zingiberaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Kaempferia parviflora* Wall. ex Baker

สรรพคุณ บำรุงหัวใจ แก้ใจสั่นหวิว รักษาอาการมือเท้าเย็น แก้ลมวิงเวียน แน่นหน้าอก
ขยายหลอดเลือดหัวใจ ช่วยให้โลหิตหมุนเวียนดีขึ้น ผิวพรรณผุดผ่อง

สรรพคุณอื่น ๆ เป็นยาอายุวัฒนะ บำรุงกำลังสำหรับเพศชายอาการขาดเบาโรคเกาต์

การนำไปใช้ นำเหง้ามาปรุงรับประทานอาหาร คั้นน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน รูปทรงกลม เรียงต่อกัน มักมีขนาดเท่าๆกัน หลายเหง้า
อวบน้ำ ผิวเหง้าสีน้ำตาลอ่อนถึงน้ำตาลเข้ม อาจพบรอยที่ผิวเหง้าเป็นบริเวณที่จะงอกของต้นใหม่
เนื้อภายในสีม่วงอ่อน ม่วงเข้ม จนถึงสีม่วงดำ มีกลิ่นหอมเฉพาะตัว รสชาติขมเล็กน้อย (ที่มา:

<http://www.thaicrudedrug.com/main.php?action=viewpage&pid=160>)

ภาพที่ ๕๐ กระชายดำ

ชื่อสามัญ กฤษณา

ชื่อท้องถิ่น กฤษณากลิ่น

ชื่อวงศ์ Thymelaeaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Aquilaria crassna* Pierre ex H Lecomte

สรรพคุณ บำรุงหัวใจ

สรรพคุณอื่น ๆ แก้โรคท้องอืดท้องเฟ้อ โรคลำไส้ โรคกระเพาะอาหาร โรคตับ คลายเครียด (น้ำมันหอม)

การนำไปใช้ นำเนื้อไม้มาบดผสมน้ำดื่ม

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่น ๆ เมล็ดนำไป กลั่นเป็นน้ำมันหอมระเหย

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๑๘)

ชื่อสามัญ กำแพงเก้าชั้น

ชื่อท้องถิ่น ช้างน้ำว ตานกรวด ช้างน้มน ช้างโหม ตาชีบ่าง ผื่น ไวโร้ ตาลเหลือง (ภาคเหนือ) กระแจะ (ระนอง) ขมิ้นพระตัน (จันทบุรี)

ชื่อวงศ์ Celastraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Salacia verrucosa* Wight

สรรพคุณ บำรุงโลหิต แก้โลหิตจาง แก้โลหิตและน้ำเหลืองพิการ

สรรพคุณอื่น ๆ บำรุงตับไต แก้กษะดูขาว แก้กระษัยไตพิการ แก้ปวดหลังปวดเอว

การนำไปใช้ ใช้เนื้อไม้/แก่นเป็นยาขับปัสสาวะโดยใช้แก่นตากงว เข้ายากับ แก่นตาไก่ แก่นตุ๊กไส แก่นตานนกรวด

การนำไปใช้ในสรรพคุณอื่น ๆ กรณีใช้เป็นยาระบาย ใช้ตากงว ตาไก่ แก่นนมสาว แก่นตุ๊กไส ราก เกียงป็น กาฝากต้นตั่ว ต้มกิน

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๙)

ชื่อสามัญ เกล็ดมังกร

ชื่อท้องถิ่น จะข้าง อีแปะ กะปอดไม้ เบี้ย (ภาคกลาง) กระจุมเลื้อย เกล็ดลิ้น

ชื่อวงศ์ Asclepiadaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dischidia nummularia* R.Br.

สรรพคุณ บำรุงเลือด

สรรพคุณอื่น ๆ แก้ปัสสาวะแสบขัด แก้ปวดเมื่อย แก้ริดสีดวง

การนำไปใช้ นำเนื้อไม้มาต้มดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๒๐)

ชื่อสามัญ แคนหางค่าง

ชื่อท้องถิ่น แคร้วว แคะหิน แคลว แคนหางค่าง แคะน แคะบิต (ภาคเหนือ) แคะอง (สุราษฎร์ธานี) แคะหัวหมู (นครราชสีมา) แสงป่า (จันทบุรี)

ชื่อวงศ์ Bignoniaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Markhamia stipulata*

Seem.ex K. Schum. Var. *kerrii* Sprague

สรรพคุณอื่น ๆ แก้โรคลมเป็นพิษในลำไส้
สะอึก รักษาโรคผิวหนัง เมล็ด-แก้ชัก ขับเสมหะ

การนำไปใช้

- เครือ นำเครือมาต้มร่วมกับกระเจอนแดง หัวกระแต หนุ่มานั่งแทน กระรามาเดินดง ตะขาบงา ต้ม

- ดอกและฝักอ่อน ใช้เป็นผักจิ้มน้ำพริกแต่ต้องต้มให้สุกเสียก่อนเพราะมีรสขมเล็กน้อย

ภาพที่ ๕๒ แคนหางค่าง

คุณลักษณะ

เป็นไม้เลื้อยหรือไม้ต้นเนื้อแข็ง ใบเป็นใบเดี่ยว หรือใบประกอบ มีเส้นใบออกจากสองข้างของเส้นกลางใบแบบขนนก ดอกใหญ่ และบานเด่นชัด กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกัน กลีบดอกเชื่อมติดกัน เกสรเพศผู้มี ๔ อัน สั้น ๒ ยาว ๒ รังไข่เหนือวงกลีบ มี ๒ ช่อง มีไข่อ่อนหลายหน่วยต่อ ๑ ช่อง ผลเป็นแบบผลแห้งแตก แข็ง ผิวเรียบ เมล็ดมีปีก (ที่มา: สารานุกรมพืชในประเทศไทย สำนักงานหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, <http://web3.dnp.go.th/botany/detail.aspx>)

ชื่อสามัญ ชะมวง

ชื่อท้องถิ่น ส้มโอง ส้มม่วง มวง กะมวงตระมวง ส้มวง หมากโอง มวงส้ม

ชื่อวงศ์ Clusiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Garcinia cowa* Roxb. ex Choisy

สรรพคุณ ฟอกเลือด

สรรพคุณอื่น ๆ ช่วยระบายท้อง แก้ไข้ ฟอกเสมหะ แก้ธาตุพิการ

การนำไปใช้ ใช้ส่วนของยอดอ่อนซึ่งมีรสเปรี้ยวปรุงอาหาร กรณีต้องการลดไขมันใช้ส่วนรากนำมาปรุงอาหาร

คุณลักษณะ

ไม้ต้น ขนาดกลาง สูง ๑๕ - ๒๐ เมตร เรือนยอด เป็นพุ่มรูปกรวยคว่ำ ทรงสูง แตกกิ่งชั้นเดียว เปลือกนอก เรียบ สีน้ำตาลเข้มเกือบดำ เปลือกใน สีชมพูถึงแดง มีน้ำยางสีเหลืองข้นไหลเอี่ยมออกมาจากเปลือกต้น ใบเดี่ยว ออกตรงกันข้ามเป็นคู่ ๆ แต่ละคู่เรียงสลับตั้งฉาก ใบย่อยรูปไข่ ขอบขนาน ปลายใบและโคนใบแหลม ผิวใบเป็นมัน เนื้อใบหนา ใบมีรสเปรี้ยว ดอกเป็นช่อขนาดเล็ก กลีบดอกแข็ง หนา มีขนาด ๑๐ - ๑๕ มิลลิเมตร แตกออกจากโคนใบและปลายกิ่ง ผลสด ทรงกลม ผิวเรียบมีร่องรอยเป็นพูบาง ๆ รอบผล ขนาดผล ๒.๕ - ๓.๐ เซนติเมตร ผลอ่อน สีเขียวอมเหลือง ผลแก่ เมื่อสุกมีสีเหลืองถึงส้ม (ที่มา: สมุนไพรรักษาโรค-ภูมิปัญญาไทย, <http://student.nu.ac.th/46313433/Thaiherb/chamuang.htm>)

ชื่อสามัญ ผาง

ชื่อท้องถิ่น ผาง (เลย) หรือผาง

ชื่อวงศ์ Leguminosae–Caesalpinioideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Caesalpinia sappan* L.

สรรพคุณ บำรุงเลือด

สรรพคุณอื่น ๆ เป็นยาขับระดูแก้ปวดฟกการ ขับเสมหะ

การนำไปใช้ นำแก่นไม้มาต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้พุ่มกิ่งเลื้อยขนาดใหญ่ แตกกิ่งต่ำ หรือไม้ต้น สูงได้ประมาณ ๑๐ เมตร ลำต้นมีหนามโค้ง หู ใบขนาดเล็ก หลุดร่วงง่าย ใบประกอบแบบขนนก ๒ ชั้น เรียงสลับ แกนกลางใบยาว ๑๕-๔๐ เซนติเมตร ใบประกอบย่อยมี ๘-๑๘ ใบ ใบย่อย ๖-๒๐ คู่ เรียงตรงข้ามเกือบไร้ก้าน แผ่นใบรูปขอบขนาน ยาว ๑-๒ เซนติเมตร ปลายใบกลม เว้าตื้น โคนใบเบี้ยวดอกออกเป็นช่อกระจุก ออกตามซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ยาว

๑๕-๓๐ เซนติเมตร มีหนามทั่วไปกลีบประดับรูปใบหอก ยาวประมาณ ๐.๖ เซนติเมตร ดอกจำนวนมาก ดอกยาวประมาณ ๑.๘ เซนติเมตร ก้านดอกยาว ๑.๕-๒ เซนติเมตร มีขนสั้นนุ่ม กลีบดอกและกลีบเลี้ยงมีจำนวนอย่างละ ๕ กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน กลีบเลี้ยง สีเขียว กลีบล่างโค้งและใหญ่กว่ากลีบอื่นกลีบดอกสีเหลือง กลีบกลางมีก้านกลีบ ขนาดเล็กกว่ากลีบข้าง เกสรเพศผู้ ๑๐ อัน แยกกัน ยาวประมาณ ๑.๒ เซนติเมตร ก้านเกสรมีขน รังไข่มีขน ก้านเกสรเพศเมียเรียวยาว ผลเป็นฝักแบน สีน้ำตาล แข็ง รูปขอบขนาน กว้างเป็นเหลี่ยม ค่อนไปทางด้านบน ยาว ๗-๑๒ เซนติเมตร ไร้ก้าน เมล็ดมี ๒-๔ เมล็ด รูปรีแบน ยาวประมาณ ๑.๘ เซนติเมตร สีเขียวอมน้ำตาล (ที่มา: สารานุกรมพืชในประเทศไทย กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, <http://web3.dnp.go.th/botany/detail.aspx>)

ภาพที่ ๕๔ ผาง

ชื่อสามัญ ม้ากระทืบโรง

ชื่อท้องถิ่น หม่วยเลือด ม้ากระทืบโรง (ชัชฎุมิ) เตือเคเรือ

ชื่อวงศ์ Moraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ficus pubigera* Wall.

สรรพคุณ ยาบำรุงโลหิต บำรุงกำลัง เจริญ

อาหาร

การนำไปใช้ นำแก่นไม้ ประมาณ ๑ กำมือตาก

ให้แห้งต่อน้ำ ๑ ลิตร ต้มหรือ ดองเหล้า

คุณลักษณะ

ไม้พุ่มรอเลื้อย เลื้อยเกาะไปตามพรรณไม้อื่น มีน้ำยางขาว สูงถึง ๒๕ เมตร กิ่งอ่อน ก้านใบ ผิวใบด้านล่าง และฐานรองดอกอ่อนมีขน ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก รูปไข่หรือรูปของขนานแกมวงรี กว้าง ๗-๙ เซนติเมตร ยาว ๑๒-๑๘ เซนติเมตร เปลือกสีน้ำตาล มีปุ่มขึ้นคล้ายหนาม ดอกช่อ ลักษณะทรงกลมคล้ายผลออกเดี่ยว ๆ ที่ซอกใบ แยกเพศ อยู่ในช่อเดียวกัน ฐานรองดอกรูปทรงกลม ผลสดรูปทรงกลม ผลแก่เป็นผลแห้งเมล็ดล่อน ภายในสีแดง ขยายพันธุ์ ด้วยการตัดเถา ม้ากระทืบโรงยาวประมาณ ๑ ศีบ นำมาปักชำได้ (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, <http://www.medplant.mahidol.ac.th /pharm/botanic.asp?bc=1086>)

ภาพที่ ๕๕ ม้ากระทืบโรง

ชื่อสามัญ ยมหิน

ชื่อท้องถิ่น สะเดาช้าง ยมขาว มะเฟืองช้าง สะเดาหิน เสียด่าง

ชื่อวงศ์ Meliaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Chukrasia velutina* M. Roem.

สรรพคุณ ทำความสะอาดเม็ดเลือด

การนำไปใช้ ใช้เปลือกและรากมะพร้าว และรากหมาก ต้มดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดใหญ่ สูง ๒๕-๒๕ เมตร เปลือกมีสีน้ำตาลถึงน้ำตาลดำ เพื่อลำต้นมีอายุเพิ่มขึ้น เปลือกในสีแดงออกน้ำตาลชมพู แก่นไม้มีสีเหลืองเข้มถึงน้ำตาลแดง ใบจะเป็นแบบขนนกปลายคี่ ยาว ๓๐-๕๐ เซนติเมตร ใบแก่จะมีรูปร่างใบแบบรูปไข่ หรือรูปขอบขนาน ปลายใบแหลม ฐานใบ กลมหรือมน ผลเป็นแบบผลแห้งมีเปลือกแข็งสีน้ำตาลมีรูปทรงแบบไข่ ขนาด ๒.๕-๕.๐ เซนติเมตร เมล็ดมีลักษณะเป็นแผ่นบาง ๆ สีน้ำตาล มีความยาวเป็นสองเท่าของความกว้าง ในแต่ละช่อง ของ ผลจะมีเมล็ดอยู่ประมาณ ๖๐-๑๐๐ เมล็ด (ที่มา: ข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?botanic_id=1072)

ภาพที่ ๕๖ ยมหิน

ยาสมุนไพรกลุ่มรักษาโรคทางเดินหายใจ

กลุ่มอาการของโรกระบบทางเดินหายใจที่ชาวบ้านรักษาด้วยสมุนไพร ได้แก่ อาการเจ็บคอ แก้ไอ ขับเสมหะ ไอเป็นเลือด นอกจากนี้ยังมีกลุ่มโรคเฉพาะ เช่น วัณโรค ปอดอักเสบ ปอดพิการ รักษาทางเดินหายใจส่วนต้นอักเสบ เป็นต้น ซึ่งสมุนไพรที่ใช้รักษาที่พบในเขตพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง มีดังนี้

ชื่อสามัญ กล้วยเต่า

ชื่อท้องถิ่น กั้นคก ตับเต่าน้อย สกคก ปกคก

ชื่อวงศ์ Annonaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Polyalthia debilis* Finet et. Gagnep.

สรรพคุณ แก้วัณโรค

สรรพคุณอื่นๆ แก้ปวดท้อง แก้พิษไข้

การนำไปใช้ รากนำมาต้มน้ำดื่ม ส่วนผลสุกสีเหลืองกินได้

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรโรกระบบทางเดินอาหาร หน้า ๑๒)

ชื่อสามัญ คัดเค้าเครือ

ชื่อท้องถิ่น คัดเค้า เต็ดเค้า (ภาคเหนือ) หนามลิดเค้า (เชียงใหม่) คัดเค้าเครือ (โคราช) คัดเค้าหนาม (ชัยภูมิ) พญาเท้าเฮอร์ (กาญจนบุรี) คัดเค้าหมู คัดเค้าหมู ตังขุย ตังผี มะกั้งผี หูชะ ลวง

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Oxyceros horridus* Lour.

สรรพคุณ แก้เสมหะ

การนำไปใช้ เปลือกนำมาต้มเข้ายา

คุณลักษณะ

ไม้พุ่มรอเลื้อย ไม้ผลัดใบ บริเวณข้อมีหนามโค้งแหลมเกิดเป็นคู้ ๆ อยู่ตรงข้ามกัน เรือนยอด ไม้เป็น

ภาพที่ ๕๗ คัดเค้าเครือ

ระเบียบกิ่งก้านหนาแน่น กิ่งก้านมีหนามเป็นคู่ ดอกขนาดเล็กสีขาวอยู่ในก้านดอกเดียวกัน เป็น
กระจุกคล้ายดอกมะนาว ดอกมีกลิ่นหอม ลูกเป็นพวง ผลโตเท่าเมล็ดพุทซากลม ๆ มีสีดำ (ที่มา:
ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,
<http://www.qsbg.org/database/plantdb/mdp/medicinal-specimen.asp?id=621>)

ชื่อสามัญ แคหางค่าง

ชื่อท้องถิ่น แคร้าง แคหิน แคลาว แคหางค่าง แคขน แคบิด (ภาคเหนือ) แคพอง (สุราษฎร์
ธานี) แคหัวหมู (นครราชสีมา) แสงป่า (จันทบุรี)

ชื่อวงศ์ Bignoniaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Markhamia stipulata* Seem.ex K. Schum. Var. *kerrii* Sprague

สรรพคุณ ขับเสมหะ

การนำไปใช้ นำเมล็ดมาต้มร่วมกับกระเจอนแดง หัวกระแต หนุมานั่งแท่น พระรามเดินดง
และตะขาบภูเขา ต้ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคหัวใจและระบบไหลเวียนโลหิต หน้า ๕๙)

ชื่อสามัญ ชะมวง

ชื่อท้องถิ่น ส้มโอง ส้มม่วง มวง กะมวง ตระมวง ส้มวง หมากโมก มวงส้ม

ชื่อวงศ์ Guttiferae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Garcinia cowa* Roxb. ex Choisy

สรรพคุณ ฟอกเสมหะ

สรรพคุณอื่นๆ ช่วยระบายท้อง แก้ไข้ แก้ธาตุพิการ ฟอกเลือด

การนำไปใช้ ส่วนของยอดอ่อนมีรสเปรี้ยวใช้ปรุงอาหารและส่วนของรากใช้แก้ไข้ ตัวร้อน

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคหัวใจและระบบไหลเวียนโลหิต หน้า ๖๐)

ชื่อสามัญ ชะเอม

ชื่อท้องถิ่น ชะเอมป่า (กลาง) ตาลอ้อย (ตราด) เพาะชูไฟ (กะเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน) ย่านางาย (ตรัง) ส้มป่อยหวาน (ภาคเหนือ) อ้อยช้าง (สงขลา นราธิวาส)

ชื่อวงศ์ Leguminosae – Mimosoideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Albizia myriophylla* Benth.

สรรพคุณ แก้เจ็บคอ แก้ไอ ขับเสมหะ รักษาทางเดินหายใจส่วนต้นอักเสบ

สรรพคุณอื่นๆ รักษาแผลในกระเพาะอาหาร

การนำไปใช้

- เปลือกของราก จะมีเป็นสีแดง และมีรสหวานใช้เป็นยาบำรุงกำลัง
- ราก จะมีรสขมคอก ใช้เป็นยาบำรุงปอด
- ผลจะมีรสหวาน ใช้เป็นยาบำรุงกำลัง และอาการคอแห้ง ทำให้ชุ่มชื้น
- ดอก ทำให้เสมหะแห้ง

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๒๖)

ชื่อสามัญ ตะขบป่า

ชื่อท้องถิ่น ตะขบป่า

ชื่อวงศ์ Salicaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Flacourtia indica* (Burm.f.) Merr.

สรรพคุณ แก้เจ็บคอ ลดไข้

การนำไปใช้

- เปลือกต้น อมกลั้วคอแก้เจ็บคอ
- น้ำยางจากต้น และใบสด กินเป็นยาลดไข้สำหรับเด็ก แก้โรคปอดอักเสบ แก้ไอ
- น้ำต้มใบแห้งกินเป็นยาฟาดเสมาน แก้หืด หอบ หลอดลมอักเสบ ขับเสมหะ

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๓๐)

ชื่อสามัญ เถาประสังข์

ชื่อท้องถิ่น ประสังข์ช้าง เครือชูด

ชื่อวงศ์ Apocynaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Streptocaulon juvenas* (Lour.)

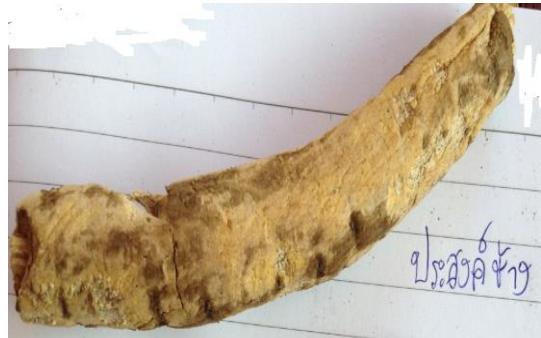
Merr.

สรรพคุณ แก้ไอ

การนำไปใช้ นำรากมาต้มน้ำดื่มแก้ไอ

คุณลักษณะ

ไม้เถา เลื้อยพันเกาะต้นไม้อื่น ลำต้นขนาดเล็ก สูง ๑-๓ เมตร แตกกิ่งก้านมาก ลำต้นมีขนละเอียดสีน้ำตาลแดง ดอกเล็ก สีม่วง ผลเป็นฝักคู่ รูปขอบขนาน หรือรูปใบหอกแกมขอบขนาน (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=26>)

ภาพที่ ๕๘ เถาประสังข์ช้าง

ชื่อสามัญ ผาง

ชื่อท้องถิ่น ผาง (เลย) หรือผาง

ชื่อวงศ์ Leguminosae-Caesalpinioideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Caesalpinia sappan* Linn.

สรรพคุณ แก้ปวดฟกการ ขับเสมหะ

การนำไปใช้ แก่นไม้-น้ำต้มแก่น ใช้แต่งสีแดงของน้ำอูท้ยและแต่งสีขนมหวานต่าง ๆ

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคหัวใจและระบบไหลเวียนโลหิต หน้า ๖๑)

ชื่อสามัญ พญาสัตบรรณ

ชื่อท้องถิ่น ไม้ตีนเป็ด สัตบรรณ จะบัน บะซา หัสบรรณ ปูลา ปูแล ตีนเป็ด ตีนเป็ดขาว ตีนเป็ดไทย ต้นตีนเป็ด

ชื่อวงศ์ Apocynaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Alstonia scholaris* (L.) R.Br.

สรรพคุณ ใบใช้ในการรักษาโรคทางเดินหายใจอักเสบเรื้อรัง
การนำไปใช้ นำส่วนใบมาต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๓๓)

ชื่อสามัญ มะกอก

ชื่อท้องถิ่น มะกอก

ชื่อวงศ์ Anacardiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Spondias pinnata* (L.f.) Kurz

สรรพคุณ แก้อ่อนใน แก้อหอบ สะอึก แก้ผดผื่นคัน

การนำไปใช้ นำเมล็ดมาเผาไฟ แล้วแช่น้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๓๘)

ชื่อสามัญ มะเเฒ่า

ชื่อท้องถิ่น หมากเเฒ่า ขะเเฒ่าเเฒ่า เเฒ่าไข่ปลา (ชลบุรี) เเฒ่าทุ่ง (สงขลา) มังเเฒ่า (จันทบุรี) มะเเฒ่า (อีสาน) เเฒ่าตาควาย เเฒ่าสร้อย มะเเฒ่าข้าเเฒ่า (ชุมพร) หมากเเฒ่าชี้หมา

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Antidesma ghaesembilla* Gaertn.

สรรพคุณ ขับเสมหะ

การนำไปใช้ นำผลมารับประทาน

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๑)

ชื่อสามัญ ส้มกบ

ชื่อท้องถิ่น ส้มกบ (อุตรธานี) ส้มเห็ด สังหา อูโลก ลู ลาดา

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Oxalis corniculata* L.

สรรพคุณ เข้ายาแก้ไข้ เจ็บคอ เลือดกำเดาออก

การนำไปใช้ ต้นสด – รับประทาน วันละ ๓ ครั้ง แก้ว
 เจ็บคอ หรือ ตำผสมเกลือ นำมาห่อผ้าขาวอม หรือตำ
 ละเอียดอุดรูจมูกแก้เลือดกำเดา

คุณลักษณะ

เป็นวัชพืชคลุมดิน มีลำต้นแผ่ไปตามผิวดินบริเวณที่มี
 ความชื้นสูง แสงแดดไม่มาก

ข้อควรระวัง : ไม่ควรใช้ยานี้ติดต่อกันนาน

๓ วัน เพราะสัมผัสมีออกซาเลท อาจทำให้เกิดนิ่วในไตได้

ในกรณีที่ยินติดต่อกันนานเกินไป (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหิดล , <http://www.medplant.mahidol.ac.th/tpex/toxicplant.asp?gr=G6&pl=PO20&id=1>)

ภาพที่ ๕๙ ส้มกบ

ชื่อสามัญ สมอไทย

ชื่อท้องถิ่น สมอไทย หมากร่นะ (กระเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน) สมออัปยา (ภาคกลาง) ส้มมอ
 (อีสาน) มะนะ (พายัพ) ม่าแน (กระเหรี่ยงเชียงใหม่)

ชื่อวงศ์ Combretaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Terminalia chebula* Retz. var. *chebula*

สรรพคุณ แก้ไอ ระบายน้ำ

การนำไปใช้ นำผลมาแช่น้ำ ๑ แก้ว ค้างไว้ ๑คืน กินทั้งน้ำและเนื้อหลังตื่นนอน
 (สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๔)

ชื่อสามัญ ลำเภา

ชื่อท้องถิ่น ขี้หนอน (ภาคกลาง ภาคใต้) ชี่ ชี่ (ปราจีนบุรี) ดังข้าว (พังงา) ดังข้าวเภา (ตรัง) บาดู (มาลาญ นครราชสีมา) ปะดังขาว (สตูล) มะอึ๊กค้าง (สุราษฎร์ธานี) สนน (ตราด) หมักควาย (นครพนม) อะกาง (ภาคใต้)

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Chaetocarpus castanocarpus*

(Roxb.) Thwaites

สรรพคุณ แก้โรคหอบหืด แก้ไอ

การนำไปใช้ แก่น เปลือก - ต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ต้นผลัดใบ สูง ๖-๒๐ เมตร ลำต้นทรงแคบ ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ผล เป็นฝักยาว ๓๕-๙๐ เซนติเมตร เมื่อกำแตกเป็น ๒ ซีก เมล็ดมีปีก พบมากตามภูเขาหินปูน แก่นเปลือกใช้ต้มน้ำดื่มมีรสฝาดชุ่มคอ (**ที่มา:** สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล <http://www.medplant.mahidol.ac.th/tpex/toxicplant.asp?gr=G6&pl=P020&id=1>)

ภาพที่ ๖๐ ลำเภา

ชื่อสามัญ โสมไทย

ชื่อท้องถิ่น โสมคน โสม

ชื่อวงศ์ Portulacaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Talinum paniculatum* Gaertn.

สรรพคุณ บำรุงปอด ตีรชะมิใช่ ไอเป็นเลือด แก้อาการอ่อนเพลีย หรือ หลังฟื้นไข้

การนำไปใช้ นำรากมาต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๕๖)

ยาสมุนไพรกลุ่มรักษาโรคมะเร็ง

การรักษาโรคมะเร็งที่ด้วยสมุนไพรโดยหมอบ้านไม่ได้ระบุชนิดที่ชัดเจนมักหมายถึงโรคที่พบก่อนเนื้อร้ายในร่างกาย สมุนไพรที่ใช้รักษาโรคมะเร็งที่พบในเขตพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง มีดังนี้

ชื่อสามัญ กระพี

ชื่อท้องถิ่น กำพี้เขาควาย แดงดง มะขามป่า กำพี้ จักจัน เกิดดำ เค็ดขาว อีเฒ่าเกล็ด
เขาควาย ประดู่ตาเหลน

ชื่อวงศ์ Leguminosae-Papilionaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dalbergia cultrata* Graham ex Benth.

สรรพคุณ รักษา มะเร็ง

สรรพคุณอื่นๆ เป็นยาระบาย แก้โรคกระเพาะ

การนำไปใช้ เถาวัลย์นำมาต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรโรกระบบทางเดินอาหาร หน้า ๑๘)

ชื่อสามัญ กะตังใบ

ชื่อท้องถิ่น พุมพี พวงพี ต่างไก่ (อุบลราชธานี) คะนางใบ (ตราด) ตองจ๋วม ตองต้อม (เหนือ) บั้ง
บายตัน (ตรัง) ช้างเซิงดงหวาย (นราธิวาส)

ชื่อวงศ์ Leeaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Leea indica* (Burm.f.) Merr.

สรรพคุณ รักษาโรคมะเร็งเต้านม

สรรพคุณอื่นๆ แก้พิษ ผิดสำแดง บำรุงน้ำนม แก้ฝี ผื่น
คัน

การนำไปใช้ นำทั้งต้นมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคมะเร็ง
เต้านม

ภาพที่ ๖๑ กะตังใบ

คุณลักษณะ

ไม้พุ่ม สูง ๒-๔ เมตร นำต้นมาตัดเป็นท่อนเล็ก ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ใบย่อยรูปขอบขนาน (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc= 1161>)

ชื่อสามัญ มะเค็ด

ชื่อท้องถิ่น หนามแท่ง

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Catunaregam tomentosa* (Blume ex DC.) Tirveng.

สรรพคุณ รักษา มะเร็ง

สรรพคุณอื่นๆ แก้ปวดโรค เบาหวาน

การนำไปใช้ นำทั้งต้น - ต้มเข้ายา

คุณลักษณะ

เป็นไม้เลื้อย ลำต้นเกลี้ยง ใบเดี่ยว ออกตรงข้าม รูปไข่หรือรูปขอบขนาน (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=1003>)

ภาพที่ ๖๒ มะเค็ด

ชื่อสามัญ มะเดื่อปล้อง

ชื่อท้องถิ่น เดื่อป่อง เอาแห่น มะเดื่อป่อง สะกอสะนียา เดื่อสาย

ชื่อวงศ์ Moraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ficus hispida* L.f.

สรรพคุณ รักษา มะเร็ง

สรรพคุณอื่นๆ

- ราก - สมานแผล
- เนื้อไม้ - เข้ายาระดูขาว

การนำไปใช้ นำรากมาฝนสมานแผลหรือทาแผลมะเร็ง
คุณลักษณะ

ไม้ต้น สูงได้ถึง ๑๐ เมตร มีน้ำยางขาว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่แกมขอบขนานหรือรูปขอบขนานแกมไข่กลับ กว้าง ๖-๑๐ เซนติเมตร ยาว ๑๒-๒๐ เซนติเมตร ผิวใบสากมือ มีขนหนาไปกับแผ่นใบ ดอกช่อ เจริญอยู่ในแกนช่อดอกกลมกลวงรูปลูกแพร์แกมไข่กลับกว้าง สีเหลืองแกมเขียว ดอกย่อยแยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน สีชมพูอ่อน ช่อผลขนาดเล็ก (**ที่มา:** สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc= 1084>)

ภาพที่ ๖๓ มะเดื่อปล้อง

ชื่อสามัญ มะเฒ่า

ชื่อท้องถิ่น หมากเฒ่า ขะเฒ่าเผา เฒ่าไข่ปลา (ชลบุรี) เฒ่าทุง (สงขลา) มังเฒ่า (จันทบุรี) มะเฒ่า (อีสาน) เฒ่าตาควาย เฒ่าสร้อย มะเฒ่าข้าเบา (ชุมพร) หมากเฒ่าขี้หมา

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Antidesma ghaesembilla* Gaertn.

สรรพคุณ รักษามะเร็ง

สรรพคุณอื่นๆ

- ผล - ยาระบาย บำรุงสายตา ขับเสมหะ ฟอกโลหิต
- ใบ - แก้ฟกช้ำ รักษาแผลฝีหนอง
- ราก - เข้ายาแก้ไข้ บำรุงน้ำนม รักษากระเพาะ มะเร็ง
- เนื้อไม้ - แก้ไตบวม

การนำไปใช้

- ผล - รับประทาน
- ใบสด - อังไฟแล้วนำมาประคบแก้ฟกช้ำ หรือ ตำพอกแผลฝีหนอง
- ราก - ต้มน้ำดื่ม
- เนื้อไม้ - ต้มเข้ายากับสับเสือต

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๑)

ชื่อสามัญ ตาถีบขึ้นก

ชื่อท้องถิ่น เข็มขาว

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ixora cbarbata* Craib

สรรพคุณ แก้มะเร็ง

สรรพคุณอื่น ๆ ดอก-แก้ไข้ทับระดู

การนำไปใช้ นำรากมาฝนดื่มแก้ น้ำสำหรับ
รักษาไข้ทับระดูใช้ส่วนดอกต้มกับน้ำตาลรับประทาน

ภาพที่ ๖๔ ตาถีบขึ้นก

คุณลักษณะ

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก สูงถึง ๔ เมตร ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี กว้าง ๑.๕-๔.๕ เซนติเมตร ยาว ๖-๑๒ เซนติเมตร ผิวใบด้านล่างเกลี้ยง เห็นเส้นใบ ชัดเจน ดอก สีขาวหรือเหลืองอ่อน ออกเป็นช่อกระจุกแน่น มีใบประดับรองรับ ดอกย่อย ๖-๑๔ ดอก กลิ่นหอมเย็น ผล สีม่วงดำ รูปไข่ บัอม อ่อนนุ่ม กว้าง ๕ มิลลิเมตร ยาว ๘-๑๒ มิลลิเมตร เมล็ดมีขนาดเล็ก พบทุกภาค พบกระจายตามภูเขาที่ลาดชัน และในป่าดงดิบ ที่ระดับความสูง ๒,๐๐๐ เมตร (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล , <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc= 0910>)

ยาสมุนไพรกลุ่มรักษาโรคกระดูกและข้อ

กลุ่มอาการของโรคกระดูกและข้อ ที่ชาวบ้านรักษาด้วยสมุนไพร ได้แก่ อาการปวดเมื่อยร่างกาย คลายเส้น นอกจากนี้ยังเป็นยาบำรุงเส้นเอ็น เส้นประสาทด้วย ซึ่งสมุนไพรที่ใช้รักษาที่พบในเขตพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง มีดังนี้

ชื่อสามัญ กระบก

ชื่อท้องถิ่น กระบก กะบก จะบก จำเาะ ชะอ้ง มะมื่น มื่นมะลื่น หมักลื่น
หลักกาย ตระบก บกหมากบก

ชื่อวงศ์ Irvingiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Irvingia malayana* Oliv. ex A. Benn.

สรรพคุณ แก้เส้นเอ็น บำรุงเส้นเอ็น

การนำไปใช้ เมล็ด - ตากกินสด รสมันแก้เส้นเอ็น รสหอมเย็น บำรุงหัวใจ

คุณลักษณะ

ไม้ต้น ผลัดใบช่วงสั้น สูง ๑๐ - ๓๐ เมตร ลำต้นเปลาตรง เรือนยอดแน่นทึบ ทุกปลายยอดมีหูใบหุ้มเป็นรูปฝักดาบเรียวโค้ง ใบ เป็นใบเดี่ยว รูปรีแกม ใบหอก กว้าง ๒.๕-๙.๐ เซนติเมตร ยาว ๘-๒๐ เซนติเมตรปลายใบแหลมหู เนื้อใบหนา ผิวเกลี้ยง โคนใบมน ขอบใบเรียบ ดอก สีขาวอมเขียว ขนาดเล็ก กลีบเลี้ยง ๕ กลีบ ปลาย

ภาพที่ ๖๕ กระบก

กลีบดอกจะม้วนออก เกสรเพศผู้มี ๑๐ อัน ผล รูปรี เมล็ดเดี่ยวมีเปลือกแข็ง ภายในมีเนื้อแบ่งสีขาวอัดแน่น ตามป่าดิบแล้ง ป่าชายหาด ป่าเบญจพรรณ ป่าแดง และป่าหุบเขา ที่ระดับความสูง ๑๐๐-๓๐๐ เมตร ออกดอกระหว่างเดือนมกราคม-มีนาคม ติดผลระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-เมษายนเนื้อไม้สีเทาปนน้ำตาล แข็งแต่เปราะ ถ่านจากเนื้อไม้กระบกจะให้ความร้อนสูง เนื้อในเมล็ดรับประทานได้ มีรสหวานมัน น้ำมันจากเมล็ดใช้ทำสบู่และเทียนไขได้ (ที่มา:สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล, <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0043>)

ชื่อสามัญ กำแพงเจ็ดชั้น

ชื่อท้องถิ่น ตาไก่ (ชัยภูมิ สุรินทร์) กำแพงเจ็ดชั้น (อุดรธานี) หลุมนก ตะลุ่มนก (ภาคใต้) น้ำนอง มะต่อมโก (ภาคเหนือ)

ชื่อวงศ์ Celastraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Salacia chinensis* L.

สรรพคุณ

ลำต้น แก้ปวดเมื่อย คลายเส้นเอ็น สรรพคุณอื่นๆ ขับปัสสาวะ แก้ริดสีดวง ฟอกและขับโลหิตระดู รักษาโรคตับอักเสบ (ผสมกับเปลือกต้นมะตูม)

การนำไปใช้ เนื้อไม้ - ต้มน้ำดื่ม (เข้ายากับ ตาไก่ ตากวง อ้อยดำ ขมิ้นเกลือ ดอกหิน ตับเต่า ใช้ ลำต้นของทุกต้นรวมกัน มาต้มน้ำดื่ม)

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๑๙)

ชื่อสามัญ กำลังช้างสาร

ชื่อท้องถิ่น ช้างน้ำว ช้างโหม ตาลเหลือง กระแจะ

ชื่อวงศ์ Ochnaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ochna integerrima* (Lour.) Merr.

สรรพคุณ เข้ายาบำรุงกำลัง บำรุงเส้นเอ็นให้แข็งแรง และ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

สรรพคุณอื่นๆ เป็นยาบำรุงธาตุ เจริญอาหาร ขับลม

การนำไปใช้ นำเปลือกและเนื้อไม้เข้ายาต้มน้ำดื่ม ส่วนผลมีรสเปรี้ยวนำมารับประทานได้

ภาพที่ ๖๖ กำลังช้างสาร

คุณลักษณะ

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ผลัดใบ ลำต้นมักคดงอ เปลือกสีน้ำตาลเข้ม ลำต้นแตกเป็นสะเก็ด เป็นร่องลึก ตามปลายกิ่งมีกาบหุ้มตาแข็งและแหลม ผลค่อนข้างกลม กว้าง ๔-๙ มิลลิเมตร ยาว ๑-๑.๒ เซนติเมตร มีสีเขียว เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีดำเป็นมัน มีเมล็ด ๑ เมล็ด ชั้นหุ้มเมล็ดแข็งขนาด

ใหญ่ มีเนื้อบางๆ หุ้ม (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพรคณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล, <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc= 0430>)

ชื่อสามัญ เกล็ดมังกร

ชื่อท้องถิ่น จะข้าง อีแปะ กะปอดไม้ เปี้ย (ภาคกลาง) กระดุมเลื้อย เกล็ดลีน

ชื่อวงศ์ Asclepiadaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dischidia nummularia* R.Br.

สรรพคุณ แก้ปวดเมื่อย

สรรพคุณอื่นๆ แก้ปัสสาวะแสบขัด แก้ริดสีดวง บำรุงเลือด

การนำไปใช้ นำเนื้อไม้มาต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๒๐)

ชื่อสามัญ เกล็ดลีนใหญ่

ชื่อท้องถิ่น เจ็ดรีน ลูบตีบตัน (เชียงใหม่) เกล็ดปลา (กาญจนบุรี) กาสามปีกใหญ่ (สุรินทร์)

ชื่อวงศ์ Leguminosae–Caecalpinoideae (Fabaceae)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phyllodium longipes* (Craib) Schindl.

สรรพคุณ แก้เคล็ดบวม แก้ปวด

สรรพคุณอื่นๆ แก้กระษัย ไตพิการ ใบ แก้ไข้ แก้ปัสสาวะดำ แก้ไข้จับสั่น

การนำไปใช้ รากนำมาต้มน้ำดื่มหรือตำพอกบริเวณปวด ส่วนใบนำมาต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินปัสสาวะ หน้า ๕๑)

ชื่อสามัญ ชะเอม

ชื่อท้องถิ่น ชะเอมป่า (กลาง) ตาลอ้อย (ตราด) เพาะชูโพ (กะเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน) ย่านงาย (ตรัง) ส้มป่อยหวาน (ภาคเหนือ) อ้อยช้าง (สงขลา นราธิวาส)

ชื่อวงศ์ Leguminosae – Mimosoideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Albizia myriophylla* Benth.

สรรพคุณ เสริมสร้างกล้ามเนื้อให้แข็งแรง ช่วยลดการอักเสบ

การนำไปใช้ เปลือกของรากจะมีสีแดงและมีรสหวานใช้เป็นยาบำรุงกำลัง ผลจะมีรสหวาน ใช้เป็นยาบำรุงกำลัง

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๒๖)

ชื่อสามัญ ตะคร้อ

ชื่อท้องถิ่น ค้อ

ชื่อวงศ์ Sapindaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Schleichera oleosa* (Lour.) Oken

สรรพคุณ แก้ปวดข้อและกระดูก

การนำไปใช้ เนื้อไม้ – ฝน / ต้ม

คุณลักษณะ

ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง ๒๕ เมตร ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย ๒-๔ คู่ ใบย่อยคู่บนขนาดใหญ่กว่าคู่ล่าง รูปไข่หรือรี ปลายใบเรียวแหลม โคนใบไม่สมมาตรถึงทู่ ดอกสีเขียวอ่อน หรือแกมเหลือง ออกเป็นช่อห้อยลงจากปลายกิ่งหรือซอกใบ ยาวถึง ๒๐ เซนติเมตร ผลรูปทรงกลมหรือรูปไข่ กว้าง ๑.๕-๒.๕ เซนติเมตร สีเขียว สดแล้วเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล ปลายผลเป็นติ่งแหลม มีประมาณ ๑-๒ เมล็ด ผลสุกรับประทานได้ มีรสหวานอมเปรี้ยว (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0920>)

ภาพที่ ๖๗ ตะคร้อ

ชื่อสามัญ นมสวรรค์

ชื่อท้องถิ่น พุมพีเหลือง พนมสวรรค์ เข็มฉัตร สาวสวรรค์ น้านมสวรรค์ เข็มชาติ หัวลิง ฉัตรฟ้า

ชื่อวงศ์ Labiatae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Clerodendrum paniculatum* L. var. *paniculatum*

สรรพคุณ ใบสด – แก้ปวดข้อและปวดประสาท

สรรพคุณอื่นๆ แก่ทรวงอกอักเสบ แก้ไข้ต้นวม

การนำไปใช้ ราก ดอก ต้น – ต้มน้ำดื่มเข้ายา

ใบสด – ตำพอกทรวงอกอักเสบ และแก้ไข้ต้นวมและพอกแก้ลูกหนูได้รั้งแร้ววม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๓๕)

ชื่อสามัญ บอระเพ็ด

ชื่อท้องถิ่น ตัวเจตมูลยาน เกาหัวด้วน หางหนู จุ่งจิง เครือเขาส้อ (หนองคาย) เจตมูลหนาม

ชื่อวงศ์ Menispermaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tinospora crispa* (L.) Miers ex Hook.f.& Thomson

สรรพคุณ แก้ปวดเมื่อย

สรรพคุณอื่นๆ แก้ไขปวดศีรษะ รักษาฟัน รักษาโรคจิตเสีตวงทวาร ช่วยให้เจริญอาหาร แก้ฝี
มดลูก ฝีมุตกิต แก้ร้อนใน รักษาเบาหวาน ลดความร้อน แก้ดีพิการ แก้เสมหะ บำรุงเลือดลม
แก้ไข้จับสั่น เป็นยาอายุวัฒนะ

การนำไปใช้

- เถา (สด) ตำคั้นน้ำดื่มก่อนอาหารเช้า-เย็น แก้ไข้ (แห้ง) บดเป็นผงผสมน้ำผึ้งปั้นเป็น
ลูกกลอนกินก่อนนอนเป็นยาอายุวัฒนะ
- เถา(สด) ใช้คองเหล้าเป็นยาอายุวัฒนะ (ความแรง ๑ ใน ๑๐) รับประทาน ๒ - ๔
ช้อนชก ก่อนอาหารเช้า-เย็น
- ต้น(สด) คั้นน้ำดื่มก่อนอาหารเช้า-เย็น แก้ไข้

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๒๕)

ชื่อสามัญ เปล้าน้อย

ชื่อท้องถิ่น เปล้าน้อย เปล้าท่าโพ

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Croton stellatopilosus* Ohba

สรรพคุณ แก้ปวดเมื่อยร่างกาย

การนำไปใช้ นำส่วนลำต้นรวมกับต้นเล็บแมว แก่น
ฝาง รากพลองแก้มอัน รากส่องฟ้า หนามจืด และต้น
ตีนนก มาต้มน้ำดื่ม

ภาพที่ ๖๘ เปล้าน้อย

คุณลักษณะ

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ผลัดใบช่วงสั้น สูง ๑-๔ เมตร ยอดอ่อนปกคลุมด้วยขน สีสนิมแดง ใบเป็นใบเดี่ยว รูปใบหอกกลับ กว้าง ๔-๖ เซนติเมตร ยาว ๑๐-๑๕ เซนติเมตร (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc= 0373>)

ชื่อสามัญ เปล้าใหญ่

ชื่อท้องถิ่น เปล้าใหญ่

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Croton oblongifolius* Roxb.

สรรพคุณ แก้ปวดเมื่อย

สรรพคุณอื่นๆ แก้ผื่นคัน

การนำไปใช้ นำส่วนใบมาต้มน้ำอาบ หรือใช้ส่วนต้นร่วมกับต้นเล็บแมว รากพลอง แก้มอ้น แก่นฝาง รากส่องฟ้า หนามจิ้ง และต้นตีนนก ต้มน้ำดื่ม

ภาพที่ ๖๙ เปล้าใหญ่

คุณลักษณะ

ไม้ต้น ผลัดใบ สูง ๔-๑๐ เมตร ยอดอ่อนใบอ่อน ช่อดอกและผลอ่อนมีเกล็ดสีเทาเป็นแผ่นเล็กปกคลุม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานถึงรูปใบหอก กว้าง ๕-๑๐ เซนติเมตร ยาว ๙-๓๐ เซนติเมตร โคนใบมีต่อมเล็ก ๆ ๑ คู่ (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, <http://www .medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp? bc=0375>)

ชื่อสามัญ พอก

ชื่อท้องถิ่น มะพอก ประดงไฟ กระท้อนลอก (ตราด) จัด จืด (ลำปาง) ท่าลอก (โคราช ประจวบฯ) ประดงเลือด (ราชบุรี) พอก (อุบลฯ) มะคลอก (อุตรดิตถ์) มะมือ หมักมือ (เหนือ) หมักมอก (พล) หมากรอก (ประจวบฯ) ตะลอก

ชื่อวงศ์ Chrysobalanaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Parinari anamensis* Hance.

สรรพคุณ แก้ประดง ปวดเมื่อย

สรรพคุณอื่นๆ บำรุงกำลัง ผื่นคัน
การนำไปใช้ เนื้อไม้ – ต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ไม้ผลัดใบ สูง ๑๐-๒๐ เมตร ลักษณะเรือนยอดเป็นพุ่ม ลำต้นเปลว เปลือกสีน้ำตาลปนเทา เป็นสะเก็ดถี่ ๆ เนื้อไม้ใช้ทำ ฝา ผ้า ผล เนื้อภายในใช้รับประทานได้ (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพรคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=05_49)

ภาพที่ ๓/๐ พอก

ชื่อสามัญ มะกอก

ชื่อท้องถิ่น มะกอก

ชื่อวงศ์ Anacardiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Spondias pinnata* (L.f.) Kurz

สรรพคุณ เปลือก ปนเป็นผง ผสมน้ำ ใช้ทาแก้โรคปวดตามข้อ

การนำไปใช้ เปลือก - ผนผสมน้ำ ใช้ทาแก้โรคปวดตามข้อ

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๓๘)

ชื่อสามัญ ยางนา

ชื่อท้องถิ่น ยางชะยาง (โคราช) ยางกุ้ง (เลย) ลอยด์ (นครพนม) ยางขาว กาดीलเคาะ ราลอย
ชัน ยางแม่น้ำ จ้อง ทองนา

ชื่อวงศ์ Dipterocarpaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dipterocarpus alatus* Roxb.ex G. Don.

สรรพคุณ แก้ปวดข้อ

สรรพคุณอื่นๆ แก้ตับอักเสบ พอกเลือด

การนำไปใช้ ส่วนเปลือกนำมาต้มน้ำดื่ม ส่วนของเมล็ดหรือใบนำมาต้มใส่เกลือใช้ทาถูขนาด
ขณะที่ยังร้อนอยู่

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๒)

ชื่อสามัญ รักใหญ่

ชื่อท้องถิ่น รักเทศ (เชียงใหม่) รัก ชูลู (กระเหรี่ยงกาญจนบุรี) ฮักหลวง (พายัพ)

ชื่อวงศ์ Anacardiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gluta usitata* (Wall.) Ding Hou

สรรพคุณ เปลือก - เป็นยาบำรุงกำลัง แก้ปวดข้อ

สรรพคุณอื่นๆ รักษาโรคเรื้อน กามโรค บิด ท้องร่วง

การนำไปใช้

นำส่วนรากหรือส่วนของเนื้อไม้มาใช้เข้ายา สำหรับยางเป็นยาถ่ายอย่างแรง กัดเนื้อสด ใช้ผสมกับยาง "สลักไต" เป็นยารักษาโรคผิวหนัง ช้ำกลาก ผสมน้ำผึ้ง รักษาโรคที่ปาก เอาลำลีชุบอุดฟัน แก้ปวดฟัน

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๓)

ชื่อสามัญ ส้มลม

ชื่อท้องถิ่น เครือส้มรม ส้มลม

ชื่อวงศ์ Apocynaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Aganonerion polymorphum* Pierre ex Spire.

สรรพคุณ แก้ปวดเมื่อยร่างกาย

การนำไปใช้ นำส่วนรากมาเข้ายา รวมกับต้นเล็บแมว

ต้นมะคูก ต้นตับเต่าโคก ต้นเปล้าใหญ่หรือเปล้าน้อย

ต้นมะเดื่ออุทุมพร ต้นกำจาย ต้นตาไก่และต้นกระเจี๊ยบ

คุณลักษณะ

เป็นไม้เถาเนื้อแข็ง ทุกส่วนมีน้ำยางขาว ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม รูปขอบขนานหรือรูปไข่กลับแกมใบหอก กว้าง ๓-๖ เซนติเมตร ยาว ๗-๑๐ เซนติเมตร โคนใบและปลายใบแหลม ดอกช่อแยกแขนง ออกเป็นกระจุกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยจำนวนมากขนาดเล็กสีเขียว ผลเป็นฝักคู่ ยาวเรียว ยาว ๑๕-๒๐ เซนติเมตร คอดเป็นข้อๆ ระหว่างเมล็ด เมล็ดยาวประมาณ ๑ เซนติเมตร มีพู่ขนสีขาว ประมาณ ๒.๕ เซนติเมตร เนื้อไม้สีเทาแกมน้ำตาลไหม้ เนื้อหยาบ (ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ,

<http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc= 0999>)

ภาพที่ ๗๑ ส้มลม

ยาสมุนไพรกลุ่มรักษาแมลงสัตว์กัดต่อย

แมลงสัตว์กัดต่อยเป็นปัญหาที่พบบ่อยในพื้นที่ที่มีป่า ตัวอย่างเช่น งูกัด แมงมุมกัด สัตว์มีพิษ เช่นแมลงป่อง และสมุนไพรที่ใช้รักษาอาการพิษจากแมลงสัตว์กัดต่อยที่พบในเขตพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง มีดังนี้

ชื่อสามัญ ดิงดำ

ชื่อท้องถิ่น ดิงดำ สมอติง (ภาคกลาง) สมอหมึก (พัทลุง) สมอเหลี่ยม (ชุมพร)

ชื่อวงศ์ Combretaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Terminalia citrine* (Gaertn) Roxb.

สรรพคุณ แก้พิษงู

สรรพคุณอื่นๆ เป็นตัวเข้ายาแก้โรคกระเพาะอาหาร และสมานบาดแผล

การนำไปใช้ ใช้แก่นของต้นดิงดำฝนทาปากแผล

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๒๓)

ชื่อสามัญ ตุมกาขาว

ชื่อท้องถิ่น บักตุมกา ชี้กา มะติง มะติงตัน มะติงหมาก

ชื่อวงศ์ Strychnaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Strychnos nux-blanda* A.W. Hill

สรรพคุณ ทาแก้พิษงูกัด

สรรพคุณอื่น ๆ เนื้อไม้เข้ายาอื่น แก้ระดูขาว ใส่น้ำมะนาวทั้งทาทั้งกิน

การนำไปใช้ ใช้เปลือกต้นและเปลือกกราก เคี้ยวพ่นแก้พิษงู พ่นลงบนปากแผล

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๓๒)

ชื่อสามัญ นมสวรรค์

ชื่อท้องถิ่น พุ่มพีแดง

ชื่อวงศ์ Labiateae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Clerodendrum paniculatum* L.

สรรพคุณ แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย เช่น ตะขาบกัด หรือแมลงป่องต่อย

สรรพคุณอื่นๆ รากเป็นยาถ่าย ใบสดแก้ปวดข้อและปวดประสาท แก้ทรวงอกอักเสบ แก้ไข้ต้นบวม แก้ลูกหนูรักแร้บวม

การนำไปใช้ โดยนำราก ดอก ต้นมาต้มน้ำดื่มหรือเข้ายาอื่น ส่วนใบสดนำมาตำพอกบริเวณที่ถูกแมลงกัดต่อย

คุณลักษณะ

ไม้พุ่ม สูงประมาณ ๓ เมตร ลำต้นตรงเป็น สีเหลืองม ใบเป็นใบเดี่ยวออกเรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก ลักษณะของใบเป็นฝ่ามือ รูปไข่กว้าง หรือรูปไข่เกือบกลม ใบกว้าง ๗-๓๘ เซนติเมตร และยาว ๔-๔๐ เซนติเมตร ขอบใบหยักเว้าลึกเป็นแฉก ๓-๗ แฉก ปลายแฉกจะแหลม ฐานใบเป็นรูปหัวใจ ขอบใบเป็นจักคล้ายฟันเลื่อย ผิวใบมีขนและต่อมกระจายอยู่ทั้ง ๒ ด้าน ส่วนหลังใบเรียบมีสีเขียวเข้ม ส่วนท้องใบมีขนสากระคายมือและมีสีอ่อนกว่า และมีก้านใบยาว ๓-๑๕ เซนติเมตรช่อดอกออกตรงยอด สีส้มแดง ดอกตูมจะมีสีแดงอมน้ำตาล พอบานจะมีสีแดงเรื่อ ๆ แต่ละดอกจะมีรูปทรงใบโพธิ์ (ที่มา : ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=42>)

ภาพที่ ๓/๒ นมสวรรค์

ชื่อสามัญ พलग

ชื่อท้องถิ่น กุง ตองตึง ตึงขา ยางพलग

ชื่อวงศ์ Dipterocarpaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dipterocarpus tuberculatus* Roxb.

สรรพคุณ แก้พิษแมลงกัดต่อย

การนำไปใช้ ใช้ใบ ผนทาบริเวณปากแผลที่ถูกตะขาบกัด หรือใช้ยางจากใบต้นพलगทา

ภาพที่ ๗/๓ พलग

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดใหญ่ สูง ๒๐-๓๐ เมตรผลัดใบในฤดูร้อน ลำต้นตรง กิ่งอ่อน มีรอยแผลใบเห็นชัด กิ่งแตกแขนงมักคดงอ เปลือกต้นหนา สีน้ำตาลปนเทาอ่อน ใบอ่อนรูปไข่ ขนาดใหญ่ สีน้ำตาลแกมแดง ใบแก่สีเขียวเข้มรูปไข่หยาบเว้าตรงกลาง ใบมีขนาดใหญ่ กว้าง ๑๒-๓๐ เซนติเมตร ยาว ๑๔-๓๖ เซนติเมตร เนื้อใบหนา เกลี้ยง หรือมีขนกระจายห่าง ๆ โคนหยักเว้าเป็นรูปหัวใจ ปลายสอบ ใบอ่อนสีน้ำตาลแกมแดง กาบหุ้มยอดอ่อน มีขนสั้น ๆ สีเทาหนาเกลี้ยงหรือมีขนกระจายห่าง ๆ ดอกสีม่วงแดงถึงชมพู ออกเป็นช่อเดี่ยว ๆ ตามง่ามใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยมีขนาด ๓-๔ เซนติเมตร กลีบรองดอกโคนเชื่อมกันเป็นรูปถ้วย มีสันตามยาวตื้น ๆ กลีบดอก ๕ กลีบ เรียงเวียน คล้ายกังหัน ผลรูปกรวย ส่วนโคนรูปกระสวยมี ๕ สัน มีปีก ๒ ปีก ขนาดกว้าง ๒.๕-๓.๕ เซนติเมตร ยาว ๑๐-๑๕ เซนติเมตร มีเส้นปีกตามยาว ๓ เส้น (ที่มา : ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์ http://www.qsbg.org/database/botanicbook%20full%20option/search_detail.asp?botanic_id=922)

ชื่อสามัญ ยางบง

ชื่อท้องถิ่น ยางบง

ชื่อวงศ์ Lauraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Persea kurzii* Kosterm.

สรรพคุณ ทากันยุงกัด

การนำไปใช้ ใช้เปลือกลำต้นผสมกำมะถันทา

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สูง ๕-๑๕ เมตร ผลัดใบ ต้นเป็นทรงพุ่ม ลำต้นตรง เปลือกต้นเรียบสีเทาเข้ม ใบหนารูปไข่โคนเรียวปลายมน ออกดอกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ผลกลมขนาดเล็กสีเขียว เมื่อผลสุกจะเปลี่ยนเป็นสีดำ เรือนยอดเป็นพุ่มกลมทึบมีเปลือกสีน้ำตาลแดง ใบเดี่ยวเรียงสลับกัน (ที่มา: ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?botanic_id=2490)

ภาพที่ ๗๔ ยางบง

ชื่อสามัญ โลดทะนงแดง

ชื่อท้องถิ่น ทะนง รักทะนง ทะนงแดง นางแซง

โลดทะนงแดง

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Trigonostemon reidioides* (Kurz)

Craib

สรรพคุณ แก้พิษสำแดง พิษแมงมุม ถอนพิษ

เบื่อเมา แก้ลิ้นฟ้า และฟกช้ำ เคล็ดบวม ใช้รากฝนเข้ายาปรุง กับน้ำมะนาว แก้พิษแมงมุม และแก้พิษงูที่ออกฤทธิ์ต่อระบบประสาท

การนำไปใช้ ใช้เหง้าฝนทา รากฝนน้ำกินและผสมกับน้ำมะนาวและพญาไฟ กับปลาไหลเผือกทาแผล

ภาพที่ ๗๕ โลดทะนงแดง

คุณลักษณะ

เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สูงประมาณ ๑ เมตร มีรากเก็บสะสมอาหารพองโต ผิวสีแดงอมม่วง เนื้อสีขาว ลำต้นเรียวเล็ก ขึ้นเป็นกอ ทุกส่วนของต้นมีขน ลำต้นมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงสลับ เนื้อใบหนา แผ่นใบรูปขอบขนาน หรือรูปขอบขนานแกมใบหอก กว้าง ๒-๔ เซนติเมตร ยาว ๖-๑๐ เซนติเมตร โคนใบมน มีต่อมเล็กๆ ๒ ต่อม ขอบใบเรียบ ปลายใบแหลม เห็นเส้นใบย่อยเห็นชัด และมีขนนุ่มหนาแน่นบนผิวใบทั้งสองด้าน ก้านใบยาว ๑-๑.๕ เซนติเมตร ช่อดอกแบบกระจะ ดอกสีขาว ชมพู ม่วงเข้มหรือเกือบดำ ออกเป็นช่อตามซอกใบและตามกิ่งก้าน ยาว ๓-๑๐ เซนติเมตร ดอกแยกเพศ อยู่บนต้นเดียวกัน ดอกเพศผู้มีจำนวนมากกว่าอยู่บริเวณโคนช่อ มีคุณลักษณะตุ่มกลม ดอกเพศผู้มีกลีบเลี้ยง ๕ กลีบ ก้านดอกมีขน มีกลีบดอก ๕ กลีบ ไม่มีขน มีเกสรเพศผู้ ๖ อัน ก้านเกสรเชื่อมติดกันเป็นแท่งเดียว ดอกเพศเมียตุ่มรูปไข่ มีกลีบเลี้ยง ๕ กลีบ มีขน จานฐานดอกล้อมรอบโคนของรังไข่ มีรังไข่เหนือวงกลีบ กลีบดอกสีขาว ผลแห้งแตก รูปค่อนข้างกลม แบ่งเป็น ๓ พูชัดเจน มีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๒ มิลลิเมตร มีก้านสีแดง ยาว ๓-๕ เซนติเมตร เมล็ดรูปค่อนข้างกลมหรือรูปไข่แกมสามเหลี่ยม ผิวเรียบ (ที่มา : ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=108>)

ยาสมุนไพรกลุ่มรักษาอาการเหนื่อยอ่อนเพลีย

อาการเหนื่อยอ่อนเพลียเป็นปัญหาที่พบบ่อยของชาวบ้าน และสมุนไพรที่ใช้รักษาอาการเหนื่อยอ่อนเพลีย รวมทั้งบำรุงกำลังที่พบในเขตพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง มีดังนี้

ชื่อสามัญ กรวยป่า

ชื่อท้องถิ่น ผ่าสาม (อุดรธานี นครพนม) คอแลน (ภาคอีสาน) ขุนเหียง บุนเหียง (สกลนคร) หมากผ่าสาม ตวย ผีเสื้อหลวง ลีเสื้อหลวง

ชื่อวงศ์ Flacourtiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Casaria grewiifolia* Vent. var. *grewiifolia*

สรรพคุณ บำรุงกำลัง

การนำไปใช้ ใช้เปลือกต้น หรือแก่น ต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรครอบครัวระบบทางเดินอาหาร หน้า ๑๓)

ชื่อสามัญ กระชายดำ

ชื่อท้องถิ่น กระชายผู้ ว่านจิ้งจก ว่านพญานกยูง ว่านกันบั้ง ว่านกำบัง ว่านกำบังภัย กะแอน ระแอน (ภาคเหนือ) ชิงทราย (มหาสารคาม)

ชื่อวงศ์ Zingiberaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Kaempferia parviflora* Wallich. ex Baker

สรรพคุณ เป็นยาอายุวัฒนะ บำรุงกำลังสำหรับเพศชาย บำรุงหัวใจ

สรรพคุณอื่นๆ ใช้รักษาอาการมือเท้าเย็น ชัดเบา แก้ลมวิงเวียน แน่นหน้าอก ช่วยขยายหลอดเลือดหัวใจ รักษาโรคเกาต์ ให้โลหิตไหลเวียนได้ดี ผิวพรรณผุดผ่อง

การนำไปใช้ ใช้เหง้าต้มน้ำดื่มหรือปรุงเป็นอาหาร

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรครอบครัวและระบบไหลเวียนโลหิต หน้า ๕๗)

ชื่อสามัญ กระบก

ชื่อท้องถิ่น กระบก กะบก จะบก จำเาะ ชะอ้ง มะมื่น มีนมะลีน หมักลีน
หลักกาย ตระบก บกหมากบก

ชื่อวงศ์ Irvingiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Irvingia malayana* Oliv. ex A. Benn.

สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงเส้นเอ็น

การนำไปใช้ นำเมล็ดสดหรือตากแดดให้แห้งแล้วนำมาประทาน มีรสมัน

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคกระดูกและข้อ หน้า ๗๕)

ชื่อสามัญ ก่อหิน

ชื่อท้องถิ่น ก่อหิน

ชื่อวงศ์ Fagaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Castanopsis piriformis* Hickel & A. Camus

สรรพคุณ บำรุงกำลัง

การนำไปใช้ ใช้เนื้อไม้ส่วนที่ยังอ่อนอยู่ ซึ่งเรียกว่า “นาง
ก่อ” มาต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง ๑๐-๓๐ เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาลปนเทา แตกเป็นสะเก็ด เปลือกในสีน้ำตาลหรือชมพูอ่อน ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูปรีหรือรูปใบหอก กว้าง ๗-๑๐ เซนติเมตร ยาว ๙-๑๕ เซนติเมตร ปลายใบเรียวแหลม ฐานใบสอบถึงแหลมทู่ ขอบใบเรียบ แผ่นใบค่อนข้างหนา ผิวใบเกลี้ยง ด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน ด้านล่างสีอ่อนกว่า เส้นแขนงใบข้างละ ๘-๑๑ เส้น ก้านใบยาว ๑-๑.๕ เซนติเมตร ผิวเกลี้ยง ก้านงอเล็กน้อยและบวมบริเวณโคนก้าน ดอกช่อ ออกเป็นกระจุกแน่นที่ปลายกิ่ง ดอกย่อยไม่มีก้านดอก สีขาวปนเหลืองเป็นกระจุกละ ๓-๕ ดอก มีกลิ่นฉุน ร่วงง่าย กีบเลี้ยง แยกกันอิสระ ๖ กีบ แต่ละกีบมีขนด้านนอก เกสรเพศผู้ ๑๒ อัน ผิวเกลี้ยง รั้งใช้รูปลูกข้าง มีขนปกคลุมหนาแน่น มี

ภาพที่ ๓/๓ ก่อหิน

๓ช่อง ยอดเกสรเพศเมียมี ๓อัน ผลเชื่อมต่อกันเป็นกลุ่มเปียดัดกันแน่นบนก้านที่ยาวสั้น ช่อผลยาว ๑๐-๑๕เซนติเมตร ผลแก่แข็งมาก ผิวเกลี้ยง รูปกลมหรือรี คล้ายรูปลูกข่าง เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒-๓เซนติเมตร ก้านผลยาว ๐.๑-๑เซนติเมตร กาบหุ้มผลสีเขียวอ่อนหุ้มมิดตัวผล ผิวกาบผลมีแนวเส้นคดโค้งไปมา กาบหุ้มจะแยกจากปลายสู่โคนเมื่อผลแก่จัด แต่ละกาบหุ้มมีผล ๑ผล พบตามป่าสนผสม ป่าผลัดใบ ป่าดิบแล้ง ที่ความสูง ๒๕๐-๙๕๐เมตร ออกดอกกราวเดือนกันยายนถึงธันวาคม ติดผลราวเดือนมิถุนายนถึงกันยายน (ที่มา : ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action= viewpage&pid=202>)

ชื่อสามัญ กำแพงแก้วชั้น

ชื่อท้องถิ่น ช้างน้ำว ตามนครด ช้างโน้ม ช้างโหม ตาชีบ่าง ผีนไวไร่ ตาลเหลือง (ภาคเหนือ) กระจ่าง (ระนอง) ขมิ้นพระตัน (จันทบุรี)

ชื่อวงศ์ Celastraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Salacia verrucosa* Wight.

สรรพคุณ เป็นยาบำรุงกำลัง

สรรพคุณอื่นๆ เข้ายากับยาประดง ดูกไส คอแลน และ พาสาน เป็นยาระบาย ใช้แก้ตากวง (เข้ายากับ ตาไก่ เถาวัลย์เปรียง เถาวัลย์เหล็ก เครือเขาเกลบ) ต้มน้ำดื่มเป็นยาระบาย

การนำไปใช้ นำส่วนของเนื้อไม้ (เข้ายากับ ตาไก่ อ้อยดำ ขมิ้นเกลือบ ดูกหิน ตับเต่า ใช้ลำต้นของทุกต้นรวมกัน) ต้มน้ำดื่ม ใช้เป็นยาบำรุงกำลัง

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคไตและระบบทางเดินปัสสาวะ หน้า ๔๗)

ชื่อสามัญ กำลั้งข้างสาร

ชื่อท้องถิ่น ช้างน้ำว ช้างโหม ตาลเหลือง กระจ่าง

ชื่อวงศ์ Ochnaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ochna integerrima* (Lour.) Merr.

สรรพคุณ บำรุงกำลัง เป็นยาบำรุงธาตุ เจริญอาหาร

สรรพคุณอื่นๆ บำรุงเส้นเอ็นให้แข็งแรง และแก้ปวด-เมื่อยตามร่างกาย

การนำไปใช้ นำส่วนเปลือกของต้นและเนื้อไม้ มาเข้ายาหรือต้มน้ำดื่ม สำหรับบำรุงกำลัง บำรุงธาตุ

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคกระดูกและข้อ หน้า ๓๖)

ชื่อสามัญ ข่อย

ชื่อท้องถิ่น ข่อยทุ่ง กักไม้ฝอย (ภาคเหนือ) สะโยเส่ (กระเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน) ตองชะแห่น (กระเหรี่ยงกาญจนบุรี) ส้มพอ (เลย) สะนาย (เขมร)

ชื่อวงศ์ Moraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Streblus aspera* Lour.

สรรพคุณ บำรุงร่างกายเป็นยาอายุวัฒนะ

การนำไปใช้ เปลือกต้มน้ำดื่ม เมล็ดผสมกับหัวแห้วหมู เปลือกทั้งท่อน เปลือกตะเก็น ผลพริกไทยแห้งและเถาบอระเพ็ด ดองเหล้าหรือต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๒๒)

ชื่อสามัญ ชะเอม

ชื่อท้องถิ่น ชะเอมป่า (กลาง) ตาลอ้อย (ตราด) เพาะชูโไฟ (กระเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน) ย่านงาย (ตรัง) ส้มป่อยหวาน (ภาคเหนือ) อ้อยช้าง (สงขลา นราธิวาส)

ชื่อวงศ์ Leguminosae – Mimosoideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Albizia myriophylla* Benth.

สรรพคุณ เป็นยาบำรุงกำลัง

สรรพคุณอื่นๆ รากมีรสขม ใช้เป็นยาบำรุงปอด ดอกใช้รักษาอาการคัน และรักษาพิษฝีดาษ ทำให้เสมหะแห้งและเป็นยารักษาตีฟิการ อาการคอแห้งให้ชุ่มชื้น

การนำไปใช้ นำส่วนผลและเปลือกกราก ซึ่งมีรสหวานเข้ายาบำรุงกำลัง

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๒๖)

ชื่อสามัญ เต็ง

ชื่อท้องถิ่น เต็ง หรือจิก

ชื่อวงศ์ Dipterocarpaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Barringtonia acutangula* Gaertn.

สรรพคุณ บำรุงร่างกาย เป็นยาอายุวัฒนะ

การนำไปใช้ ใช้เนื้อไม้ ต้มเข้ายา

คุณลักษณะ

ไม้ต้นผลัดใบ สูง ๕-๑๕ เมตร ลำต้นเป็นปุ่มปม ปลายกิ่งสูง โใบอ่อนสีน้ำตาลแดง ใบเดี่ยว ออกเวียนสลับถี่ตอนปลายกิ่ง รูปใบหอกหรือรูปไข่กลับ กว้าง ๑๐-๑๓ เซนติเมตร ยาว ๒๐-๓๐ เซนติเมตร ปลายจะผายกว้างแล้วแหลม โคนแหลมขอบจักถี่ ดอก ออกเป็นช่อยาวที่ปลายกิ่งสีแดง ห้อยลง ยาว ๓๐-๔๐ เซนติเมตร กลีบเลี้ยง ๔ กลีบ หลุดร่วงง่าย เมื่อบานเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒ เซนติเมตร เกสรเพศผู้จำนวนมากสีแดง ผลกลมยาว เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒.๕ เซนติเมตร ยาว ๓-๔ เซนติเมตร มีสันตามยาว ๔ สัน

ภาพที่ ๓/๔ เต็ง

(ที่มา : ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์ , http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?Botanic_ID=1042)

ชื่อสามัญ บอระเพ็ด

ชื่อท้องถิ่น ตัวเจตมูลยาง เถาหัวด้วน หางหนู จุ่งจิง เครือเขาฮอ เจตมูลหนาม

ชื่อวงศ์ Menispermaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tinospora crispa* (L.) Miers ex Hook.f.& Thomson

สรรพคุณ เป็นยาอายุวัฒนะ บำรุงกำลัง ช่วยให้เจริญอาหาร

สรรพคุณอื่นๆ แก้ปวดเมื่อย แก้ปวดศีรษะ รักษาฟัน รักษาโรคผิวหนัง แก้ฝีเม็ดลูก ฝีมุดกิด แก้ก้อนใน รักษาเบาหวาน ลดความร้อน แก้ดีพิการ แก้เสมหะ เลือดลมและแก้ไข้จับสัน

การนำไปใช้ นำส่วนราก ต้น ใบ ดอก ผล ส่วนทั้ง ๕ เกษต เป็นยาอายุวัฒนะ บำรุงกำลัง ช่วยให้เจริญอาหาร

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๒๕)

ชื่อสามัญ พลับพลา

ชื่อท้องถิ่น ค่อม พลับพลาลาย

ชื่อวงศ์ Tiliaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Microcos tomentosa* Smith

สรรพคุณ บำรุงกำลัง

การนำไปใช้ นำเปลือกฝนน้ำดื่ม หรือนำเนื้อไม้ เป็นตัว
เข้ายาอื่นๆ ได้หลายตำรับ สำหรับบำรุงกำลัง

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ใบเดี่ยวเรียงสลับ
รูปไข่กลับ มีขนสากทั่วไป ปลายใบหยักคอดเป็นติ่งสั้นหรือ
เว้าแหว่งเป็นริ้ว ช่อดอกออกตามง่ามใบและปลายกิ่ง

ภาพที่ ๗๕ พลับพลา

กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีอย่างละ ๕ กลีบ เกสรเพศผู้มีจำนวนมากและล้อมรอบรังไข่ ผลกลม
หรือรูปไข่กลับ ผิวของผลมีขน เมื่อแก่สีเหลือง ออกดอกและติดผลตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-กันยายน
(ที่มา : ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี,
<http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=243>)

ชื่อสามัญ พอก

ชื่อท้องถิ่น มะพอก ประดงไฟ กระท้อนลอก (ตราด) จัด จัด (ลำปาง) ท่าลอก (โคราช
ประจวบฯ) ประดงเลือด (ราชบุรี) พอก (อุบลฯ) มะคดลอก (อุตรดิตถ์) มะมือ หมักมือ (เหนือ) หมัก
มอก (พล) หมากกรอก (ประจวบฯ) ตะลอก

ชื่อวงศ์ Chrysobalanaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Parinari anamensis* Hance.

สรรพคุณ เป็นยาบำรุงกำลัง

สรรพคุณอื่นๆ แก้ประดง(แก้ปวดแสบปวดร้อนตามเส้น เป็นโรคพื้นบ้านอีสาน) แก้ปวดเมื่อย
การนำไปใช้ ใช้เนื้อไม้ ต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคกระดูกและกล้ามเนื้อ หน้า ๘๑)

ชื่อสามัญ มะปวน

ชื่อท้องถิ่น กล้วยเหิน กล้วยขี้เหิน ปอแฮด แดงดง นมหนู นางนวล

ชื่อวงศ์ Annonaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mitrephora vandiflora* Kurz

สรรพคุณทางยา บำรุงกำลัง

สรรพคุณอื่นๆ บำรุงน้ำนมในหญิงหลังคลอด หญิงให้นมบุตร

การนำไปใช้ ใช้เนื้อไม้ฝนหรือต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดเล็ก สูง ๔-๘ เมตร ใบเดี่ยว เรียงสลับ สองด้านในระนาบเดียวกันของกิ่ง รูปรี กว้าง ๔-๖ เซนติเมตร ยาว ๘-๑๒ เซนติเมตร ปลายใบแหลม ใบด้านบนเรียบเป็นมัน ด้านล่างมีขนสาก ส่วนดอกออกเป็นกระจุก ๒-๓ ดอก ตรงข้ามใบ กลีบดอกเรียง ๒ ชั้น ๆ ละ

ภาพที่ ๗๖ มะปวน

๓ กลีบ สีชมพูอมเหลือง รูปขอบขนาน ปลายแหลมและโค้ง ขอบกลีบเป็นคลื่น กลีบดอกชั้นในประสานกันคล้ายยอดโดม ผลกลม เมื่อสุกสีเหลือง มีขนสีน้ำตาลคลุม มีกลิ่นหอมตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน แต่หอมแรงในช่วงกลางคืน (ที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/มะปวน>)

ชื่อสามัญ มะเฒ่า

ชื่อท้องถิ่น หมากเฒ่า ขะเฒ่าเผา เฒ่าไขปลา (ชลบุรี) เฒ่าทุ้ง (สงขลา) มั่งเฒ่า (จันทบุรี) มะเฒ่า (อีสาน) เฒ่าตาควาย เฒ่าสร้อย มะเฒ่าข้าเบา (ชุมพร) หมากเฒ่าชี้หมา

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Antidesma ghaesembilla* Gaertn.

สรรพคุณ บำรุงสายตา

สรรพคุณอื่นๆ เป็นยาระบาย ขับเสมหะและฟอกเลือด ใบใช้ใบสดตำพอกใส่รักษาแผลฝีหนอง (สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๑)

ชื่อสามัญ มะหวด

ชื่อท้องถิ่น หวด หรือหวดข้าว

ชื่อวงศ์ Sapindaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Lepisanthes rubiginosa* (Roxb.) Leenh.

สรรพคุณ เป็นยาบำรุงกำลัง

การนำไปใช้ ใช้ราก ผนเข้ายา เป็นยาบำรุงกำลัง
คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดเล็ก กิ่งก้านมีขนละเอียด ผิวเปลือก
แตกเป็นร่องลึกตามยาวสีน้ำตาล ใบเป็นใบประกอบแบบ
ขนนกออกเรียงสลับ ใบย่อยเป็นรูปรียาว ขอบใบขนาน
โคนใบแหลม ปลายใบแหลม หลังใบและท้องใบมีขน
ละเอียดทั้งสองด้าน ดอก ออกเป็นช่อตามปลายกิ่ง ดอก
ย่อยมีขนาดเล็ก กลีบดอกมีสีขาว ผลเป็นรูปรียาว

ภาพที่ ๓๗/ มะหวด

คล้ายลูกหว้า ภายในมีเมล็ด ๑ เมล็ด (**ที่มา:**ฐานข้อมูลสมุนไพรคณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี, http://www.phar_garden.com/main.php?action=viewpage&pid=266)

ชื่อสามัญ ม้ากระทืบโรง

ชื่อท้องถิ่น หม่วยเลือด ม้ากระทืบโรง (ชัยภูมิ) เตือเคือ

ชื่อวงศ์ Moraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ficus pubigera* Wall.

สรรพคุณ บำรุงกำลังทำให้เจริญอาหาร

สรรพคุณอื่นๆ บำรุงโลหิต

การนำไปใช้ ใช้แก่น ต้มหรือดองเหล้าดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคหัวใจและระบบไหลเวียนโลหิต หน้า ๖๒)

ชื่อสามัญ สมอไทย

ชื่อท้องถิ่น สมอไทย หมากแฉะ (กระเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน) สมออัพยา (ภาคกลาง) ส้มมอ
(อีสาน) มะนะ (พายัพ) มาแน (กระเหรี่ยงเชียงใหม่)

ชื่อวงศ์ Combretaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Terminalia chebula* Retz. var. *chebula*

สรรพคุณ เป็นยาระบายและบำรุงร่างกาย แก้กะหายน้ำ

การนำไปใช้ ใช้ลูกหรือผล แช่น้ำ ๑ แก้ว ๑ คืน กินทั้งน้ำทั้งเนื้อของลูกสมอไทย หลังตื่นนอน
เป็นยาระบายและบำรุงร่างกาย แก้กะหายน้ำ

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๔)

ชื่อสามัญ หนามคลอง

ชื่อท้องถิ่น หนามคลอง

ชื่อวงศ์ Rhamnaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ziziphus cambodiana* Pierre

สรรพคุณ เป็นยาบำรุงกำลัง

การนำไปใช้ ใช้แก่นไม้ ต้มน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงกำลัง

คุณลักษณะ

ภาพที่ ๓๘ หนามคลอง

ไม้พุ่มสูง ๒-๓ เมตร ลำต้นมีหนามแหลม ใบเดี่ยว ใบรูปไข่ ปลายใบมน โคนใบรูปลิ้มขอบใบเรียบกว้าง ๓-๓.๕ เซนติเมตร ยาว ๕-๖ เซนติเมตร ก้านใบยาว ๐-๗ เซนติเมตร ผลรูปกลมมน เส้นผ่านศูนย์กลาง ๑.๕-๑.๘ เซนติเมตร ก้านผลยาว ๐.๕ เซนติเมตร ผลสีเขียวผิวเรียบ (ที่มา : [ฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, http://copper.msu.ac.th/plant//index.php?mode=viewrecord&mid=61&kw](http://copper.msu.ac.th/plant//index.php?mode=viewrecord&mid=61&kw))

ชื่อสามัญ เหยียง

ชื่อท้องถิ่น เหยียง

ชื่อวงศ์ Fabaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Parkia timoriana*

สรรพคุณ เป็นยาอายุวัฒนะ

การนำไปใช้ ใช้แก่น ต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ภาพที่ ๓๙ เหยียง

ไม้ต้นขนาดใหญ่ สูง ๓๐-๕๐ เมตร ไม้ค่อนมีกิ่งก้านที่ลำต้น เปลือกเรียบและหนาสีเทาปนเขียวอ่อน มีกลิ่นฉุน ลักษณะทั่วไปคล้ายสะตอ แต่พุ่มใบแน่น และเขียวทึบกว่า ใบใหญ่และหนากว่าสะตอ ลักษณะใบเป็นแบบช่อ ใบประกอบมี ๑๘-๓๓ คู่ ใบแคบ ปลายแหลม ใบแก่จะเป็นสีเหลืองร่วงเกือบหมดต้น และผลิใบใหม่แทน ลักษณะดอกเป็นดอกช่อแบบสะตอ ออกที่ปลายยอด เป็นก้านยาวสีเขียวสลับน้ำตาล ลักษณะผลเป็นฝัก กว้าง ๓-๔ เซนติเมตร ยาว ๒๐-๓๐ เซนติเมตร เมล็ดรูปไข่ ประมาณ ๑๕-๒๐ เมล็ดต่อฝัก ฝักแก่เต็มที่มีสีดำ เมล็ดในสีดำเนื้อในเมล็ดมีสีเขียวเข้มและมีกลิ่นฉุน (ที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/เหยียง>)

ชื่อสามัญ โสมไทย

ชื่อท้องถิ่น โสมคน โสม

ชื่อวงศ์ Portulacaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Talinum paniculatum* Gaertn.

สรรพคุณ บำรุงร่างกาย บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง แก้อ่อนเพลียหรือใช้บำรุงร่างกายหลังฟื้นไข้ การนำไปใช้ นำส่วนรากหรือเหง้าต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๖)

ชื่อสามัญ อบเชย

ชื่อท้องถิ่น อบเชย

ชื่อวงศ์ Lauraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cinnamomum verum* J. Presl

สรรพคุณทางยา ใช้ เปลือกต้นและใบ บดเป็นผงรับประทาน ใช้บำรุงดวงจิต แก้อ่อนเพลีย ทำให้มีกำลัง บำรุงธาตุ ใช้เป็นเครื่องเทศใส่อาหาร ประุงเป็นยาหอม แก้มวิงเวียน จุกเสียด มีน้ำมันใช้แต่งกลิ่นและฆ่าเชื้อ

ภาพที่ ๔๐ อบเชย

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดเล็ก ไม้ผลัดใบ เปลือกลำต้นมีสีเทาและหนา กิ่งขนานกับพื้นและตั้งชันขึ้น ใบ เป็นใบเดี่ยวเรียงสลับ ใบรูปไข่ ปลายใบแหลม มีเส้นใบสามเส้น ดอก ออกเป็นช่อตามปลายกิ่ง ขนาดเล็ก สีเหลือง มีกลิ่นหอม ผลรูปไข่สีดำ (ที่มา : โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี , http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_06_11.htm)

ยาสมุนไพรกลุ่มหญิงแม่ลูกอ่อนหลังอยู่ไฟ

การตั้งครรภ์และการคลอดเป็นภูมิปัญญาที่มีมาแต่โบราณที่ได้รับการดูแลจากหมอดำแย ซึ่งนอกจากเทคนิคการทำคลอดแล้วหมอดำแยยังต้องใช้สมุนไพรเพื่อบำรุงครรภ์ บำรุงร่างกาย หญิงแม่ลูกอ่อนอยู่ไฟหลังคลอด ซึ่งสมุนไพรที่ใช้ที่พบในเขตพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง มีดังนี้

ชื่อสามัญ กระทุ่มโคก

ชื่อท้องถิ่น ตองทุ่ง กระทุ่มโคก ท่อม อีถ่าง ปอเต่าไห้

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mitragyna hirsuta* Havil.

สรรพคุณ ใช้ราก ต้มน้ำดื่ม และเป็นตัวเข้ายาอื่นๆ

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรโรคระบบทางเดินอาหาร)

ชื่อสามัญ กัล้วยน้อย

ชื่อท้องถิ่น หมากกัล้วยน้อย บักนมแมว

ชื่อวงศ์ Annonaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Xylopia vielana* Pierre

สรรพคุณ สำหรับหญิงหลังคลอดที่กำลังอยู่ไฟ

การนำไปใช้ ใช้เนื้อไม้ หรือ ราก ต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดกลาง สูง ๘-๒๐ เมตร เรือนยอดรูปกรวยคว่ำ กิ่งก้านเรียวเล็ก กิ่งอ่อนและยอดอ่อน มีขนสั้นๆ สีแดงปกคลุม ต่อมาเกลี้ยง ตามผิวลำต้นมีช่อง แลกเปลี่ยนอากาศสีขาวกระจายอยู่ทั่วไป เปลือกต้นสีน้ำตาลเข้ม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกแกมขอบขนาน หรือรูปวงรีแกมขอบขนาน กว้าง ๒-๔ เซนติเมตร ยาว ๕-๘ เซนติเมตร ปลายใบแหลม โคนใบมน มีขนนุ่มสั้น ๆ ทั้งสองด้านของใบ เส้นแขนงใบ ๗-๑๒ คู่ ก้านใบยาว ๕-๘ มิลลิเมตร ดอกเดี่ยว หรือออกกระจุกละ ๑-๒ ดอก ออกที่ซอกใบบริเวณใกล้ปลายยอด กลีบดอกสี

ภาพที่ ๘๑ กัล้วยน้อย

เหลืองแกมน้ำตาลอ่อน โคนกลีบสีแดงเลือดนก มีกลิ่นหอม เส้นผ่าศูนย์กลางดอก ๒-๒.๕ เซนติเมตร กลีบดอกหนา มี ๖ กลีบ เรียงเป็น ๒ วง วงนอก รูปขอบขนานกว้าง ๔-๖ มิลลิเมตร ยาว ๒ เซนติเมตร บานกางลู่ลง กลีบวงในแคบกว่า บานตั้งฉากกับวงนอก กลีบดอกด้านนอกมีขนสีเหลืองอ่อนปกคลุม กลีบเลี้ยง รูปรีแกมรูปสามเหลี่ยม กว้างและยาวราว ๔-๕ มิลลิเมตร ผลกลุ่ม มีผลย่อย ๔-๖ ผล ผลรูปทรงกระบอก เบี้ยวโค้งออกด้านนอกด้านเดียว กว้าง ๑-๑.๕ เซนติเมตร ยาว ๓-๔ เซนติเมตร ผลย่อยแตกตะเข็บเดียว ก้านช่อผลยาว ๑.๕-๒ เซนติเมตร ก้านผลยาว ๐.๕-๑ เซนติเมตร ผลแก่สีเหลืองอมส้ม เนื้อสีแดง เมล็ดรูปไข่ ๒-๓ เมล็ด สีนน้ำตาลแกมเทา ออกดอกเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม พบตามป่าดิบแล้ง ที่ระดับความสูง ๒๐๐-๕๐๐ เมตร ออกดอกราวเดือนมิถุนายนถึงกันยายน จัดเป็นพืชถิ่นเดียว และหายากของไทย (ที่มา: ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=198>)

ชื่อสามัญ ก่อหิน

ชื่อท้องถิ่น ก่อหิน

ชื่อวงศ์ Fagaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Castanopsis piriformis* Hickel & A. Camus

สรรพคุณ บำรุงน้ำนม

การนำไปใช้ ใช้เนื้อไม้ส่วนที่ยังอ่อนอยู่ ซึ่งเรียกว่า “นางก่อ” มาต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - ฐานข้อมูลสมุนไพรกลุ่มอาการเหน็บอ่อนเพลีย หน้า ๘๙)

ชื่อสามัญ กระตังใบ

ชื่อท้องถิ่น กระตังแดง เขือง บังใบ กระตังบาย กระลังใบ
เขือง แขงม้า ชีหมาเปียก

ชื่อวงศ์ Leeaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Leea indica* (Burm.f.) Merr.

สรรพคุณ บำรุงน้ำนม

การนำไปใช้ ใช้ราก ผนหรือต้มน้ำดื่ม

ภาพที่ ๘๒ กระตังใบ

คุณลักษณะ

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ลำต้น สูง ๓-๕ เมตร ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕-๘ เซนติเมตร ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยมี ๓-๕ ใบ รูปขอบขนานแกมรูปไข่หรือรูปรี กว้าง ๗-๑๐ เซนติเมตร ยาว ๘ - ๒๒ เซนติเมตร ปลายใบแหลม โคนใบสอบ หรือเว้าเล็กน้อย ขอบใบหยักฟันเลื่อย ดอก สีขาวอมเขียว ออกเป็นช่อแยกแขนง ช่อดอกยาว ๑๕-๒๐ เซนติเมตร กลีบเลี้ยงยาว ๐.๒-๐.๓ เซนติเมตร เชื่อมติดกันที่โคน ผลรูปกลมแบนผิวบาง มีเนื้อนุ่ม สีม่วงดำ (ที่มา: ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage &pid=1>)

ชื่อสามัญ กำแพงเก้าชั้น

ชื่อท้องถิ่น ช้างน้ำว ตานกกรด ช้างโน้ม ช้างโหม ตาชีบ่าง ผื่นไว้ไร่ ตาลเหลือง (ภาคเหนือ) กระแจะ (ระนอง) ขมิ้นพระตัน (จันทบุรี)

ชื่อวงศ์ Celastraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Salacia verrucosa* Wight

สรรพคุณ แก้ปวดหลังปวดเอว เป็นยาระบาย แก้ระดูขาว แก้กระษัยไตพิการ

การนำไปใช้ ใช้เนื้อไม้ต้มดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มอาการเหนื่อยอ่อนเพลีย หน้า ๔๙)

ชื่อสามัญ เก้านางนี้

ชื่อท้องถิ่น เก้านางนี้

ชื่อวงศ์ Menispermaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tiliacora triandra*

สรรพคุณ แก้ผิดสำแดง แก้กินผิดของ

หญิงตั้งครรภ์และหญิงหลังคลอด

การนำไปใช้ แก่นเปลือกของต้น ต้มน้ำดื่ม ในการอยู่ไฟ

คุณลักษณะ เป็นไม้ยืนต้น (ที่มา: หมอยาฮากไม้สกลนคร)

ภาพที่ ๘๓ เก้านางนี้

ชื่อสามัญ คัดเค้าเครือ

ชื่อท้องถิ่น คัดเค้า เค็ดเค้า (ภาคเหนือ), หนามลิดเค้า (เชียงใหม่) คัดเค้าเครือ (โคราช) คัดเค้า
หนาม (ชัยภูมิ) พญาเท้าเอว (กาญจนบุรี) คัดเค้าหมู คัดเค้าหมูตั้งขุย ตั้งผี มะกั้งผี หูชะลวง

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Oxyceros horridus* Lour.

สรรพคุณ แก้ระดูขาว

สรรพคุณอื่นๆ แก้ริดสีดวง

การนำไปใช้ เมล็ด ต้มเข้ายา ราก กิ่ง ก้าน ใบ เข้ายาแก้ระดูขาว หรือแก้ริดสีดวง

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๖๔)

ชื่อสามัญ ตะโกพนม

ชื่อท้องถิ่น หลั่งดำ

ชื่อวงศ์ Ebenaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diospyros castanea* Fletch.

สรรพคุณ สำหรับบำรุงน้ำมัน

การนำไปใช้ นำแก่นไม้เข้ายาอื่นๆ

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สูงถึง ๑๕ เมตร

เปลือกแตกเป็นสะเก็ด สีเทาปนดำ หรือค่อนข้างดำ

เปลือกในสีน้ำตาล แก่นสีน้ำตาลเข้ม ตามกิ่งมีขนนุ่มทั่วไป ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงกันแบบสลับ ใบรูป
ไข่ มน หรือป้อม กว้าง ๒.๕-๘ เซนติเมตร ยาว ๖-๑๓ เซนติเมตร โคนใบป้าน ตรง หรือเว้าเข้า
เล็กน้อย ปลายใบมนสอบแคบ บางที่ยักเป็นลอนกว้างๆ เนื้อใบค่อนข้างหนา และเกลี้ยงทั้งสอง
ด้าน เส้นแขนงใบมี ๖-๑๐ คู่ และเส้นจะคด ไปมา และเป็นร่องทางด้านบน ด้านล่างเส้นขนาน
ก้านยาว ๔-๑๐ มิลลิเมตร เกลี้ยง ดอกเป็นดอกช่อ หรือดอกเดี่ยว ออกตามซอกใบ มีการแยกเพศ
ของดอก ดอกเพศผู้ ออกเป็นช่อสั้น ๆ กลีบเลี้ยง ๓ กลีบ ยาว ๓-๕ มิลลิเมตร โคนเชื่อมติดกันเป็น
รูปสามเหลี่ยม ปลายแยกเป็น ๓ แฉก ด้านนอกมีขน ด้านในเกลี้ยง กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว
รูปขอบขนาน แคบ ยาว ๑๐-๑๒ มิลลิเมตร ปลายแยกเป็น ๓ กลีบ ส่วนที่แยกเป็น กลีบมีขนทั้ง ๒

ภาพที่ ๘๔ ตะโกพนม

ด้าน แต่ส่วนที่ติดกันเกลี้ยงทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้มี ๑๒-๑๔ อัน เกลี้ยง รังไข่ฝ่อเกลี้ยง ดอกเพศเมีย ส่วนมากเป็นดอกเดี่ยว ก้านดอกยาว ๒-๓ เซนติเมตร เกลี้ยง กลีบเลี้ยง และกลีบดอกเหมือนกับดอกเพศผู้ รังไข่รูปป้อม มนกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง ๒-๓ เซนติเมตร ผิวหนา แข็ง เกลี้ยงหรือ มีขนนุ่มใกล้โคน เกิดตามป่าเต็งรังทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด (ที่มา: http://www.biogang.net/biodiversity_view.php?menu=biodiversity&uid=2580&id=89333)

ชื่อสามัญ ตาถีบขึ้นก

ชื่อท้องถิ่น เข็มขาว เข็มใหญ่

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ixora brunonis* Wall. ex G. Don

สรรพคุณทางยา แก้ไข้ทับระดู

การนำไปใช้ ใช้ดอก ๑ กำมือต้มน้ำตาล รับประทานแก้ไข้ทับระดู

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคมะเร็ง หน้า ๓๔)

ชื่อสามัญ ตูมกาขาว

ชื่อท้องถิ่น ตั้วแดง ตั้วเลือด ตั้วหิน ตั้วดาว (สตูล) ตั้วลัม (โคราช) ตั้วแดง ตั้วยาง ตั้วเลือด (เหนือ) ตั้วหิน (ลำปาง) ตั้วเหลือง (เหนือกลาง) ตั้วขน (กลางโคราช) เต่า (เลย)

ชื่อวงศ์ Strychnaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Strychnos nux-blanda* A.W. Hill

สรรพคุณ ใช้เนื้อไม้ เข้ายาอื่น รักษาโรคชวา

สรรพคุณอื่นๆ ใช้เปลือกกรากและเปลือกต้น เคี้ยวพบบนปากแผลงูกัด แก้พิษงู

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๓๒)

ชื่อสามัญ นมสาว

ชื่อท้องถิ่น นมนาง หรือตานนม

ชื่อวงศ์ Sapotaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Xantolis camtolis cambodiana* (Pierre ex Dubarb) P.Royen

สรรพคุณ บำรุงน้ำนม มดลูกเข้าอู่เร็ว
การนำไปใช้ ใช้แก่น หรือเนื้อไม้ นำมาต้มน้ำดื่ม
คุณลักษณะ

ภาพที่ ๘๕ นมสาว

ไม้ต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สูงได้ถึง ๗ เมตร ตามลำต้นและกิ่งก้าน มีหนามแหลมแข็ง ขึ้นรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ กระจายทั่วลำต้น ลำต้นและกิ่งอ่อนมีสีเขียว ลำต้นที่แก่จะแตกเป็นร่องลึก เปลือก ลำต้น และเปลือกใน สีน้ำตาลอ่อน กิ่งอ่อนมีขนนุ่ม ใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับ รูปรีแกมรูปไข่หรือรูปขอบขนาน กว้างได้ถึง ๕ เซนติเมตร ยาวได้ถึง ๑๘ เซนติเมตร ปลายใบแหลม โคนใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ใบแก่แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง หลังใบเรียบ เป็นมัน ท้องใบผิวเกือบเกลี้ยง ที่เส้นกลางใบมีร่องเล็กตามยาว ก้านใบมีขนนุ่ม ไม่มีหูใบ ดอกช่อเชิงลดออกจากลำต้น และซอกใบ ช่อดอกอัดแน่นรูปทรงกระบอก ช่อดอกแยกเพศหรือสมบูรณเพศอยู่ร่วมต้น ดอกมีขนาดเล็ก กลีบรวม ๕ กลีบ ช้อนเหลี่ยมกัน สีเขียวแกมเหลือง ช่อดอกเพศผู้เป็นแบบช่อทางระรอกออกรวมกันเป็นกลุ่ม มักออกจากลำต้น ดอกมีกลิ่นเหม็น มีก้านดอกย่อยสั้นมาก ดอกเพศเมียไม่มีก้านดอก ดอกมีขนาดใหญ่กว่าดอกเพศผู้ เป็นช่อดอกแบบช่อกระจ่าง รั้งไข้อยู่ใต้วงกลีบ ในดอกที่สมบูรณเพศมักมีเกสรเพศผู้เป็นหมัน ผลสดเมล็ดในแข็ง ทรงลูกแพร์หรือรูปไข่ ขนาด ๑.๓-๒.๖ เซนติเมตร เมล็ดมี ๑-๓ เมล็ด รูปทรงกลม การขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด หรือการตอนกิ่ง พบตามป่าเต็งรัง ที่สูงจากระดับน้ำทะเล ๖๐๐-๑,๖๐๐ เมตร (ที่มา: ล้วนสมุนไพรดอทคอม, <http://www.luansamunpri.com/raw-material/นมสาว>)

ชื่อสามัญ นมสาว

ชื่อท้องถิ่น พุมพีเหลือง พนมสวรรค์ เข็มฉัตร สาวสวรรค์ น้านมสวรรค์ เข็มชาติ หัวลิง ฉัตรฟ้า

ชื่อวงศ์ Labiatae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Clerodendrum paniculatum* L. var. *paniculatum*

สรรพคุณ บำรุงน้ำนมหญิงหลังคลอด

การนำไปใช้ ใช้ราก ฝนหรือต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพรรวม - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๓๕)

ชื่อสามัญ น้ำเต้า

ชื่อท้องถิ่น น้ำเต้าแดง

ชื่อวงศ์ Cucurbitaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cucurbita moschata* Duchesne

สรรพคุณ บำรุงน้ำนม

สรรพคุณ ใช้รากฝนเข้ายาสำหรับบำรุงน้ำนม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๓๖)

ชื่อสามัญ ฝาง

ชื่อท้องถิ่น ฝาง (เลย) หรือฝาง

ชื่อวงศ์ Caesalpinioideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Caesalpinia sappan* L.

สรรพคุณ ยาขับระดู

การนำไปใช้ ใช้แก่นไม้ ต้มน้ำดื่มเป็นยาขับระดู

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคหัวใจและระบบไหลเวียนโลหิต หน้า ๖๑)

ชื่อสามัญ มะปวน

ชื่อท้องถิ่น กั้วยเห็น กั้วยชี้เห็น ปอแฮด แดงดง นมหนู นางนวล

ชื่อวงศ์ Annonaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mitrephora vandiflora* Kurz

สรรพคุณ ใช้เนื้อไม้ฝนหรือ ต้มน้ำดื่มบำรุงน้ำนม

การนำไปใช้ ใช้เนื้อไม้ฝนหรือ ต้มน้ำดื่มบำรุงน้ำนม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มอาการเหนื่อยอ่อนเพลีย หน้า ๙๔)

ชื่อสามัญ มะเดื่อปล้อง

ชื่อท้องถิ่น เตื่อป่อง
ชื่อวงศ์ Moraceae
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ficus hispida* L. f.
สรรพคุณ บำรุงน้ำนม รักษากระดูก
การนำไปใช้ ส่วนลำต้น ราก และเหง้ารวมกัน
 ต้มน้ำดื่มกระตุ้นการหลั่งน้ำนม ส่วนเนื้อไม้เข้ายา
 รักษากระดูก

ภาพที่ ๘๖ มะเดื่อปล้อง

คุณลักษณะ
 ไม้ต้นขนาดกลาง สูง ๕-๑๐ เมตร
 ลำต้นเดี่ยวตั้งตรง เปลือกหนา กิ่งแขนงแตกเป็นพุ่มทรงกลมทั้งต้น มีน้ำยางสีขาว ลำต้นมีรอยควั่น
 เป็นปล้องหรือเป็นข้อ คล้ายข้อไม้ไผ่ตลอดจนถึงกิ่ง ใบเดี่ยว ออกตรงข้ามกัน รูปไข่แกมขอบขนาน
 หรือรูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ ผิวสากหนืดมือ คล้ายใบย่อยมีขนนาบ
 กับแผ่นใบสีเขียวสด ดอก มีสีเหลืองแกมเขียว ออกช่อกระจุกแน่น เจริญอยู่ในแกนช่อดอกกลม
 กลวงเหมือนลูกแพร์ แกมรูปไข่กลับกว้าง ดอกย่อยแยกเพศอยู่บนต้นเดียวกันเป็นสีชมพูอ่อน ช่อผล
 ย่อย กลมแบนขนาดเล็กติดเป็นกลุ่มแน่น ๑๐-๑๕ ผลสีเขียวสดเมื่อแก่มีสีน้ำตาลปนเขียว (ที่มา:
 ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage &pid=261>)

ชื่อสามัญ มะเฒ่า

ชื่อท้องถิ่น หมากเฒ่า ขะเฒ่าเฒ่า เฒ่าไซ้ปลา (ชลบุรี) เฒ่าทุ่ง (สงขลา) มั่งเฒ่า (จันทบุรี) มะเฒ่า
 (อีสาน) เฒ่าตาควาย เฒ่าสร้อย มะเฒ่าข้าเบา (ชุมพร) หมากเฒ่าชี้หมา
ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Antidesma ghaesembilla* Gaertn.
สรรพคุณ ใช้บำรุงน้ำนม โดยใช้ราก ต้มน้ำดื่ม
สรรพคุณอื่นๆ แก้ไข้ รักษาโรคกระเพาะ ส่วนเนื้อไม้รักษาอาการไตบวม ต้มเข้ายากับสมุนไพร
 (สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๑)

ชื่อสามัญ ยอป่า

ชื่อท้องถิ่น ยอป่าใบมัน

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Morinda elliptica* Ridl.

สรรพคุณ ขับระดูขาว ขับน้ำคาวปลาหลังคลอดบุตร

ภาพที่ ๘๗ ยอป่า

การนำไปใช้ ใช้เนื้อไม้ สับแล้วนำมาต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ ไม้ต้นขนาดกลาง สูง ๔-๑๐ เมตร เปลือกสีน้ำตาลเหลือง เมื่อแก่แตกเป็นร่องขรุขระ สีน้ำตาลปนเหลือง เนื้อไม้สีเหลือง ต้น ใบ กิ่ง ก้าน คล้ายยอบ้าน แต่ยอป่าใบแคบยาวเรียว ใบเดี่ยวรูปใบหอกแคบ หลังใบและท้องใบเกลี้ยง ขอบใบเรียบ ดอกเล็กเป็นช่อออกตามง่ามใบ กลีบดอกเชื่อมติดกัน สีขาวโคนกลีบติดกัน ผลรูปทรงกลม สีเขียวเข้ม มีตาเป็นตุ่มรอบผล ผลมีขนาดเล็กและกลมกว่ายอบ้าน เมื่อสุกเต็มที่จะมีสีดำสนิท (ที่มา: ฐานข้อมูลสมุนไพรคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage &pid=271>)

ชื่อสามัญ ว่านชักมดลูก

ชื่อท้องถิ่น ว่านหัวใหญ่

ชื่อวงศ์ Zingiberaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma* sp.

สรรพคุณ รักษาอาการของสตรี ปวดท้องระหว่า ง มี ประจำ เตี ोन ต ก ขาว ขับน้ำคาวปลาในหญิงหลังคลอด เป็นยาขับมดลูก ทำให้มดลูกเข้าอู่เร็วหลังคลอดบุตร

ภาพที่ ๘๘ ว่านชักมดลูก

ทำให้ประจำเดือนมาปกติ ขับประจำเดือนกรณีทีประจำเดือนไม่มาปกติ รักษาโรคมดลูกพิการ แก้ริดสีดวงทวาร แก้ไส้เลื่อน

การนำไปใช้ ใช้ราก หรือเหง้านำมาต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ไม้ล้มลุก สูงได้ถึง ๑ เมตร หัวใต้ดินขนาดใหญ่อาจยาวได้ถึง ๑๐ เซนติเมตร เนื้อสีส้มถึงสีส้มแดง ใบเดี่ยว เรียงสลับ ออกเป็นกระจุกเหนือดิน รูปรีหรือรูปรีแกมใบหอก กว้าง ๑๕ - ๒๐

เซนติเมตร ยาว ๔๐ - ๙๐ เซนติเมตร มีแถบสีม่วงกว้างได้ถึง ๑๐ เซนติเมตร บริเวณกลางใบ ดอก
ช่อเชิงลด ออกที่บริเวณกาบใบ ก้านดอกยาว ๑๕ - ๒๐ เซนติเมตร กลีบดอกสีแดงอ่อน ใบประดับ
สีม่วง เกสรตัวผู้ที่เป็นหมัน แปรรูปคล้ายกลีบดอกสีเหลือง ผลแห้ง แตกได้ (ที่มา: ฐานข้อมูล
สมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ,
<http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=145>)

ชื่อสามัญ โสมไทย

ชื่อท้องถิ่น โสมคน โสม
ชื่อวงศ์ Portulacaceae
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Talinum paniculatum* Gaertn.
สรรพคุณ บำรุงร่างกาย ชับน้ำนม
การนำไปใช้ ใบนำมาต้มน้ำดื่มชับน้ำนม หรือนำส่วนรากนำมาต้มน้ำดื่ม แก้ประจำเดือน
ผิดปกติบำรุงปอด แก้อาการอ่อนเพลีย หรือหลังฟื้นไข้ ปัสสาวะขัด เหงื่อออกมาก คีระมะมีใช้ ใบบน
เลือด แก้ไอ บำรุงปอด
(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๖)

ชื่อสามัญ หญ้าคา

ชื่อท้องถิ่น หญ้าคา
ชื่อวงศ์ Gramineae (Poaceae)
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Imperata cylindrica* (L.)
Beauv.

สรรพคุณ ชับระดูขาว
การนำไปใช้ นำส่วนรากมาต้มน้ำดื่มเพื่อขับ
ระดูขาว

คุณลักษณะ **ภาพที่ ๘๙** หญ้าคา
ไม้ล้มลุกอายุหลายปี สูง ๕๐ - ๑๐๐ เซนติเมตร มีเหง้าใต้ดินรูปร่างยาวสีขาวและแข็งมาก
ปลายแหลม ใบเดี่ยวเรียงสลับ แทงออกจากเหง้ารูปแถบยาว ปลายแหลม โคนสอบเรียว กว้าง ๑
- ๒ เซนติเมตร ยาวได้ถึง ๑ เมตร ขอบใบคม ผิวใบมีขนสั้นแข็งจำนวนมาก ดอกออกเป็นช่อ โดย

ก้านช่อดอกออกจากเหง้าสูงเสมอปลายใบ ช่อดอกย่อยเรียงเวียนรอบปลายช่อ ดอกย่อยเล็กมีขนสี
ขาวฟู รอบ ๆ ดอก ก้านดอกสั้น ผลเป็นผลแห้งแบบบัตูพืช (ที่มา :
[http://www.stou.ac.th/study/sumrit/1-53\(500\)/page2-1-53\(500\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/1-53(500)/page2-1-53(500).html))

ชื่อสามัญ หญ้าใบไผ่

ชื่อท้องถิ่น หญ้าไผ่ ไผ่ชิง ไผ่กอเล็ก

ชื่อวงศ์ Gramineae (Poaceae)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Acroceras munroanum*
(Balansa) Henr.

สรรพคุณ รักษาบาดแผล ปีกมดลูก

สรรพคุณอื่นๆ รักษาอาการเป็นลม

การนำไปใช้ นำส่วนใบมาต้มน้ำดื่ม

คุณลักษณะ

ภาพที่ ๙๐ หญ้าใบไผ่

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี ขึ้นตามริมป่า ต้นเลื้อย แตกกิ่งตามข้อ ความสูงของต้น ๒๒-๓๑
เซนติเมตร ลำต้นสีเขียวอมม่วงแดง มีขนยาวประมาณ ๑-๒ มิลลิเมตร ปริมาณปานกลาง เส้นผ่าน
ศูนย์กลางลำต้น ๑.๑๙-๑.๕๙ มิลลิเมตร ข้อสีม่วงแดงเข้มกว่าสีลำต้น ใบเป็นแบบรูปใบหอก ขอบ
ใบหยักเป็นฟันเลื่อยถี่ ๆ มีขนสั้นที่ขอบใบ หน้าใบมีขนสั้นปริมาณเล็กน้อย หลังใบไม่มีขน ผิวใบ
ค่อนข้างลื่นและนุ่ม ขนาดใบกว้าง ๐.๘๔-๑.๐ เซนติเมตร ยาว ๓.๖๘-๔.๖๘ เซนติเมตร ช่วงปล้อง
ค่อนข้างสั้นยาวประมาณ ๒-๓ เซนติเมตร กาบใบยาว ๑.๔๓-๑.๗๑ เซนติเมตร สีกาบใบเขียวอม
ม่วงแดง มีขนยาว ๑-๒ มิลลิเมตร ลิ้นใบเป็นแผ่นเยื่อหยักขึ้นลงสั้น ๆ เริ่มออกดอกตั้งแต่เดือน
พฤษภาคม ดอกออกที่ปลายยอดแบบแยกแขนง ช่อดอกยาวประมาณ ๘-๑๐ เซนติเมตร มี ๓-๔
ช่อดอกย่อย ในช่อดอกย่อยจะแตกแขนงออกไปเป็นแขนงของกลุ่มช่อดอกย่อยอีก กลุ่มช่อดอกย่อย
แต่ละกลุ่มมี ๒ ดอกย่อย ลักษณะค่อนข้างแบน ดอกย่อยบนมีก้านดอกยาวประมาณ ๓ มิลลิเมตร
ดอกย่อยล่างมีก้านดอกยาวประมาณ ๑.๕ มิลลิเมตร (ที่มา :
http://www.biogang.net/biodiversityview.php?menu=bio_diversity&uid=2580&id=90385)

ยาสมุนไพรแก้ไข้หรือผดผื่นต่าง ๆ

อาการไข้หรือผดผื่น หมายถึง อุณหภูมิในร่างกายสูงกว่าปกติ ซึ่งสมุนไพรที่ใช้รักษาอาการไข้หรือผดผื่นที่พบในเขตพื้นที่รอบเขื่อนน้ำพุง มีดังนี้

ชื่อสามัญ กรวยป่า

ชื่อท้องถิ่น ผ่าสาม (อุดรธานี นครพนม) คอแลน (ภาคอีสาน) ขุนเหียง บุนเหียง (สกลนคร)
หมากผ่าสาม ตวย ผีเสื้อหลวง สีเสื้อหลวง

ชื่อวงศ์ Flacourtiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Casearia grewiifolia* Vent. var. *grewiifolia*

สรรพคุณทางยา : ใช้แก้อาการพิษเบื่อ โดยใช้แก่นต้มน้ำดื่ม สรรพคุณอื่นๆ ดูในเรื่องยาบำรุงกำลัง

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๑๓)

ชื่อสามัญ กล้วยเต่า

ชื่อท้องถิ่น กั้นคก ตับเต่าน้อย สกคก ปกคก

ชื่อวงศ์ Annonaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Polyalthia debilis* Finet & Gagnep.

สรรพคุณทางยา ใช้รักษาแก้พิษไข้ แก้วัณโรค สรรพคุณอื่นๆ ใช้แก้อาการปวดท้อง โดยนำรากมาต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๑๒)

ชื่อสามัญ กล้วยน้อย

ชื่อท้องถิ่น หมากกล้วยน้อย บักนมแมว

ชื่อวงศ์ Annonaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Xylopia vielana* Pierre

สรรพคุณทางยา ใช้เนื้อไม้ หรือราก ต้มน้ำดื่มแก้ไข้ สรรพคุณอื่น ใช้สำหรับหญิงหลังคลอดที่ กำลังอยู่ไฟ

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มหญิงแม่ลูกอ่อนหลังอยู่ไฟ หน้า ๙๘)

ชื่อสามัญ เกล็ดลีนใหญ่

ชื่อท้องถิ่น เจ็ดรีน ลูบตีบตัน (เชียงใหม่) เกล็ดปลา (กาญจนบุรี) กาสามปีกใหญ่ (สุรินทร์)

ชื่อวงศ์ Leguminosae-caecalpinodeae (Fabaceae)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phyllodium longipes* (Craib) Schindl.

สรรพคุณทางยา : ใช้เป็นยาแก้ไข้ โดยใช้ใบต้มน้ำดื่ม สรรพคุณอื่นๆ รากต้มน้ำดื่ม หรือตำ พอกบริเวณที่ปวด แก้กระษัย ไตพิการ แก้ปวด แก้เคล็ดบวม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคไตและระบบทางเดินปัสสาวะ หน้า ๕๑)

ชื่อสามัญ แกลบหนู

ชื่อท้องถิ่น ดูกเขียด กระดุกเขียด กะดุกเขียด (นครพนม) ดูกอิ่ง (ราชบุรี บุรีรัมย์) อิ่งใหญ่ (นครราชสีมา กลาง อีสาน) แกลบหนู แปรงหนู (ปราจีนบุรี)

ชื่อวงศ์ Leguminosae-Papilionoideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dendrolobium lanceolatum* (Dunn.) Schindl

สรรพคุณทางยา : ใช้ต้บพิษร้อนถอนพิษไข้ โดยใช้รากต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๒๑)

ชื่อสามัญ แดง

ชื่อท้องถิ่น แดง กร້อม (อุตรธานี) สะกรอม ควาย (เชียงใหม่) ไคว (แพร่) จะลาน ตะกร้อม สะกรอม (จันทบุรี) ปราน (สุรินทร์) แดง (ทั่วไป) ไปร (ศรีสะเกษ) ผ้าน (เชียงใหม่) เพี้ย (ตาก)

ชื่อวงศ์ Mimosaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Xylocarpus xylocarpa* Taub. var. *kerrii* Nielsen

สรรพคุณ แก้ไข้

สรรพคุณอื่นๆ เนื้อไม้เข้ายาแก้ท้องบิด ยาระบาย ปวดฟัน

การนำไปใช้ นำดอกมาต้มน้ำดื่มแก้ไข้ หรือนำเนื้อไม้ใช้เข้ายาทั่ว ๆ ไป

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๒๙)

ชื่อสามัญ ตะโกพนม

ชื่อท้องถิ่น หลั่งดำ

ชื่อวงศ์ Ebenaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diospyros castanea* Fletch.

สรรพคุณ แก้ไข้ โดยใช้เป็นตัวยาเข้ายากับยาอื่นๆ

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มหญิงแม่ลูกอ่อนหลังอยู่ไฟ หน้า ๑๐๑)

ชื่อสามัญ ดีวชน

ชื่อท้องถิ่น ดีวแดง แต้วหินแต้วดาว (สตูล) ดีวส้ม (โคราช) ดีวแดง ดีวยาง ดีวเลือด (เหนือ) ดีวหิน (ลำปาง) ดีวเหลือง (เหนือกลาง) ดีวชน (กลางโคราช) เต่า (เลย)

ชื่อวงศ์ Guttiferae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cratoxylum formosum* (Jack) Dyer subsp. *pruniflorum* (Kurz) Gogel.

สรรพคุณ แก้ไข้

การนำไปใช้ นำราก หรือเนื้อไม้ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๓๓)

ชื่อสามัญ นมสาว

ชื่อท้องถิ่น นมนาง หรือมะไฟแรด

ชื่อวงศ์ Sapotaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Xantolis cambodiana* (Pierre ex Dubarb) P.Royen

สรรพคุณ แก้ไข้

สรรพคุณอื่นๆ บำรุงน้ำนมโดยนำเนื้อไม้มาต้มน้ำดื่ม

การนำไปใช้ นำเนื้อไม้ ผนเข้ายาแก้ไข้

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๑๐๒)

ชื่อสามัญ ประดู่

ชื่อท้องถิ่น ประดู่

ชื่อวงศ์ Leguminosae Papilionoideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Plerocarpus indicus*

สรรพคุณ แก้ไข้

การนำไปใช้ ใช้เนื้อไม้ ต้มน้ำดื่มแก้ไข้

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดใหญ่ มีลำต้นสูงประมาณ ๒๕ เมตร ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยเป็นรูปมนรี ปลายใบแหลม ถ้าขึ้นในที่แล้งจะผลัดใบก่อนออกดอก ดอกออก

ภาพที่ ๙๑ ประดู่

เป็นช่อมีสีเหลืองสดคล้ายดอกถั่ว โคนกลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นกรวยโค้งเล็กน้อย กลีบดอกรูปดอกถั่ว มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ ดอกที่ใกล้โรยจะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอมน้ำตาล (ที่มา: ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน), <http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=8445>)

ชื่อสามัญ ปอขี้แฮด

ชื่อท้องถิ่น ข้าวหลามขี้แฮด

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mitrephora maingayi* Hook.f. & Thoms.

สรรพคุณ แก้ไข้ ใช้หัด อีสุกอีใส

การนำไปใช้ นำเนื้อไม้หรือรากไม้ ผสมกัน หรืออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ต้มกินกับน้ำ

คุณลักษณะ

ไม้ต้นสูง ๑๐-๑๘ เมตร กิ่งอ่อนมีขนนุ่มสีน้ำตาลแดง ใบเป็นใบเดี่ยว ขนาดคล้ายแผ่นหนัง รูปรีแกมขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบแหลม ดอกสีเหลืองหม่นมีแถบยาวสีม่วงแดง มีกลิ่นหอม ออกเป็นช่อตรงข้ามกับใบ มี ๓-๕ ดอก ผลกลุ่ม ออกเป็นช่อ เมื่อสุกสีส้ม เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีดำ

ภาพที่ ๙๒ ปอซี่แฮด

เมล็ดแบน (ที่มา : ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/searchdetail.asp?botanicid=1105)

ชื่อสามัญ มะกอกเกลื่อน

ชื่อท้องถิ่น มะกอกเหลืองม กอกกัน ซาลัก มะกอกเลือด มะเก็ม มะเลื่อม มักเหลียม

ชื่อวงศ์ Burseraceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Canarium subulatum* Guill.

สรรพคุณ แก้ไข้ แก้ไอสุกอีใส

การนำไปใช้ นำเปลือกมาต้มเข้ายา

คุณลักษณะ

ไม้ต้น สูง ๑๐-๑๕ เมตร เปลือกสีน้ำตาล มีกลิ่นหอมแรง และมียางสีขาว ตามกิ่งมีแผลใบเห็นเด่นชัด ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย ๒-๕ คู่ มีตั้งแต่รูปค่อนข้างกว้าง จนกระทั่งรูปใบหอกกว้าง ๓.๕-๑๑ เซนติเมตร ยาว ๙-๑๘ เซนติเมตร ด้านบนมีขนประปราย ที่เส้น

ภาพที่ ๙๓ มะกอกเกลื่อน

กลางใบและขอบใบ ด้านล่างมีขนสั้น ๆ ทั่วไป ส่วนโคนใบของใบย่อยคู่ล่างสุดไม่เบี้ยว โคนใบย่อยคู่อื่นมักเบี้ยว ขอบใบหยักแบบฟันเลื่อยตื้น ๆ มีขนเป็นกระจุกเล็ก ๆ ตามรอยหยัก เส้นใบขนเด่นชัดทางด้านล่าง ดอก ออกเป็นช่อตามง่ามใบ ช่อดอกเพศผู้และเพศเมียแยกกัน ช่อดอกเพศผู้ยาว ๓-๑๑ มิลลิเมตร มีขนทั่วไป กลีบรองกลีบดอกเชื่อมกันเป็นรูปถ้วย ยาว ๒.๕-๓.๕ มิลลิเมตร ขอบหยัก ผลเป็นช่อ ช่อหนึ่ง ๆ มักมีเพียง ๑-๔ ผล ผลรูปไข่หรือค่อนข้างกลม มีกลีบเลี้ยงต่อกันรูปถ้วย

เล็ก ๆ เชื่อมติดอยู่กับก้านช่อดอก (ที่มา: ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=89>)

ชื่อสามัญ มะค่าแต้

ชื่อท้องถิ่น แต้หนาม

ชื่อวงศ์ Leguminosae (Fabaceae) -

Caesalpinioideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Sindora siamensis* Teijsm.

Ex Miq.

สรรพคุณ แก้ไข้อกหัก

การนำไปใช้ นำเปลือกไม้ ผสมกับมะค่าโมง ต้มน้ำดื่มแก้ไข้อกหัก หรือนำปุมมาต้มน้ำ

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ผลัดใบ สูง ๑๐ - ๒๕ เมตร เปลือกเรียบสีเทาคล้ำ กิ่งอ่อนมีขนคลุมบาง ๆ เรือนยอดแผ่ทรงเจดีย์ต่ำ ใบประกอบรูปขนนก ติดเรียงสลับ ใบย่อย เรียงตรงข้ามกัน ๓ - ๔ คู่ แผ่นใบย่อยรูปรี ถึงรูปบรรทัดแกมรูปรี กว้าง ๓ - ๘ เซนติเมตร ยาว ๖ - ๑๕ เซนติเมตร ปลายใบกลมหยักเว้าตื้น ๆ ตรงกลางเล็กน้อย และโคนใบแหลมหรือมน ผิวใบด้านล่าง มีขนสั้น ดอกเล็กสีเหลือง ออกรวมกันเป็นช่อตามปลายกิ่ง ผล เป็นฝักแห้งแตกเป็นสองซีก เป็นรูปโล่ ขนาด ๔ - ๙ เซนติเมตร มีงอยแหลมที่ปลาย ผิวฝักมีหนามแหลมแข็ง แต่ละฝักมีเมล็ด ๑ - ๓ เมล็ด (ที่มา: ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน), <http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=7909>)

ภาพที่ ๙๔ มะค่าแต้

ชื่อสามัญ มะไฟ

ชื่อท้องถิ่น มะไฟ

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Baccaurea ramiflora*

สรรพคุณ แก้ไข้

การนำไปใช้ นำรากหรือเนื้อไม้ ต้มเข้ายา ใช้เป็นยาแก้ไข้

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดกลาง สูง ๑๐-๑๕ เมตร เปลือก ลำต้นมีสีน้ำตาลอมเทาหม่นๆ ลักษณะของเปลือก ลำต้นค่อนข้างเรียบเกลี้ยง ใบเป็นรูปใบหอก ปลายแหลมและมีติ่งแหลมอยู่ริมขอบ ใบเรียบ หลังใบสีเขียวแก่ ท้องใบเป็นสีอ่อนกว่าเล็กน้อย ดอกของมะไฟออกเป็นช่อสั้น ๆ หรือออกเป็น กระจุกอยู่ตามบริเวณปลายกิ่ง สีเหลืองอมชมพู เรื่อ ๆ ช่อหนึ่งมี ๑๕-๒๕ ดอก มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ

ผลเป็นรูปกลม เปลือกนอกหนา ซ่อผลห้อยลง ผิวเปลือกเรียบเกลี้ยง ข้างในมีเนื้อผลฟู หุ้มเมล็ดอยู่ ๑-๒ เมล็ด ผลสุกมีสีเหลือง (ที่มา : ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ผู้นำงาน พัฒนาเศรษฐกิจ จากฐานชีวภาพ (องค์กรมหาชน), <http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=8508>)

ชื่อสามัญ มะเฒ่า

ชื่อท้องถิ่น หมากเฒ่า ขะเฒ่าเฒ่า เฒ่าไซปลา (ชลบุรี) เฒ่าทุ่ง (สงขลา) มังเฒ่า (จันทบุรี) มะเฒ่า (อิสาน) เฒ่าตาควาย เฒ่าสร้อย มะเฒ่าข้าเบา (ชุมพร) หมากเฒ่าขี้หมา

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Antidesma ghaesembilla* Gaertn.

สรรพคุณ ใช้เป็นตัวเข้ายาแก้ไข้ โดยใช้ราก ต้มน้ำ

สรรพคุณอื่นๆ แก้ไตบวม

การนำไปใช้ เนื้อใช้ต้มเข้ายากับสมุนไพรแก้ไตบวม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๑)

ชื่อสามัญ มะหวด

ชื่อท้องถิ่น หวด หรือหวดข้าว

ชื่อวงศ์ Sapindaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Lepisanthes rubiginosa*
(Roxb.) Leenh.

สรรพคุณ แก้ไข้

สรรพคุณอื่นๆ บำรุงกำลัง

การนำไปใช้ นำราก ผนเข้ายาเป็นยาแก้ไข้ และบำรุงกำลัง

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดเล็ก กิ่งก้านมีขนละเอียด ผิวเปลือกแตกเป็นร่องลึกตามยาว สีน้ำตาล ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกออกเรียงสลับ ใบย่อยเป็นรูปรียาว ขอบใบขนาน โคนใบแหลม ปลายใบแหลม แผ่นใบแผ่ หลังใบและท้องใบมีขนละเอียดทั้งสองด้าน ดอก ออกเป็นช่อตามปลายกิ่ง ดอกย่อยมีขนาดเล็ก กลีบดอกมีสีขาว ผล เป็นรูปรียาว คล้ายลูกหว้า ผลอ่อนมีสีเขียว พอสุกจะเป็นสีแดงเมื่อสุกงอมมีสีม่วงดำ ภายในมีเมล็ด ๑ เมล็ด (ที่มา: ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์กรมมหาชน), <http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=9032>)

ภาพที่ ๙๖ มะหวด

ชื่อสามัญ รกฟ้า

ชื่อท้องถิ่น เชือก

ชื่อวงศ์ Combretaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Terminalia alata* Heyne ex Roth.

สรรพคุณ แก้ไข้

การนำไปใช้ ใช้เนื้อไม้ ราก ผนหรือ ต้มน้ำดื่มเข้ายา
อื่นๆ แก้ไข้

คุณลักษณะ

ไม้ต้นขนาดใหญ่ ความสูง ๑๐ - ๓๐ เมตร จะแตก
กิ่งก้านสาขาตรงเรือนยอดของต้น ซึ่งแน่นทึบ เปลือกของ

ภาพที่ ๙๗ รกฟ้า

ลำต้น มีสีเทาอ่อนข้างดำ และแตกเป็นสะเก็ด ใบ สีเขียว เมื่อใบยังอ่อนจะมีขนเป็นสีน้ำตาล ปกคลุม
 กระจาย แต่เมื่อแก่ขนนี้ก็จะหลุดร่วงเอง ใบรูปมนรี ปลายใบและโคนใบมน ตรงปลายจะเป็นติ่งหู ๆ
 ขอบใบเรียบเป็นคลื่น กว้าง ๗.๕-๑๒.๕ เซนติเมตร และยาว ๑๒.๕-๓๐ เซนติเมตร เวลาที่รกรฟ้า
 จะออกดอกนั้นจะต้องผลัดใบออกหมดก่อนแล้วดอกจะแตกออกเป็นสีขาวระย้าเต็มต้น ดอกของ
 พรรณไม้นี้จะออกเป็นช่อ ๆ และมีขนาดเล็ก ดอกบานเต็มที่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๓ - ๔
 มิลลิเมตร ผลแห้ง แข็ง ภายในผลจะมี ๑ เม็ด (ที่มา : โครงการเผยแพร่ข้อมูลทรัพยากรชีวภาพ
 และ ฤ มิ ป ญ ญา ก ำ อ ง ถึ น บ น พื น ที่ สู ง
http://eherb.hrdi.or.th/search_result_details.php?herbariumID=735&name)

ชื่อสามัญ รักใหญ่

ชื่อท้องถิ่น น้ำเกลี้ยง

ชื่อวงศ์ Anacardiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gluta usitata* (Will.) Ding Hou

สรรพคุณ แก้ไข้

การนำไปใช้ ใช้รากหรือเนื้อไม้ ฆ่ายาแก้ไข้

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๓)

ชื่อสามัญ ราชพฤกษ์

ชื่อท้องถิ่น คูณ (ขอนแก่น) ชัยพฤกษ์ ราชพฤกษ์ (ภาคกลาง) ลมแล้ง (ภาคเหนือ) บัวโย เปอไซ
 เป็อย แมะ หล่าอู๋ กุเพยะ (กระเหรี่ยงกาญจนบุรี)

ชื่อวงศ์ Leguminosae- Caesalpinioideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cassia fistula* L.

สรรพคุณ แก้ไข้

การนำไปใช้ นำเนื้อหุ้มเมล็ดสีดำ ขนาดเท่าหัวแม่มือต้มกับน้ำ ใส่เกลือเล็กน้อยดื่มก่อนนอน
 แก่นเปลือกแฉ่น้ำดื่ม ผักต้มเข้ายา

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๓)

ชื่อสามัญ ส้มกบ

ชื่อท้องถิ่น ส้มกบ อุโลก

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Hymenodictyon exelsum* Wall.

สรรพคุณทางยา ใช้เข้ายาแก้ไข้

สรรพคุณอื่นๆ แก้บวม ท้องร่วง บิด ดีซ่าน อาเจียนเป็นเลือด เจ็บคอ เลือดกำเดาออก ปัสสาวะเป็นเลือดและหนองใส

การนำไปใช้ นำต้นสดรับประทานวันละ ๓ ครั้งแก้เจ็บคอ หรือตำผสมเกลือ แล้วนำมาห่อผ้าขาวอม หรือตำละเอียดอุดรูจมูกแก้เลือดกำเดาหรือฝนคั้นกับน้ำสุกแก้ดีซ่าน ตัวเหลือง หรือต้นสดคั้นผสมน้ำผึ้งแก้หนองในหรือปัสสาวะเป็นเลือด

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร - คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินหายใจ หน้า ๖๙)

ชื่อสามัญ สะแกแสง

ชื่อท้องถิ่น ตองเน่า กำปั้ง จุ่ม สะบันงา แกนแซง เน่า แดงแสง เฝิง ราบ หำอาว หำฮอก

ชื่อวงศ์ Annonaceae

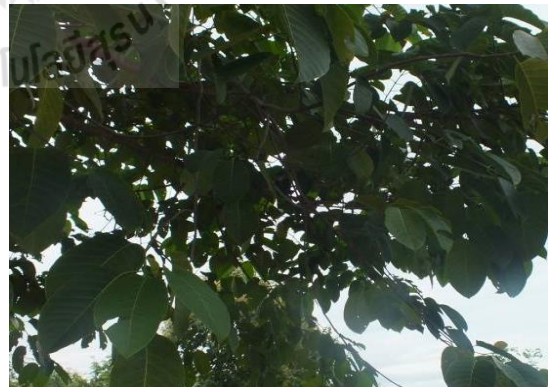
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cananga latifolia* Finet & Gagnep.

สรรพคุณทางยา เข้ายาแก้ไข้

การนำไปใช้ นำรากมาต้มเข้ายาแก้ไข้

คุณลักษณะ

ไม้ต้น สูง ๑๐-๒๐ เมตร กิ่งอ่อนมีขนละเอียดสีน้ำตาล ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปไข่ ด้านบนมีขนละเอียดกว้าง ๘.๕-๑๒ เซนติเมตร ยาว ๙-๑๕ เซนติเมตร ดอกช่อออกที่ซอกใบ กลีบดอกสีเขียวอ่อน กลิ่นหอม ผลกลุ่มมีผลย่อยหลายผลรวมกันเป็นช่อ ผลย่อยรูปยาวรี

ภาพที่ ๙๘ สะแกแสง

(ที่มา: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ,

http://www.pharmacy.mahidol.ac.th/siri/index.php?page=search_detail&medicinal_id=247)

ชื่อสามัญ หิงหอย

ชื่อท้องถิ่น หิงห้อย

ชื่อวงศ์ Leguminosae – (Fabaceae)

Papilionoideae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Crotalaria quinquefolia* L.

สรรพคุณ ใช้แก้เบื่อ

การนำไปใช้ นำใบมาต้มน้ำดื่มหรือรับประทานใบสด ๆ

ภาพที่ ๙๙ หิงหอย

คุณลักษณะ

ไม้ล้มลุกอายุปีเดียว สูงได้ถึง ๑.๕ เมตร ลำต้นเป็นเหลี่ยม มีขนอ่อนนุ่มปกคลุม ใบ เป็นใบประกอบ แบบมีใบย่อย ๕ ใบ ยาวไม่เท่ากัน รูปขอบขนาน ปลายมน ใบตรงกลางยาวที่สุดประมาณ ๑๐ ซม. ผิวใบด้านล่างและก้านใบมีขนนุ่ม ดอก สีเหลือง ออกเป็นช่อ ตั้งจากปลายยอด ยาว ๑๕-๒๐ ซม. ดอกย่อยรูปดอก

ถั่ว ขนาดประมาณ ๒ เซนติเมตร กลีบเลี้ยงสีเขียว ปลายแยกเป็นแฉก กลีบดอก ๕ กลีบ ผล เป็นฝักแห้งแตกเป็นสองซีก โป่งพอง รูปขอบขนาน โค้ง กว้าง ๑.๕-๒ เซนติเมตร ยาว ๕-๖ เซนติเมตร เมล็ดรูปไต ขนาดเล็ก สีน้ำตาลดำ (ที่มา: ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, http://www.qsbg.org/database/botanic/book%20full%20option/search_detail.asp?botanic_id=1443)

ชื่อสามัญ เหมือดโลด

ชื่อท้องถิ่น เหมือด เหมือดควาย เหมือดตบ โลด เหมือดหลวง กรม แต่งพง ประดงข้อ

ชื่อวงศ์ Euphorbiaceae

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Aporosa villosa* Lindl. Baill.

สรรพคุณ ใช้แก้พิษ ผิดสำแดง

การนำไปใช้ นำเนื้อไม้หรือราก ผนหรือต้มน้ำดื่ม

(สำหรับคุณลักษณะและภาพสมุนไพร – คู่มือสมุนไพรกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร หน้า ๔๘)

บทที่ ๓

ตำรับยาสมุนไพร

จำแนกตามหมอชาวมอญ: ภูมิปัญญาปราชญ์ชาวบ้าน

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

ตำรับยาสมุนไพรของหมอยาฮากไม้ในพื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช

หมอยาฮากไม้ในพื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืชมีหลายท่าน ได้แก่ หมอจินดา จิตรปรีดา หมอโพธิ์คำ อวาระสาร หมอสีเทียน และหมอลำราญและหมอปาน หมอยาฮากไม้แต่ละท่านได้ให้ข้อมูลตำรับยาที่ใช้รักษาผู้ป่วยไว้หลากหลายตำรับ ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

ตำรับยาหมอจินดา จิตรปรีดา

หมอจินดา จิตรปรีดา ได้รับการถ่ายทอดวิชามาจากบรรพบุรุษ มีอาชีพ หาสมุนไพรและจำหน่ายสมุนไพร มีวิธีการรักษาด้วยสมุนไพรเพียงอย่างเดียวสูตรและส่วนประกอบของยาสมุนไพรต่างๆที่หมอจินดาใช้รักษาเป็นประจำแสดงในตารางที่ ๒

ตารางที่ ๒ แสดงตำรับยาสมุนไพรของหมอจินดา จิตรปรีดา

สมุนไพร	สรรพคุณ	วิธีการรักษา
ว่าน ชักมด ลูก / ว่านหัวใหญ่	แก้มดลูกหย่อน ลูกหมากโต แก้กินผิด (แสลง) ในแม่อยู่กรรม (อยู่ไฟ)	ต้มหัวว่าน ต้ม
ขมิ้นชัน	แก้หอบหืด ภูมิแพ้ แก้โรคกระเพาะอาหาร	ฝานขมิ้นชัน รับประทานสดๆครั้งละ ๑ ช้อนนิ้วมือ ทุกเช้า
ไม้ตีนเป็ด (พญาสัตตบรรณ)	แก้เจ็บ(ปวด)ท้องกะทันหัน	แช่น้ำต้มทันที
เกล็ดไม้โพธิ์	แก้งูสวัด ผื่นเจ็บ แสบ	นำมาฝนและทา
ชะเอมเทศ	แก้เจ็บคอ แก้ไข้ ขับเสมหะ	อม หรือเคี้ยว
กล้วย	แก้ท้องเสีย	ให้เด็กอายุ ๕-๖ เดือนต้มน้ำต้นกล้วยแก้ท้องเสีย
กล้วย	ทาแผล ห้ามเลือด	น้ำต้นกล้วยใช้ทาปากแผลเพื่อห้ามเลือด
ไม้ฮาด	แก้ท้องเสีย	ให้เด็กอายุ ๕-๖ เดือนต้มน้ำต้นไม้ฮาดแก้ท้องเสีย

ตำรับยาหมอโพธิ์คำ อวาระสาร

หมอโพธิ์คำ อวาระสาร เป็นหมอสุมุนไพร่ที่ผ่านการอบรมวิชาสุมุนไพร่หลักสูตรพิเศษ ระดับผู้นำเผยแพร่สุมุนไพร่ จากมูลนิธิในโครงการพระราชดำริสวนป่าสุมุนไพร่ สมาคมสุมุนไพร่แพทย์แผนโบราณแห่งประเทศไทย และประกอบอาชีพเป็นหมอสุมุนไพร่ ปลูกและขายสุมุนไพร่ สุมุนไพร่บางชนิดต้องสั่งมาจากที่ต่างๆ เช่น ภาคเหนือ

หมอโพธิ์คำมีวิธีการรักษาด้วยสุมุนไพร่และใช้คาถากำกับ การจัดยา ต้องจัดในตอนเช้า ก่อนกระทำการสิ่งอื่น โดยลมที่ออกจากปากในช่วงที่บริกรรมคาถา จะต้องถูกยาทุกชนิด คาถาต่างๆได้ ร่ำเรียนมาจากพระ สมัยเป็นหนุ่มๆสูตรและส่วนประกอบของยาสุมุนไพร่ต่างๆที่หมอโพธิ์คำใช้รักษา เป็นประจำแสดงดังตารางที่ ๓

ตารางที่ ๓ แสดงตำรับยาสุมุนไพร่ที่มีสรรพคุณเข้ายาของหมอโพธิ์คำ อวาระสาร

ยาสุมุนไพร่	สรรพคุณ
กาฝาก (ฝาก) มี ๙ ชนิด	
๑. กาฝากมะม่วง	สลายนิ่ว รักษาโรคไต
๒. กาฝากมะไฟ	บำรุงเลือด บำรุงกำลัง ละลายไขมัน ขับเสมหะ
๓. กาฝากขนุน	บำรุงเลือด บำรุงกำลัง ละลายไขมัน ขับเสมหะ
๔. กาฝากมะยม	บำรุงเลือด บำรุงกำลัง ละลายไขมัน ขับเสมหะ
๕. กาฝากเปล้าหลวง (สุดยอด กาฝาก)	รักษาได้ทุกโรค ขยายรูขุมขน
๖. กาฝากกระท้อน (หมากต๋อง)	แก้ริดสีดวงทวาร
๗. กาฝากไม้ตะแบก (ไม้เปลือย) เสลา	แก้ตกขาว แก้ริดสีดวงทวาร เบาหวาน ความดันโลหิต ต่ำ
๘. กาฝากต้นจิก (ต้นมัจฉรินทร์)	ตัวเข้ายา
๙. กาฝากไม้แดง	ตัวเข้ายา
๑๐. เปล้าใหญ่ (เปล้าหลวง)	ตัวหลักเข้ายา
๑๑. รากครั่ง รากบักแหนดหอม	ตัวหลักเข้ายา
๑๒. ผาง หรือ ผาง	ตัวหลักเข้ายา
๑๓. ช้างน้ำว	ตัวหลักเข้ายา รักษา บำรุงกำลัง
๑๔. อบเชย	ตัวหลักเข้ายา

ตารางที่ ๔ แสดงตำรับยาสมุนไพรของหมอโพนี่คำ อวชะสาร

สรรพคุณ	ส่วนประกอบ	วิธีการ
แก้ไอ	๑.หมากชอ ๒.กำนของ (ต้นปีบ) ๓.ส้มป่อย	ต้มน้ำดื่ม รอให้เย็นเอง โดยไม่ต้อง เป่า
แก้ดีซ่าน	๑.ต้นกระดอ ๒.รากมะพร้าว ๓.รากกำนของ (ต้นปีบ) ๔.รากชะอม ๕.รากมะเฟือง ๖.แก่นมะสม ๗.ฝาง ๘.เปล้า	ห่อผ้ารวมกัน ต้มน้ำเดือด ๖ นาที ทิ้งไว้ให้เย็น โดยไม่ต้องเป่า ต้มแทน น้ำ สีของน้ำต้มสมุนไพรเป็นสีแดง เข้ม ให้ต้มสมุนไพรในห่อผ้าจนกว่า จะจืด (สีของน้ำสมุนไพรซีดจาง) นำ สมุนไพรที่ต้มแล้วไปตากให้แห้ง ใ้ ใช้ต่อไปได้
แก้กระเพาะอาหารเป็น แผล	๑. เปล้าหลวง ๒. ฝาง/ฝาง ๓. พังคิ (รากพังคิป่า) ๔. แก่นตัวส้ม ๕. แก่นกำนของ ๖. หัวขมื่นชั้น ๗. หัวไพร	ต้มน้ำดื่ม รอให้เย็นเอง โดยไม่ต้อง เป่า
แก้ริดสีดวงทวาร	๑. กำนของ ๒. แก่นตัวส้ม ๓. รากหงอนไก่ป่า ๔. แก่นข่านาว (นางพญาช้างตึง) ๕. หัวขมื่นชั้น ๖. แก่นนางหวาน (มีหนามใบเป็น ยาง) ๗. เครือบอระเพ็ด (เขาธง) ๘. ใบเหงือกปลาหมอ	ต้มน้ำดื่ม รอให้เย็นเอง โดยไม่ต้อง เป่า

สรรพคุณ	ส่วนประกอบ	วิธีการ
ยาแก้ไอ	๑. เครื่องเภาวัลย์นางพญาพังพอน (หมากขี้พวน) ๒. แก่นยอบ้าน ๓. แก่นยอบ่า ๔. หัวผักแว่นดง ๕. หัวและใบโหมดง ๖. เปล้าหลวง ๗. ฟาง	ต้มน้ำดื่ม รอให้เย็นเอง โดยไม่ต้อง แปะ
ยาระบาย	๑. แก่นกำแพงเจ็ดชั้น (ตาไก่) ๒. แก่นกำแพงเก้าชั้น (ตากวง) ๓. เปล้าหลวง ๔. ฟาง	ต้มน้ำดื่ม รอให้เย็นเอง โดยไม่ต้อง แปะ
ยาธาตุลุ่ม บำรุงกระดูก กำจัดเชื้อรา บำรุง ร่างกาย ถ่ายง่าย (อาการของธาตุลุ่ม คือ อ่อนเปลี้ย เพลียแรง นอนไม่หลับ เบื่ออาหาร ท้องผูก น้ำเหลืองเสีย เลือดจาง)	๑. ช้างน้ำ ๒. แก่นนางหวาน ๓. แก่นนมสาว ๔. แก่นนมวัว ๕. แพง (ใบใหญ่ยาว สูงโปร่ง) ๖. ชานเครือ ๗. เปล้าหลวง ๘. ฟาง	ต้มน้ำดื่ม รอให้เย็นเอง โดยไม่ต้อง แปะ
ยาละลายนิ่ว	๑. แก่นไม้มะยม ๒. แก่นหมากเฒ่าผู้ (ไม่มีผล) ๓. แก่นมะไฟตัวผู้ (ไม่มีผล) ๔. แก่นแฮดกวาง ๕. แก่นสบู่ดำ (หมากเขา) ๖. เปล้าหลวง ๗. ฟาง	ต้มน้ำดื่ม รอให้เย็นเอง โดยไม่ต้อง แปะ

สรรพคุณ	ส่วนประกอบ	วิธีการ
ยาแก้คันช่องคลอด มดลูกอักเสบและ ตกขาว	๑. เครื่องถ้วยชามนางใหม่ (เครื่องเซรามิก) ๒. รากนางพญาอนันน้ำ (ทุ้ม) ๓. รากและแก่นกำมปู้ (นางพญาชี่ อายุ คนละประเภทกับจามจุรี) ๔. แก่นสับปะรดเขียว ๕. กาฝากหมากต้อง ๖. รากดอกช้อน	ต้มน้ำดื่ม รอให้เย็นเอง โดยไม่ต้อง แปา
ยาขับประจำเดือน (ยานี้ แรงมาก ทำให้แท้งบุตร ได้)	๑. ไม้มะเฟือง ๒. เปล้าหลวง ๓. แก่นพระยาสัตตบรรณ(ตีนเป็ด) ๔. รากและต้นคัตเค้า(โยทะกา) ๕. ฟาง ๖. เปล้าใหญ่	ต้มน้ำดื่ม รอให้เย็นเอง โดยไม่ต้อง แปา จนกว่าระดูจะมาตามปกติ
แก้โรคไส้เลื่อน	๑. แก่นพญาช้างดำ(ตะโกนา) ๒. แก่นกระทิงดำ(หมากหม้อ) ๓. แก่นหมี่ดำ(มะเกลือ) ๔. แก่นช้านาว(นางพญาช้างดิ่ง) ๕. แก่นไม้สะมัดดำ(นางพญาชี่ อายุ) ๖. แก่นตุ้มหนาม ๗. แก่นตุ้มกา ๘. แก่นตุ้มตั้ง ๙. ใบฟ้าทะลายโจร ๑๐. หัว(หน้าแล้ง)หรือใบ(หน้าฝน) ว่านทรหด ๑๑. เปล้า ๑๒. ฟาง	ต้มน้ำดื่ม รอให้เย็นเอง โดยไม่ต้อง แปา

สรรพคุณ	ส่วนประกอบ	วิธีการ
แก้ประดงทุกจำพวก อาการ เคล็ดข้อต่างๆ อาการจะดีขึ้นยามสาย	๑. ตูมหนาม ๒. ตูมกา ๓. ตูมตั้ง ๔. ช้างน้ำว ๕. นางหวาน ๖. แพง ๗. ชานเครีอ ๘. กาฝากมะม่วง ๙. เปล้า ๑๐. ฟาง	ต้มน้ำดื่ม รอให้เย็นเอง โดยไม่ต้อง เป่า

หมายเหตุ สมุนไพรบางชนิดไม่มีในพื้นที่ ต้องสั่งซื้อจากต่างถิ่น

สูตรการรักษาโรคด้วยสมุนไพรของหมอสีเทียน

โรคที่หมอสีเทียนรักษาคือ โรคไข้ โรคตับอักเสบและโรคนี้ว วิธีการบำบัดอักเสบใช้รากมะไฟ และรากหญ้าคา ใช้รากมะไฟ ๑ รากหญ้าคา ๗ หมอสีเทียนถ่ายทอดให้ลูกบ้างแต่ยังไม่ชัดเจนยังไม่ให้คาถาปลุกยา การแต่งขันห้าและคาถาลอดปอง สมุนไพรที่หมอสีเทียนใช้รักษา คือ รากตูมกา รากตูมตั้ง รากดอกเกียด แก่นจำปาขาว แก่นลีลาวดี เอามาต้มนจนกว่าจะดีขึ้น ถ้าเป็นยาระบาย ใช้รากทับทิม น้ำมะขามส้มในการรักษา หมอสีเทียนปลุกต้นไม้แล้วใช้รากมาดองกินหรือต้มนเป็นยา เก็บมาจากแต่ก่าพินธุ์แล้วหมอนำมาปลุก ยาพวกนี้ไม่ใช้กับมะเร็ง ส่วนโรคนี้วใช้ว่านนี้วซึ่งปลุกไว้ที่นา ใช้รักษาโรคไตได้ เมื่อกินแล้วนี้วจะไหลออกมา ถ้าเกิดอาการวิงเวียนให้ลดยาเพราะยาจะแรงให้ทานยาน้อยลง ยาตัวนี้มัดละ ๑,๐๐๐บาท ต้องครูดายขันห้าและขันแปดพร้อมกัน มีผ้าถุง ผ้าขาวม้า เหล้าขาว ไช้และเงิน ๒๔ บาท มีคนใช้จำนวนมากมารักษากับ หมอสีเทียน รวมทั้งหมอสุนไพรรักษาอื่นๆ มาแลกเปลี่ยนความรู้จากหมอสีเทียนในการใช้สมุนไพรรักษาโรคต่างๆ หมอสีเทียนเรียนวิชาการรักษาจากหลวงตา หมอสีเทียนใช้สมุนไพรที่ปลูกเองตามบ้านไม่ได้เข้าไปเก็บในอุทยานแห่งชาติภูพาน

สูตรการรักษาโรคด้วยสมุนไพรของหมอสำราญ

หมอสำราญจะเข้าไปเก็บสมุนไพรที่ภูเขา ส่วนในเขตปกปักรักษาไม่สามารถเก็บได้เพราะเป็นเขตหวงห้ามมีเจ้าหน้าที่อุทยานอยู่บริเวณนั้นถ้าเข้าไปก็จะโดนตำรวจจับ ที่บ้านหมอสำราญมีสมุนไพรหลายชนิด หมอสำราญจะเข้าไปเก็บสมุนไพรในฤดูประมาณครึ่งวัน สมุนไพรที่หมอสำราญเก็บมาจะมีผู้ป่วยมาสั่งยาและรับยาที่หมอไปรักษา โรคที่หมอสำราญรักษา คือ โรคตาเหลืองเล็บเหลือง ริดสีดวงทวารหนัก ผู้หญิงตกหมาก สมุนไพรอื่น ๆ เช่น ขมิ้นเครือและขมิ้นใหญ่ สมุนไพรชนิดนี้ในประเทศไทยจะหายากมากอยู่ติดลำน้ำโขงหรือหาได้ที่ประเทศลาวทางภูมิลำเนาแล้ว ส่วนตะไคร้ต้นและอ้อยสามสวน มีสองชนิดเปลือกดำและขาว เป็นตัวผสมยาไปในตัวรักษาเล็บเหลืองตาเหลืองและ มีกำแพงน้อยกำแพงใหญ่กำแพงเจ็ดชั้นผสมเข้าไปด้วย ขมิ้นเล็กมีแบบต้นและเครือเป็นยารักษาริดสีดวงทวารหนักที่เป็นอย่างรุนแรง

หมอสำราญรักษาหม้อละ ๒,๐๐๐บาท คนหายก็มีคนตายก็มี แต่คนรอดมากกว่าคนตาย ในราคาน้อยกว่าราคานี้ก็จะมีจะใช้รักษาพระอาจารย์ ค่าค่ายของยาหมอสำราญจะเก็บเป็นค่าเก็บรากไม้และเสียเวลาไปเอายาจากที่ไกลๆและหายาก เอาสูตรมาจากเรียนมาจากทหารป่าและคนแก่โบราณเมื่อก่อน ส่วนหมากตะไคร้หรือกำแพงเจ็ดชั้นแบบเล็กและแบบใหญ่ หมอสำราญจะเข้าไปเก็บสมุนไพรคนเดียว ยาบางชนิดต้องมีคาถาในการปลุก หมอสำราญจะส่งยาไปยังเมืองนอก เป็นคนที่เคยมาซื้อยาของหมอสำราญ ไปรับประทานที่ประเทศสเปน โรคอื่นที่หมอสำราญรักษาก็จะมียาที่ใช้ถอนพิษ และโรคลมชัก วิธีรักษาค่าค่ายหนึ่งบาท แล้วต้องบวชชีพราหมณ์และรับขันห้าสำหรับคนที่จะไปเก็บสมุนไพรรักษา ส่วนคนที่เป็นโรคลมชักให้อยู่ไฟสี่สิบแปดวันรักษาเองต้มยาเอง ก่อไฟเอง แยกหม้อแยกเตา คนไข้ต้องคะลำจึงจะหาย โรคริดสีดวงแบบเดียวไก่อรักษาด้วยการต้มยากินจนรู้สึกว่ายาคิดแล้ว สมุนไพรที่รักษาคือว่านหดใช้หัวต้มรับประทาน โรคริดสีดวงมี๓แบบ คือแบบเดียวไก่อและกิบมะเฟือง และหัวบานหรือร้ายแรง ใช้ยารักษา คือ ต้นมะนาวป่าและต้นตีนนกใช้รากหรือแก่นของต้น ต้นตูมตั้งเอาแก่นและรากมารักษา

หมอสำราญบอกว่ามีคนไข้เป็นไส้เลื่อนจะใช้ว่านหดรักษา ถ้าหมอสำราญรักษาไม่หายก็ต้องไปผ่า หมอสำราญคิดว่าการรักษาริดสีดวงใช้ว่านหดแล้วค่อยๆยุบ ฉะนั้นจะต้องรักษาไส้เลื่อนได้ ส่วนโรคที่เกี่ยวกับกระดูกเรียนมาแล้วคะลำไม่ได้ เช่น ห้ามลอดใต้ราวตากผ้าหมอจึงไม่รักษา คนที่จะมารักษากับหมอดต้องมีค่าครู ๑๒ บาท สมณาคุณสองพันบาท การรักษาพระหมอจะรักษาฟรีโรคเล็บเหลืองตาเหลืองที่หมอสำราญรักษานั้น หมอสำราญเคยเป็นมาก่อนแล้วใช้รักษาตนเองแล้วหาย ในสมัยนั้นหมอสำราญไม่ได้ไปหาหมอที่โรงพยาบาลเพราะหมอไม่มีเงิน มีคนไข้ผู้หญิงป่วยมะเร็งไส้เปื่อยหมอกก็ไปรักษา หมอเอายาต้มให้ผู้ป่วยกินปรากฏว่าดีขึ้น แต่คนไข้ไม่คะลำของกินจึงเสียชีวิต โรคตาเหลืองใช้ยาสมุนไพรรักษาแล้วต้องฉีดยาบำรุงและต้องคะลำของกิน

สูตรการรักษาโรคด้วยสมุนไพรของหมอพาน

เริ่มต้นการเป็นหมอสมุนไพร เริ่มแรกมีคนป่วยแล้วมีคนแก่สอนหมอรักษาและพาไปเรียนวิชาสมุนไพร เช่น พาไปรักษาตามบ้าน การใช้สมุนไพรในการรักษาคือ ไม้ตั้งใกล้เป็นต้นแล้วเป็นเครื่องขึ้นสูงหรือเรียกว่ากำแพงเจ็ดชั้น รักษาแก้ไข้ลดไข้ จากนั้นให้เรียนรู้เกี่ยวกับต้นสมุนไพรในการรักษา เช่น กำแพงเจ็ดชั้น ไม้เสื่อนกวาง มีสูตรสิบสองต้น แก้ไข้โดยเฉพาะ ต้นล้มมือ ใช้ผสมให้เท่ากันถ้ามากกว่ากันมันจะชนะกัน จะไม่มีผลใดเกิดขึ้น หมอมีตำราที่ใช้ในการรักษาบ้างก็เขียนเอง ถ้ามีคนป่วยชาวบ้านจะมากบอกราชครูชาวบ้านเพื่อไปดูอาการของไข้ มีไข้กระหายน้ำ ไข้ร้อนใน ไข้จับสั่น ตัวยาแต่ละตัวจะไม่เหมือนกัน จะต้องใช้ยาที่เท่ากันมีน้ำหนักเท่ากัน คนสมัยโบราณหารากไม้มาแล้วจะใช้ฝนกิน มียาบางตัวที่จะแช่กินมียาบางตัวใช้ฝนกิน และบางตัวใช้ต้มกิน ความรู้ที่ได้มาจากบรรพบุรุษปู่ย่าตายายรุ่นก่อน บ้างก็มีการเรียนรู้จากทหารป่าที่มาเดินป่า รู้จักกับทหารป่าแล้วมีทหารป่วยในป่าเพื่อนทหารที่มาด้วยกันก็จะไปเก็บยามารักษา ก็เลย ขอเรียนวิธีการรักษามาจากทหาร หมอพานเล่าว่าไปเก็บสมุนไพรกับทหารในป่า ๑๕ วันสมุนไพรที่มีคือ กำแพงเจ็ดชั้น กำแพงใหญ่และกำแพงน้อย ขมิ้นน้อยขมิ้นใหญ่มีสีจ้ำพวก รักษาอะไรก็ได้ หมอมีตำราและมีความรู้ในตัว ส่วนหมอพานเป็นตำราภาษาขอม เป็นตำราที่ปู่ย่าตายายเขียนใส่ใบลานไว้

บทที่ ๔

บทวิเคราะห์: การดำรงอยู่ของชุมชนไพร่ไทย

บทวิเคราะห์: การดำรงอยู่ของสมุนไพรไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรชีวภาพ มีความหลากหลายของพันธุ์พืชประมาณกว่า ๑๐,๐๐๐ ชนิด ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นทั้งอาหารและยารักษาโรคและส่งเสริมสุขภาพมาช้านาน ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีทางการแพทย์และการพยาบาลมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น กอปรกับวิชาการแพทย์เปลี่ยนเป็นแผนปัจจุบันมากขึ้น มีการผลิตยาจากสารเคมีต่างๆ จากองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การใช้สมุนไพรจากภูมิปัญญาชาวบ้านจึงอาจถูกทอดทิ้งไปจากสาเหตุหลายประการ เช่น การเลือกเก็บ วิธีการเก็บสมุนไพร การเตรียมยาค่อนข้างยุ่งยากเนื่องจากไม่สามารถคำนวณขนาดยาให้ได้ในสัดส่วนที่เท่าๆ กันในการใช้งานแต่ละครั้งเนื่องจากการใช้สมุนไพรส่วนใหญ่อาศัยประสบการณ์ความเชี่ยวชาญของหมอพื้นบ้านเป็นหลัก ดังนั้นการใช้สมุนไพรจึงอาจไม่เหมาะกับการรักษาโรคบางอย่างโดยเฉพาะโรคที่เกิดขึ้นอย่างเฉียบพลัน

แต่อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้มีการตื่นตัวในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านสมุนไพร มีการเริ่มต้นนโยบายสาธารณสุขตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ – ๒๕๒๔) โดยมีกลวิธีการพัฒนาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยในงานสาธารณสุขมูลฐาน นั่นคือ (๑) การสนับสนุนและพัฒนาวิชาการเทคโนโลยีพื้นบ้านอันได้แก่ การแพทย์แผนไทย เภสัชกรรมแผนไทย การนวดไทย สมุนไพร และเทคโนโลยีพื้นบ้าน เพื่อใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพของชุมชน และ (๒) การสนับสนุนและส่งเสริมการดูแลสุขภาพของตนเองโดยใช้สมุนไพร การแพทย์พื้นบ้าน การนวดไทย ในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ให้เป็นไปอย่างถูกต้องเป็นระบบสามารถปรับประสานการดูแลสุขภาพร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบันได้ จากนโยบายนี้อาจกล่าวได้ว่าสมุนไพรสำหรับสาธารณสุขมูลฐานคือสมุนไพรที่ใช้ในการส่งเสริมสุขภาพ และการรักษาโรคเบื้องต้น เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้นสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เพราะนอกจากจะเป็นการประหยัดรายจ่ายแล้วยังลดอันตรายจากการใช้สารเคมีในยาแผนปัจจุบันอีกด้วย เห็นได้จากการระบุแนวทางการพัฒนางานด้านสมุนไพรในแผนการพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ ๘ รัฐบาลโดยกระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดให้มีการพัฒนาการแพทย์แผนไทยไว้อย่างชัดเจน มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สมุนไพรจนเป็นที่ยอมรับ ทำให้อนาคตสมุนไพรไทยอาจจะทางเลือกหนึ่งที่คนทั่วโลกแสวงหาเพื่อช่วยดูแลเยียวยาตนเองในระดับครอบครัวและชุมชน

แม้ว่าประชาชนจะเริ่มเห็นความสำคัญกับสมุนไพรมากขึ้น แต่การใช้ประโยชน์อย่างจริงจังนั้นต้องอาศัยการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่ยังขาดความชัดเจนเกี่ยวกับการใช้ยาสมุนไพร ปัญหาเรื่องแหล่งที่ปลูก ตลอดจนขั้นตอนการนำมาใช้ที่ไม่สะดวก กลิ่นและรสไม่ชวนรับประทาน ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่นิยม ส่งผลให้การพัฒนาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยหยุดชะงักเป็นระยะ

อย่างไรก็ตาม เพ็ญภา ทรัพย์เจริญและภัทรภาพร ตั้งสุขฤทัย ได้ศึกษาปัญหาอุปสรรคของการใช้สมุนไพรไทย พบว่ามีอุปสรรคหลายประการ อาทิ

๑. การขาดนโยบายที่เด่นชัดและขาดแนวทางปฏิบัติที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ทำให้ไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณเท่าที่ควร ผู้รับผิดชอบงานขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน

๒. ไม่มีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบและประสานงานโดยตรง มีหลายหน่วยงานที่รับผิดชอบร่วมกันทำให้เกิดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน

๓. ปัญหาในด้านการบริหารจัดการ สาเหตุจากนโยบายยังไม่เป็นรูปธรรม ขาดการประสานงาน รวมถึงผู้บริหารระดับสูงยังไม่ให้ความสำคัญ

๔. ขาดการสนับสนุนจากภาคเอกชน โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการพัฒนาสมุนไพรให้เป็นยาหรือผลิตภัณฑ์ที่สมบูรณ์ต้องใช้งบประมาณสูงซึ่งรัฐไม่สามารถแบกรับภาระได้

๕. ปัญหาการวิจัยไม่ครบวงจร และขาดหน่วยงานที่จะรวบรวม วิเคราะห์ ประเมินผล

๖. ปัญหาด้านการผลิตยาจากสมุนไพรทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่ การขาดแคลนวัตถุดิบ ขาดเทคโนโลยีในการผลิต ควบคุมคุณภาพ ตลอดจนปัญหาด้านกฎหมาย การขึ้นทะเบียนตำรับยา และปัญหาด้านระบบข้อมูล

๗. ปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ไม่ต่อเนื่อง ยังอยู่ในวงแคบ ขาดการสนับสนุนงบประมาณหรือการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน

แม้จะมีอุปสรรคในการดำเนินงานด้านสมุนไพรหลายประการ แต่ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรก็ถือสิ่งสำคัญและเป็นวัฒนธรรมของสังคมไทย ดังนั้นจึงควรมีการพัฒนาการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยโดยการดำรงไว้ซึ่งความเชื่อ ความเชื่อมั่น และศรัทธา เพราะจะเห็นวาระระบบการแพทย์พื้นบ้านนั้นมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับหลักพุทธศาสนา หากหมอพื้นบ้านและประชาชนยึดมั่นศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาย่อมส่งผลดีต่อระบบสังคมไทย ทำให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เห็นได้จากการใช้สุขภาพทางจิตวิญญาณของหมอพื้นบ้านในการทำการรักษา การเดินทางไปรักษาที่บ้านของผู้ป่วยและการไม่เรียกร้องค่าตอบแทนในการรักษา การรักษาที่หมอพื้นบ้านจึงเป็นการเชื่อมโยงไปสู่สุขภาพทาง

จิตสังคัมและจิตวิญญาณอย่างแท้จริง และเมื่อผู้ป่วยหายดีแล้ว ผู้ป่วยและญาติ ๆ จะทำพิธีกรรม
สมนาคุณหรือปลงศพให้ตามฐานะและความพอใจ รวมทั้งมีกุศโลบายในการควบคุมกำกับให้ผู้คน
มีการประพฤติปฏิบัติที่ดีทั้งด้านผู้รักษาและผู้มารับการรักษา เพราะต่างต้องยึดมั่นในการปฏิบัติตัว
รวมทั้งระมัดระวังตัวเพราะมีข้อห้าม (คະລຳ) ในการปฏิบัติตัวบางอย่างที่ได้รับอิทธิพลมาจากคติ
ความเชื่อทางศาสนาพุทธอีกด้วย ตัวอย่างเช่น ข้อห้ามในการรับประทานมังสา (เนื้อ) ๑๐ อย่าง
ได้แก่ เนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อราชสีห์ เนื้อหมี เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือดาว และ
เนื้อเสือเหลือง หรือการประพฤติปฏิบัติในการรักษา คือ ๕ หรือคือ ๘ อย่างเคร่งครัดถ้าหากผู้ป่วย
ละเมิดไม่ปฏิบัติตามที่หมอกำหนดเพียงข้อใดข้อหนึ่ง ถือได้ว่ากระทำผิดครุ จะทำให้การรักษาผู้ป่วย
หายยากขึ้น หรืออาจไม่ประสบผลสำเร็จในการรักษาเลย อีกทั้งอาจทำให้อาการบาดเจ็บของผู้ป่วย
ลุกลามหรือทรุดหนักกว่าเดิมก็ได้ ดังนั้นผู้ป่วยที่มารับการรักษาจะต้องปฏิบัติตามข้อห้ามที่หมอก
กำหนดไว้อย่างเคร่งครัดจึงจะทำให้อาการป่วยหายเร็วขึ้น

การคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นชาติไทย ประชาชนชาวไทยทุกคนจึงควรหวงแหนและ
ภาคภูมิใจในการคงไว้ซึ่งศาสตร์ด้านการแพทย์พื้นบ้าน การแพทย์แผนไทยที่มีการประยุกต์ใช้
สมุนไพรทั้งในชีวิตประจำวันและในงานสาธารณสุขโดยเฉพาะด้านการส่งเสริมสุขภาพและป้องกัน
โรค รวมทั้งการบำบัดรักษาโรคเบื้องต้น ให้แนวคิดและข้อเสนอเชิงนโยบายในการสนับสนุนงาน
แพทย์แผนไทยโดยเฉพาะด้านสมุนไพรไทย สนับสนุนให้มีการบูรณาการการใช้งานและพัฒนาต่อ
ยอดภูมิปัญญาในทุกมิติทั้งด้านการศึกษาในทุกระดับ การแพทย์ การพยาบาล การเกษตร รวมทั้ง
การส่งเสริมทางเศรษฐกิจให้มีความชัดเจน ยกกระดับภูมิปัญญาของชาติให้เทียบเทียมกับนานา
อารยประเทศและก้าวไกลสู่สากลต่อไป

บรรณานุกรม

- กระชายดำ. (๒๕๕๗). [Online]. available: <http://sunyala.tripod.com/kc01.htm> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.
- กองกานดา ชยามฤต. (๒๕๕๐). **สมุนไพรไทย ตอนที่ ๖**. กรุงเทพฯ: ไดมอนด์พรีนติ้ง.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (๒๕๕๑). **การดูแลรักษาสุขภาพและการรักษาพยาบาล : ประเด็นที่ควรพิจารณาในระบบความรู้พื้นบ้านปัจจุบัน: การวิจัยและพัฒนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โครงการเผยแพร่ข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นบนพื้นที่สูง. (๒๕๕๓). **รกฟ้า**. [Online]. available: http://eherb.hrdi.or.th/search_result_details.php?herbariumID=735&name สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.
- โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (๒๕๕๓). **สมอไทย**. [Online]. available: http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_05_11.htm สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.
- โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (๒๕๕๓). **อบเชย**. [Online]. available: http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_06_11.htm. ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.
- โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (๒๕๕๓). **มะป่วน**. [Online]. available: http://www.rspg.org/rare_plants/scien_name_m15.htm สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.
- ฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (๒๕๕๗). **หนามคลอง**. [Online]. available: <http://copper.msu.ac.th/plant//index.php?mode=viewrecord&mid=61&kw> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗).

กำแพงเจ็ดชั้น. [Online]. available:

<http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=๑๖๐> สืบค้นเมื่อ ๑๐

มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **คำรอก.**

[Online]. available: <http://www.thaicrudedrug.com/main.php?action=viewpage&pid=76>

สืบค้นเมื่อ ๑ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **ชะเอม.**

[Online]. available: <http://www.thaicrudedrug.com/main.php?action=viewpage&pid=52>

สืบค้นเมื่อ ๑ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **ติ้วขน.**

[Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=52>

สืบค้นเมื่อ ๑ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **มะคังแดง.**

[Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=91>

สืบค้นเมื่อ ๑ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **ยางนา.**

[Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=274>

สืบค้นเมื่อ ๑ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **รักใหญ่.**

[Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=276>

สืบค้นเมื่อ ๑ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐาน

ชีวภาพ (องค์กรมหาชน). (๒๕๕๗). **กันครก กันคก สกคก ปกคก.** [Online]. available :

<http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=11723> สืบค้นเมื่อ ๑ มกราคม

๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐาน

ชีวภาพ (องค์กรมหาชน). (๒๕๕๗). **เพ็ก.** [Online]. available:

<http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=8068> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม

๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน). (๒๕๕๗). **ตะโกพนม**. [Online]. available:

<http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=11397> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน). (๒๕๕๗). **มะหวด**. [Online]. available:

<http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=9032> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน). (๒๕๕๗). **มะไฟ**. [Online]. available:

<http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=8503> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน). (๒๕๕๗). **ส้มกบ ส้มลม**. [Online]. available:

<http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=9579> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน). (๒๕๕๗). **มะค่าแต้**. [Online]. available:

<http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=7909> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน). (๒๕๕๗). **ประดู่**. [Online]. available:

<http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=8445> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

(๒๕๕๗). **กระท่อมโคก**. [Online]. available:

<http://www.qsbg.org/Database/plantdb/mdp/medicinal-specimen.asp?id=274> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

(๒๕๕๗). **ขี้มอด**. [Online]. available: http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?Botanic ID=2384 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

(๒๕๕๗). **คัตเค้าเครือ**. [Online]. available: <http://www.qsbg.org/Database/plantdb/mdp/medicinal-specimen.asp?id=621> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

(๒๕๕๗). **ค้ำรอก**. [Online]. available: http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?Botanic ID=2265 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

(๒๕๕๗). **ติงดำ**. [Online]. available: http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?botanic id=1045 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

(๒๕๕๗). **ตะไคร้ต้น**. [Online]. available: <http://www.qsbg.org/Database/plantdb/mdp/medicinal-specimen.asp?id=411> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

(๒๕๕๗). **ตะแบก**. [Online]. available: <http://www.qsbg.org/Database/plantdb/mdp/medicinal-specimen.asp?id=808> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

(๒๕๕๗). **ตุ้มกา**. [Online]. available: http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?Botanic ID=810 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

(๒๕๕๓). **นมสวรรค์**. [Online]. available:

http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?BotanicID=2580 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

(๒๕๕๓). **พญาสัตบรรณ**. [Online]. available:

http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?BotanicID=1666 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

(๒๕๕๓). **ราชพฤกษ์**. [Online]. available:

http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?BotanicID=1430 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

(๒๕๕๓). **สมอ**. [Online]. available:

http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?BotanicID=853 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์. (๒๕๕๓). **พลวง**. [Online]. available:

http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?botanicid=922 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์. (๒๕๕๓). **ยางบัง**. [Online]. available:

http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?botanicid=2490 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์. (๒๕๕๓). **หิงหอย**. [Online]. available:

http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?botanicid=1443 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์. (๒๕๕๓). **ข่อย**. [Online]. available:

http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20option/search_detail.asp?botanic_id=1134 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์. (๒๕๕๗). **เต็ง**. [Online]. available:

http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?BotanicID=1042 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลยาสมนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **กระเจียว**

แดง. [Online]. available :

<http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=5> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลยาสมนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **ก้อหิน**. [Online].

available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=๒๐๒> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลยาสมนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **เหมือดโลด**.

[Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=131>

สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลยาสมนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **ตะขบป่า**. [Online].

available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=45> สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลยาสมนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **มะกอก**. [Online].

available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=87> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลยาสมนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **โอดทะนงแดง**.

[Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=108>

สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลยาสมนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **กำลังข้างสาร**.

[Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=182>

สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลยาสมนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **พลับพลา**. [Online].

available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=243> สืบค้นเมื่อ

๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **มะหาด**. [Online].
available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=266> สืบค้นเมื่อ
๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **พอก**. [Online].
available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=93> สืบค้นเมื่อ
๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **น้ำเต้า**. [Online].
available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=75> สืบค้นเมื่อ
๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **ว่านชักมดลูก**.
[Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=145>
สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **ขอบป่า**. [Online].
available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=271> สืบค้นเมื่อ
๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **ขอบป่า**. [Online].
available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=241> สืบค้นเมื่อ
๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **ตีปลากั้ง**. [Online].
available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=142> สืบค้นเมื่อ
๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **แดง**. [Online].
available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=224> สืบค้นเมื่อ
๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๗). **มะขามป้อม**.
[Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=258>
สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

- ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (๒๕๕๓). **โสมไทย**. [Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=117> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.
- เพยาว์ เหมือนนวงษญาติ. (๒๕๕๓). **ประโยชน์ของสมุนไพรในงานสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน**. กรุงเทพฯ: บริษัท เวิร์ค สแควร์ จำกัด.
- พระมหาทองจันทร์ ทิพย์วัฒน์. (๒๕๕๓). **สุขภาพของครอบครัว : การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาภูมิปัญญาหมอยาพื้นบ้านในการรักษาโรคกระดูกจากอุบัติเหตุของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว และผู้ไทยในภาคอีสาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระมหาสุรศักดิ์ สุรเมธี (ชะมารัมย์). (๒๕๕๓). **หญ้าคา วัชพืชที่มีประโยชน์**. [Online]. available: [http://www.stou.ac.th/study/sumrit/1-53\(500\)/page2-1-53\(500\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/1-53(500)/page2-1-53(500).html) สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๓.
- พีชผัก สมุนไพร. (๒๕๕๓). **กระโดนโคก**. [Online]. available : http://thailand-anfield.blogspot.com/2009/11/blog-ost_9802.html สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ. (2547). แนวทางการพัฒนาเพื่อจัดระบบองค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้าน. ใน **การแพทย์พื้นบ้านไทย**. หน้า 99 – 143. ธนิตา ชุนบุญจันทร์และคณะ(ผู้เรียบเรียง). นนทบุรี: สำนักงานกิจการโรงพยาบาลองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- ระบบจัดการฐานความรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ, กรมป่าไม้. (๒๕๕๓). **กรวยป่า**. [Online]. available : http://biodiversity.forest.go.th/index.php?option=com_dofplant&id=110&view=showone&Itemid=59 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.
- ระบบจัดการฐานความรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ. (๒๕๕๓). **กระพี**. [Online]. available: http://biodiversity.forest.go.th/index.php?option=com_dofplant&id=609&view=showone&Itemid=59 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.
- ลิ้นสมุนไพรดอทอคม. (๒๕๕๓). **นมสาว**. [Online]. available: <http://www.luansamunpri.com/raw-material/นมสาว> สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๓.
- วิกิพีเดีย. (๒๕๕๓). **แดง**. [Online]. available: [http://th.wikipedia.org/wiki/แดง_\(พรรณไม้\)](http://th.wikipedia.org/wiki/แดง_(พรรณไม้)) สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๓.
- วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี. (๒๕๕๓). **มะปวน**. [Online]. available: <http://th.wikipedia.org/wiki/มะปวน> สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๓.

วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี. (๒๕๕๗). **เหรีียง**. [Online]. available: <http://th.wikipedia.org/wiki/เหรีียง> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี. (๒๕๕๕). **จังหวัดสกลนคร**. [Online]. available : <http://th.wikipedia.org/wiki/จังหวัดสกลนคร> สืบค้นเมื่อ ๑ มกราคม ๒๕๕๕.

สารานุกรมสมุนไพรไทย. (๒๕๕๗). **กรวยป่า**. [Online]. available: http://สมุนไพรไทย.บ้าน.blogspot.com/2012/03/blogpost_7980.html สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

สารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน เล่มที่ ๑๔. <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?page=main&book =14> สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **กะตังใบ**. [Online]. available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=1161> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **มะเค็ด**. [Online]. available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=1003> สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **กฤษณา**. [Online]. available: สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **กำแพงเจ็ดชั้น**. [Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=4> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **เกล็ดมังกร**. [Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=17> สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **เกลบหนู**. [Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=204> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **เต้าร้าง**. [Online]. available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=๐๙๓๓> สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

- สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๓). มะเฒ่า. [Online].
available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/pharm/botanic.asp?bc=1008> สืบค้นเมื่อ ๑๕
มกราคม ๒๕๕๓.
- สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๓). เปล้าน้อย. [Online].
available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0373> สืบค้นเมื่อ
๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.
- สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๓). ส้มลม. [Online].
available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0999> สืบค้นเมื่อ
๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.
- สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๓). กระจพี. [Online].
available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0874> สืบค้นเมื่อ
๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.
- สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๓). ตาถีบขึ้นก. [Online].
available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0430> สืบค้นเมื่อ
๑๕มกราคม ๒๕๕๓.
- สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๓). มะเดื่อปล้อง.
[Online]. available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=1084>
สืบค้นเมื่อ ๑๕มกราคม ๒๕๕๓.
- สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๓). เปล้าใหญ่. [Online].
available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0375> สืบค้นเมื่อ
๑๕ มกราคม ๒๕๕๓.
- สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๓). ค้อ. [Online].
available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0920> สืบค้นเมื่อ
๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.
- สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๓). นมสวรรค์. [Online].
available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0473> สืบค้นเมื่อ
๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **พอก**. [Online].

available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0549> สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๗.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **สะแกแสง**. [Online].

available: http://www.pharmacy.mahidol.ac.th/siri/index.php?page=search_detail&medicinal_id=247 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **กระบก**. [Online].

available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0043> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **กำแพงเจ็ดชั้น**.

[Online]. available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=๔> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **เก็ดมังก**. [Online].

available: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=๑๗> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **ตาถีบขึ้นก**. [Online].

available: <http://www.medplant.mahidol.ac.th/PHARM/botanic.asp?bc=0910> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. **กระถิน**. [Online]. available:

<http://www.medplant.mahidol.ac.th/pharm/botanic.asp?bc=0016> สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

เสาวนีย์ กุลสมบูรณ์และคณะ. (2548). ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านอีสาน. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

เสาวภา พรสิริพงษ์. (2539). การศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านไทย. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

อุทยานธรรมชาติวิทยาสิรีรุกขชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๗). **กฤษณา**. [Online]. available:

http://www.pharmacy.mahidol.ac.th/siri/index.php?page=search_detail&medicinal_id=149 สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

Biogang. (๒๕๕๗). ตะโกพนม. [Online]. available:

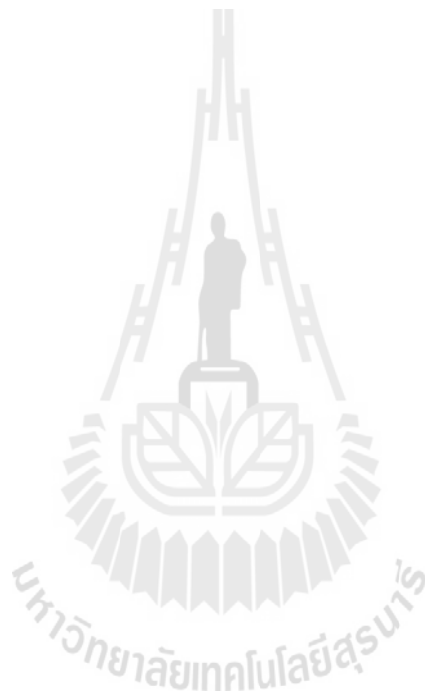
http://www.biogang.net/biodiversity_view.php?menu=biodiversity&uid=2580&id=89333

สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

Biogang. (๒๕๕๗). หญ้าใบไผ่. [Online]. available:

http://www.biogang.net/biodiversity_view.php?menu=biodiversity&uid=2580&id=90385

สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗.

ประวัติคณะผู้ปฏิบัติงานวิทยากร อพ.สธ.

๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จันทร์ทิรา เจียรณัย

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ สาขาวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ
สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
๑๑๑ ถนนมหาวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๔-๒๒๓๙๙๓๑ โทรสาร ๐๔๔-๒๒๓๕๐๖
E-mail: Chantira@sut.ac.th

ประวัติการศึกษา

- ๒๕๕๐ Doctor of Philosophy in Nursing (Concentration healing)
School of Nursing, Virginia Commonwealth University, USA
- ๒๕๓๙ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต (การพยาบาลผู้ใหญ่)
มหาวิทยาลัยมหิดล
- ๒๕๓๕ ประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์และผดุงครรภ์ชั้นสูง
วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

Project Management
Cardiovascular Nursing
Adult Nursing

๒. อาจารย์ ศรัญญา จุฬาริ

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์สาขาวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ
สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
๑๑๑ ถนนมหาวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๔-๒๒๓๕๕๓ โทรสาร ๐๔๔-๒๒๓๕๐๖
E-mail : saranya.c@sut.ac.th

ประวัติการศึกษา

- ๒๕๕๓-ปัจจุบัน ปรัชญาคุณวุฒิบัณฑิต หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน
มหาวิทยาลัยขอนแก่น (กำลังศึกษา)
- ๒๕๔๓ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิตการพยาบาลผู้ใหญ่
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ๒๕๓๙ ประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์และผดุงครรภ์ชั้นสูง
วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

- กระบวนการพยาบาล
การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ
การพยาบาลอายุรศาสตร์-ศัลยศาสตร์

๓. อาจารย์กชกร เพ็ญชัย

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ สาขาวิชาการพยาบาลเด็กและวัยรุ่น
สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
๑๑๑ ถนนมหาวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๔-๒๒๓๕๐๙ โทรสาร ๐๔๔-๒๒๓๕๐๖
E-mail : kodchakon@sut.ac.th

ประวัติการศึกษา

- ๒๕๕๔ จบมรณะชั้นหลักสูตรศาสตร์และศิลปการสาธารณสุขการพยาบาล
คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ๒๕๕๓ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต (การพยาบาลเด็ก)
คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ๒๕๓๗ ประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์
วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสระบุรี

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

การพยาบาลเด็กโรคทางเดินหายใจ

๔. อาจารย์ วาริธร ประวัตินรงค์

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ สาขาวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ
สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
๑๑๑ ถนนมหาวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๔-๒๒๓๓๙๔๙ โทรสาร ๐๔๔-๒๒๓๕๐๖
E-mail : waritorn@sut.ac.th

ประวัติการศึกษา

๒๕๔๔ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพยาบาล)
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
๒๕๓๔ พยาบาลศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

การพยาบาลผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ
การบริหารการพยาบาล

๕. อาจารย์ ดร.นฤมล สิงห์ตง

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์สาขาการพยาบาลอนามัยชุมชน
สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
๑๑๑ ถนนมหาวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๔-๒๒๓๕๑๔ โทรสาร ๐๔๔-๒๒๓๕๐๖
E-mail: naruemol@sut.ac.th

ประวัติการศึกษา

- ๒๕๕๐ Doctor of Philosophy in Nursing (Health Promotion Risk Reduction)
The University of Michigan, USA
- ๒๕๔๗ Master's of Science (Community Care/ Home Health Nursing)
The University of Michigan, USA
- ๒๕๓๐ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (เวชศาสตร์ชุมชน)
คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ๒๕๓๖ ประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์ (เทียบเท่าปริญญาตรี)
วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สรรพสิทธิประสงค์

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

การพยาบาลชุมชน
การสร้างเสริมสุขภาพ
ระบาดวิทยา
เศรษฐศาสตร์สุขภาพ

